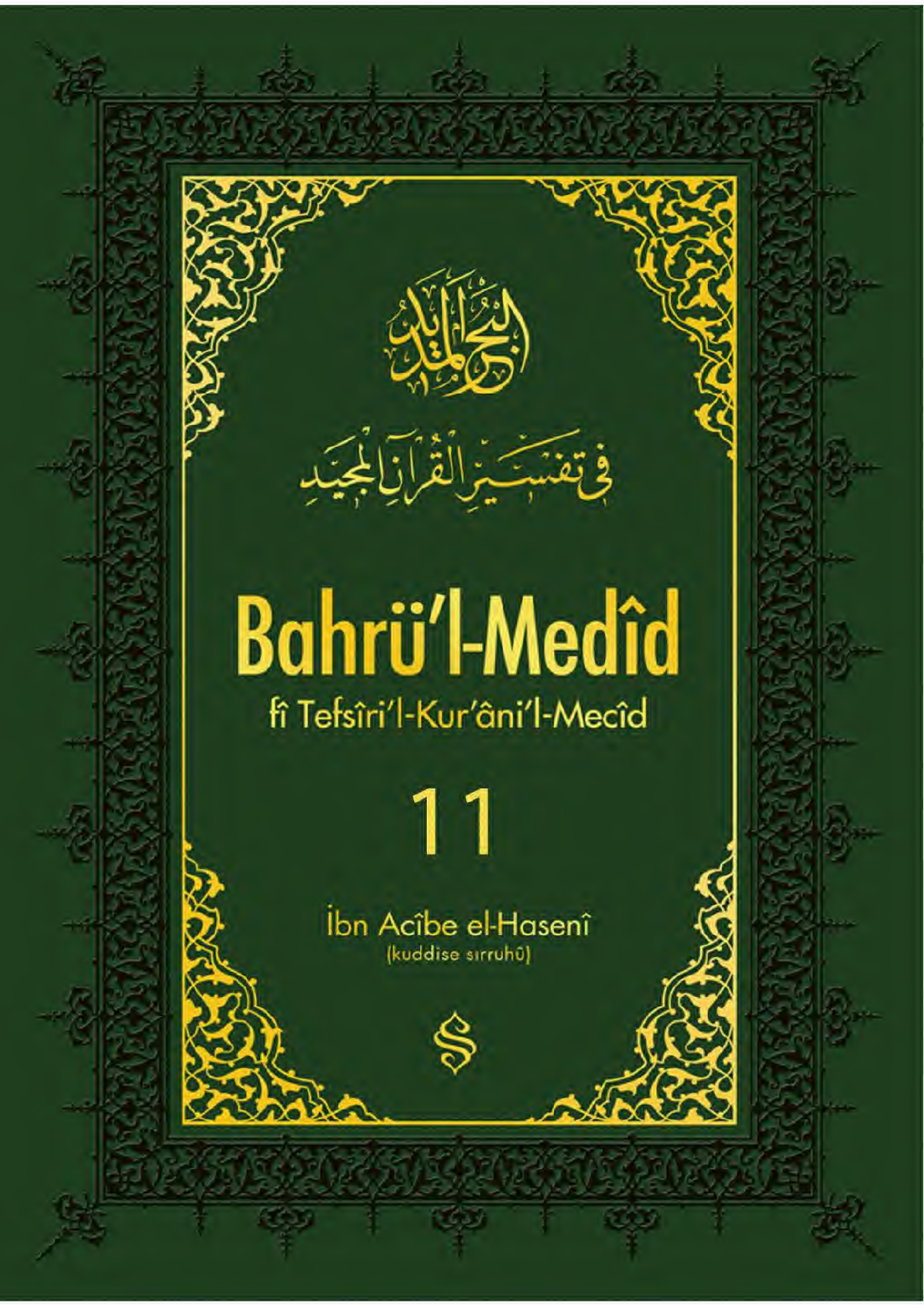

البحر المديد
في تفسير القرآن المجيد
Bahrü'l-Medîd
fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd
11
İbn Acîbe el-Hasenî
(kuddise sırruhû)

SEMERKAND : 260

Kur'an Kitaplığı: 38
yayin@semerkand.com
978-605-4565-53-5 (tk.)
ISBN: 978-605-159-079-0

Editör
Ali Sözer

Yazar : İbn Acîbe el-Hasenî
Tercüme : Doç. Dr. Dilaver Selvi
Redaksiyon : Prof. Dr. Abdulaziz Hatip
Tahric : Doç. Dr. Dilaver Selvi
Dipnotlar : Doç. Dr. Dilaver Selvi
Tashih : Mehmet Günyüzlü
Adem Ürün
Kapak : Mustafa Akbulut
Yüksel Yücel
İç Tasarım : M. Vehbi Ümit
Baskı : Sistem Matbaacılık
Davutpaşa Cad.
Yılanlı Ayazma Sok. No: 8
Davutpaşa-İstanbul
Tel: 0 212 482 11 01
(yaygın dağıtım)

Ocak 2015, İstanbul
1. Baskı

GENEL DAĞITIM

POZİTİF DAĞITIM

TÜRKİYE: Eyüpsultan Mah. Esma Sokak. No 3 Samandıra-Sancaktepe-İstanbul
Tel: 0216 564 26 26 **Faks:** 0216 564 26 36 online satış www.semerkandpazarlama.com

AVRUPA EROL Medien GmbH Kölner Str. 256 51149 Köln
Tel: 02203/369490 **Fax:** 02203/3694910 www.semerkandonline.de

Bahrü'l-Medîd

fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd

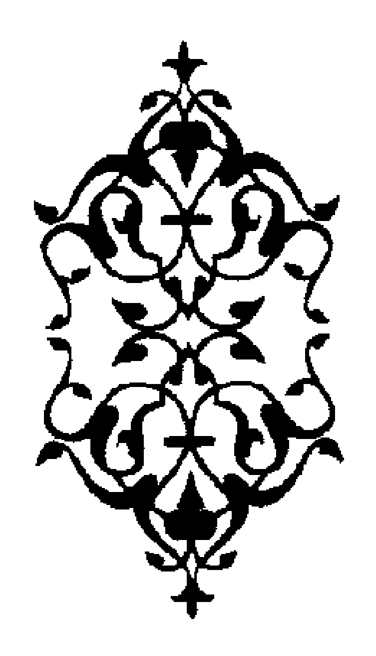
KUR'AN'IN TEFSİRİ ve TASAVVUFÎ İŞARETLERİ

11

İbn Acîbe el-Hasenî [k.s]

TERCÜME
DOÇ. DR. DİLAVER SELVİ

SEMERKAND

İÇİNDEKİLER

(90) BELED SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Beled sûresi Mekke döneminde inmiş olup yirmi âyettir. Sûre, adını ilk âyetteki "beled" kelimesinden almıştır. **Beled,** "şehir, belde" demektir.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Allah Teâlâ önceki sûrenin sonunda Allah ile huzur bulmuş mutmainne ruhtan bahsetti. Bu sûrede de Rabb'ine kavuşmadan önce ruha rahatlığın bulunmadığını, aksine, dünyada bulunduğu sürece sıkıntı ve meşakkat içinde olacağını bildirerek buyurdu ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ

لَٓا اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ ﴿١﴾ وَاَنْتَ حِلٌّ بِهٰذَا الْبَلَدِۙ ﴿٢﴾ وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَۙ
﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فٖي كَبَدٍ ﴿٤﴾ اَيَحْسَبُ اَنْ لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ
اَحَدٌ ﴿٥﴾ يَقُولُ اَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًا ﴿٦﴾ اَيَحْسَبُ اَنْ لَمْ يَرَهُٓ اَحَدٌ ﴿٧﴾
اَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِۙ ﴿٨﴾ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِۙ ﴿٩﴾ وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ ﴿١٠﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***Andolsun bu beldeye.***

2. ***Ki sen bu beldede oturmaktasın.***

3. ***Babaya ve ondan meydana gelen çocuğa yemin ederim ki,***

4. ***Şüphesiz biz, insanı bir sıkıntı ve meşakkat içinde yarattık.***

5. ***İnsan, kendisine kimsenin güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?***

6. ***"Yığınla mal harcadım" diyor.***

7. ***Kendisini kimsenin görmediğini mi sanıyor?***

8-9. ***Biz ona iki göz, bir dil, iki dudak vermedik mi?***

10. ***Ayrıca ona iki yol gösterdik.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"Andolsun bu beldeye."* Allah Teâlâ, Belde-i Harâm'a yani Mekke-i Mükerreme'ye ve diğer şeylere yemin ederek bildirdi ki insan birçok meşakkat ve sıkıntıyla iç içe yaratılmıştır. İki yemin arasında getirilen ara cümlede şöyle buyrulmuştur:

"Sen bu beldede oturmaktasın." Sen orada bulunduğun ve oturduğun için kendisine yemin etmeye değer.

Âyette "oturmaktasın" anlamı verdiğimiz "hil" kelimesi birçok manaya gelmektedir. Bir yere inip konaklamak, yerleşip kalmak, helâl etmek, mubah görmek, serbest olmak, ihramdan çıkmak, yapılan yeminin sorumluluğundan çıkmak gibi ... Mekke'nin harem bölgesinin dışında kalan bölgeye de "hil" denir.

Buna göre âyete şu manalar da verilmiştir:

Sen o beldede (Mekke) hürmeti çiğnenmiş durumdasın. Mekke'de hayvan avlamak, insan öldürmek ve ağaçları koparmak helâl değilken, kâfirler sana eziyet ettiler.

Bu izaha göre bazıları ilk âyete şu anlamı vermiştir: Bu beldeye yemin etmiyorum. Yani içinde sana eziyet edilen bu beldeye yemin etmiyorum. Ancak bu görüş zayıftır.

Bir diğer mana: Sen bu beldede serbestsin; bir kâfiri öldürme ve başkasına helâl olmayan diğer şeyler sana helâl kılındı; orada istediğini yapabilirsin. Bu, tercih edilecek bir görüştür. Bu karara Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] şu hadisinden varıyoruz:

"Şüphesiz bu belde haram bölgedir. Allah Teâlâ gökleri ve yeri yarattığı gün Mekke'yi haram bölge yaptı. Onu benden önce hiç kimseye helâl kılmadığı gibi, benden sonra gelecek hiç kimse için de helâl kılmadı. Bana da sadece gündüzün birkaç saati helâl kılındı."[1]

Yani Mekke'nin fethi gününde Allah Resûlü'ne birkaç saat istediğini yapması için izin verildi. Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] o süre içinde müşriklerin en azılılarından İbn Hattal'ın öldürülmesini emretti; görevliler onu, Kâbe'nin örtüsüne sarılmış halde buldular, fakat öldürdüler. Aynı saatler içinde birkaç müşrik daha öldürüldü.

Şunu sorabilirsin: Beled sûresi Mekke'de inmiştir. Mekke'nin fethi ise hicretin sekizinci senesinde gerçekleşmiştir. Bu durumda âyetle hadisin bildirdiği durum nasıl açıklanır?

Ben (İbn Acîbe) derim ki: "Âyet, Mekke'nin fethedileceğine dair bir vaat ve müjdedir. Açıklama için İbn Cüzey'in tefsirine bakınız. Birçok âyet vardır ki Mekke'de inmiştir, onun haber verdiği durum ise hicretten sonra Medine döneminde gerçekleşmiştir. Şu âyetler bu duruma örnektir:

"Malının zekâtını vermeyen o müşriklerin vay haline!" (Fussılet 41/6-7). Fussılet sûresi Mekke'de inmiş, zekât ise Medine'ye hicretten sonra emredilmiştir.

---

1 Buhârî, Cenâiz, 76, İlim, 39, Sayd, 9, 10; Müslim, Hac, 445, 447; Ebû Davud, Menâsik, 89; Nesâî, Hac, 110; İbn Mâce, Menâsik, 103; Ahmed, *Müsned*, 1/253.

"İsrâiloğulları'ndan bir şahit de onun hak olduğuna şahitlik etti" (Ahkâf 46/10). Sûre Mekke'de inmiştir, İsrâiloğulları'ndan bir şahit (Abdullah b. Selâm) ise Hz. Peygamber'in ve Kur'an'ın hak olduğuna hicretten sonra Medine'de şahitlik etmiştir. Buna benzer âyetler çoktur.

Devamındaki âyette şöyle buyruluyor: *"Babaya ve ondan meydana gelen çocuğa yemin ederim ki ..."* Yani Âdem'e ve onun neslinden gelen bütün çocuklarına yemin ederim. Kendisine yemin edilen baba ve çocuğu hakkında şu yorumlar da yapılmıştır:

Nuh'a ve oğluna yemin ederim.

İbrahim'e ve oğluna yemin ederim.

İbrahim'e, oğlu İsmail'e ve onun soyundan gelen Muhammed'e [sallallahu aleyhi vesellem] yemin ederim. Şu durum bu görüşü desteklemektedir: Mekke Hz. İbrahim'in bina edip harem bölgesi yaptığı, Hz. İsmail'in büyüyüp yetiştiği ve Peygamberimiz Hz. Muhammed'in [sallallahu aleyhi vesellem] meskeni olan bir yerdir.

Diğer bir yorum: Muhammed'e [sallallahu aleyhi vesellem] ve oğluna yemin ederim ki.

Âyette bütün babaların ve çocuklarının kastedildiğini söyleyenler de olmuştur.

Yeminle bildirilen durum şöyle haber veriliyor: *"Şüphesiz biz, insanı* yani bütün insan cinsini *bir sıkıntı ve meşakkat içinde yarattık."* Gerçekten insanın dünyadaki meşakkati, anne rahminde kendisine ruh verilmesiyle başlayıp ruhunun bedenden çekilmesine kadar devam etmektedir. İnsan doğduktan bir zaman sonra, hayatı tanıma, okuma ve yazmayı öğrenme meşakkatiyle yüz yüze gelmektedir. Sonra, dinî görevleri ve geçim işlerini yerine getirme meşakkati, dünya ve ahiretin dertleri başlamaktadır. İnsan sonra ölüm acısını tatmakta, kabirde sual sıkıntısını yaşamakta, sonra yeniden dirilmenin yorgunluğu, şiddetli hesabın çilesi ve sırat köprüsünden geçmenin dehşetiyle yüz yüze gel-

mektedir. Kısaca insana cennete girmeden önce rahat yoktur. Cennetten önce yaşanan bunca sıkıntı, zorluk, keder ve üzüntülerin hikmeti, insana cennetin tadını farkettirmek ve kıymetini öğretmek içindir. İnsan doğrudan cennete konsaydı, onun gerçek tadını anlamaz, kıymetini bilmezdi. Bu durum, avam halk içindir. Seçkin âriflere gelince, onlar, Cenâb-ı Hakk'ın marifetine ulaştıklarında rahata kavuşmuşlardır ve üzerlerindeki yük, sıkıntı ve meşakkat alınmıştır. Çünkü onlar, kendilerinin ve her şeyin ezelî kudret tarafından taşındığını yakînen görmüşler ve yüce Allah'a teslim olmuşlardır. Onlar, üzerlerinden yükü atıp sahibine teslim olunca, Allah da onların işlerini görmeyi üzerine almış ve kendilerine her konuda yetmiştir. Şu âyette ifade edildiği gibi:

"Kim Allah'a tevekkül ederse (güvenip dayanırsa) Allah ona yeter" (Talâk 65/3).

Devamındaki âyette şöyle buyruluyor: *"İnsan, kendisine hiç kimsenin güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?"* Yani kâfir insan, kendisini yeniden diriltmeye kimsenin güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?

Yahut bazı insanlar, kimsenin onu mağlup edemeyeceğini mi zannediyor? Buna göre âyet, belirli şahıslar hakkında inmiştir. Onun Ebü'l-Eşed Üseyd b. Kelede el-Cumahî olduğu söylenmiştir. Ebü'l-Eşed, çok kuvvetli ve kuvvetiyle övünen bir adamdı. Öyle ki ayaklarının altına Ukâz derisini serer ve, "Kim beni yerimden oynatırsa ona şunu şunu veririm!" derdi. On kişi deriyi çeker, deri parça parça olur fakat o yerinden oynamazdı.

Âyette kastedilen kimsenin, Amr b. Abdüved olduğu da söylenmiştir. O da çok kuvvetli biriydi. Medine'de Hendek Savaşı'nda atıyla hendeği geçmişti. Onu Hz. Ali [radıyallahu anh] öldürdü.

Bu mağrur adam, *"Yığınla, çok mal harcadım der."* Bununla Câhiliye dönemindeki harcamalarını kastediyor. O bunu övünmek ve gösteriş olsun diye yapardı.

"O, gösteriş ve adını duyurmak için mal harcarken *kendisini kimsenin görmediğini,* Allah Teâlâ'nın onu görmediğini ve hesaba çekip cezasını vermeyeceğini *mi sanıyor?"* Şüphesiz Allah onu her an görmektedir; ona yaptıklarının karşılığını verir.

Cenâb-ı Hak sonra, ona verdiği nimetleri hatırlatarak şöyle buyurdu: *"Biz ona* görülecek şeyleri göreceği *iki göz,* içindeki düşünceleri ifade edeceği *bir dil* ve ağzını kapatacağı, konuşma, yeme içme, üfleme ve diğer işlerde kullanacağı *iki dudak vermedik mi? Ona iki yol* yani cennete götüren hayır yoluyla cehenneme götüren şer yolunu *gösterdik."* Bu âyet, *"Şüphesiz biz ona (doğru ve yanlış) yolu gösterdik; ister şükretsin ister nankörlük yapsın!"* (İnsân 76/3) âyetiyle aynı manadadır.

Bazıları âyete, "İnsan doğduğu zaman ona annesinin iki memesini gösterdik, onu bulmasını ve emmesini ilham ettik" anlamını vermiştir.

1-10. Âyetlerin Tasavvufî İşaretleri

Allah Teâlâ, mana (gayb) âlemine yemin etti. O, yüce zata ait sırlardır. Yüce Allah babaya yemin etti. Baba ile işaret edilen, en büyük ruhtur. Ondan doğanlara da yemin etti. Onlar ise diğer ruhlardır.

Şüphesiz Allah insanı bir sıkıntı ve meşakkat içinde yarattı. Bu, zâhirdeki ve bâtındaki yorgunluktur. Fakat aslına dönen kimse için yani kudsî ruhanî ruh için bir sıkıntı kalmaz. Bu halde ruh, tabiatın yorgunluğundan kurtulup rahata erer.

Müfessir Kevâşî, âriflerden birinden nakille demiştir ki: "İnsan, tabiatıyla kaldığı ve haline bağlandığı sürece bir zulmet ve bela içindedir; tabiatının bağlarından kurtulup insanî vasıflarından fâni olduğu yani maddi karanlıklardan arınıp Allah'ı müşahede ettiği zaman ise huzur ve rahatlık içinde olur."

Özetle şunu söyleyebiliriz: Allah Teâlâ'yı, müşahedeye dayalı bir marifetle tanıyan ârifin dışında, bütün insanlar bir sıkıntı ve meşakkat içindedirler. Ârif ise tam bir hoşluk ve huzur, cennet ve rıza içindedir.

Cahil kimse, üzerindeki ağırlıkları (hayat yükünü, gaflet ve isyan ağırlıklarını) kimsenin kaldırmaya güç yetiremeyeceğini mi sanıyor? Bunun için mi, kendi işini kendi görmeye çalışıyor? (işlerini âlemlerin Rabb'ine havale etmiyor). Halbuki o, bize tevekkül ederek işlerini görmeyi bize bıraktığında, onun her yükünü çekmeye ve bütün işlerini görmeye güç sahibiyiz.

Biz ona iki göz vermedik mi? İnsan onlarla, gökleri ve yeri kimin taşıdığını görsün! Gökleri ve yeri taşıyan zat, onun yüklerini taşımaya güç sahibi değil midir? Elbette güç sahibidir; öyleyse insan, Allah'a tevekkül ederek nefsini, kendi akıl ve tedbiriyle iş görme sıkıntısından kurtarsın. O'nun dışında, insanın herhangi bir işini gören kimse, bunu kendi başına yapmıyor; ona bu işi yaptıran da yüce Allah'tır.

Biz insana, Mevlâ'sının nimetlerine şükredeceği bir dil verdik. Ona ayrıca, kendisini mâlâyâni şeyleri konuşmaktan koruyacak iki dudak verdik. Ona şeriat ve hakikat yolunu gösterdik; onlara girdiğinde bize ulaşır.

Huzura Ulaşmak İçin Mücâhede

Cenâb-ı Hak sonra insana, onu rahata ulaştıracak yola girmesini ve bu konuda nefsiyle mücâhede etmesini emrederek şöyle buyurdu:

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَا أَدْرٰيكَ مَا الْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ
﴿١٣﴾ أَوْ اِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ
مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ
وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾ وَالَّذِينَ
كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا هُمْ اَصْحَابُ الْمَشْـَٔمَةِ ﴿١٩﴾ عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

11. ***Fakat o, sarp yokuşa atılmadı.***

12. ***Sarp yokuş nedir bilir misin?***

13. ***O köle âzat etmektir.***

14-15. ***Yahut şiddetli bir açlık gününde kendisiyle yakınlığı olan yetime yemek yedirmektir.***

16. ***Yahut yerde sürünen bir yoksulu doyurmaktır.***

17. ***Sonra da iman ederek birbirlerine sabrı ve merhameti tavsiye edenlerden olmaktır.***

18. ***İşte onlar, amel defterleri sağından verilen cennetliklerdir.***

19. ***Âyetlerimizi inkâr edenler ise amel defterleri solundan verilen cehennemliklerdir.***

20. ***Üzerlerinde etrafı sımsıkı kapatılmış bir ateş vardır.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"Fakat o, sarp yokuşa atılmadı."* İnsan nefsine zor gelen salih amelleri yapmadı.

"Sarp yokuş nedir bilir misin? O köle âzat etmektir." Yahut âzat olması için maddi yardımda bulunmaktır.

Müfessir İbn Cüzey demiştir ki: "Kâfirlerden esirleri kurtarmanın sevabı daha büyüktür. Çünkü bu esiri kurtarmak, neye mal olursa olsun müslümanlara vâciptir. Fakat bu, kefâretler için câiz değildir."

"Yahut şiddetli bir açlık gününde kendisiyle yakınlığı olan acıkmış *yetime yemek yedirmektir. Yahut yerde sürünen bir yoksulu doyurmaktır. Sonra da iman etmektir."* Yani imanda devam edenlerden *olmaktır.* Çünkü bütün bunlar, iman ile fayda verir.

"Ayrıca günahlardan kaçınmak ve taatleri yapmak için yahut başa gelen musibetlere karşı *birbirlerine sabrı tavsiye edenlerden olmaktır. Bir*

de aralarında, birbirlerine *merhametli olmayı tavsiye edenlerden olmaktır. İşte onlar,* yani bahsedilen bu vasıflara sahip olanlar *amel defterleri sağından verilen cennetliklerdir."* Onlar, uğur ve bereket sahibi kimselerdir.

"Hakka delil olarak önlerine koyduğumuz *âyetlerimizi,* apaçık delilleri yahut Kur'an'ı *inkâr edenlere gelince, onlar, amel defterleri solundan verilen* uğursuz bedbaht *cehennemlik kimselerdir. Üzerlerinde kapıları kapatılmış bir ateş vardır."*

11-20. Âyetlerin Tasavvufî İşaretleri

Ey Allah'a ulaşmak isteyen kimse, senin zor olanı yapman gerekmez mi? Bu, nefsin alışkanlıklarını değiştirerek, onun hevâsını (kötü arzularını) terkederek ve nefsi sevmediği işlerin içine iterek hak yoluna girmektir.

Hasan-ı Basrî [rahmetullahi aleyh] demiştir ki: "Vallahi, insanın önündeki engel çok çetindir, onu aşmak oldukça zordur. Bu zor iş, insanın nefsiyle, hevâsıyla ve düşmanı olan şeytanla mücadele etmesidir."

Âyette, bu zor iş şöyle açıklandı: O, esiri, esaret bağından kurtarıp hürriyetine kavuşturmaktır. Yani nefsi, mâsivanın (Allah'tan başka her şeyin) bağından kurtararak onu hürriyetine kavuşturmaktır.

Yahut nefsi, kusur ve ayıplarından kurtarmaktır.

Yahut nefsi, insanların elindekilere tamah etmekten kurtarmaktır, çünkü tamah, zillet ağacının tohumudur.

Yahut nefsi, kâinat hapishanesinden kurtarıp kâinatı yaratanı müşahede fezasına yükseltmektir.

Yahut gafil ve cahil kimseyi, uyarı, öğüt ve terbiye ile nefsinin bağından kurtarmaktır.

Zor fakat gerekli işlerden biri de iman ve yakîn yönünden aç kalmış (iman ve marifeti zayıf) ruhu doyurmaktır.

Bu gerekli işlerden biri de manen yetim kalmış, ruhanî babası olmayan yani kendisini terbiye edecek şeyhi bulunmayan kimseyi iman ve yakînini artıracak şeylerle destekleyip ruhen kuvvetlendirmektir.

Bu gerekli işlerden biri de tevhid sırlarından yana fakir, maddi şeylere çakılıp kalmış kimselerin elinden tutarak onları manevi sırların semasına yükseltmektir.

Sonra, insanın yapması gereken en önemli şey, seçkin âriflerin yoluna inanarak manevi seyrin meşakkatine karşı birbirlerine sabrı, merhameti, sevgiyi ve ilgiliyi tavsiye edenlerden olmaktır. Manevi yolda giden dervişlerin ahlâkı budur. Onlar, uğur ve bereket sahibi kimselerdir. Bunların aksine velilerin yolunu inkâr edenlere gelince, onlar, uğursuz kimselerdir.

Hayırlı işlerde muvaffak olmak sadece yüce Allah'ın yardımıyla mümkündür.

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun âline ve ashabına en güzel şekilde salât ve selâm etsin.

Beled sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

(91) ŞEMS SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Şems sûresi Mekke döneminde inmiş olup on beş âyettir. Sûre, adını birinci âyetteki "şems" kelimesinden almıştır. **Şems**, "güneş" demektir.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Önceki sûrede, *"Âyetlerimizi inkâr edenlere gelince, onlar, amel defterleri solundan verilen kimselerdir. Üzerlerinde kapıları kapatılmış bir ateş vardır"* (Beled 90/19-20) buyruldu. Allah Teâlâ, bu sûrede de yeminle onların helâk oluşundan bahsederek şöyle buyurdu:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالشَّمْسِ وَضُحٰيهَاۙ (١) وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰيهَاۙ (٢) وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰيهَاۙ (٣)
وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰيهَاۙ (٤) وَالسَّمَٓاءِ وَمَا بَنٰيهَاۙ (٥) وَالْاَرْضِ وَمَا طَحٰيهَاۙ
(٦) وَنَفْسٍ وَمَا سَوّٰيهَاۙ (٧) فَاَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوٰيهَاۙ (٨) قَدْ اَفْلَحَ مَنْ
زَكّٰيهَاۙ (٩) وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسّٰيهَاۜ (١٠)

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***Güneşe ve onun aydınlığına,***

2. ***Onu izlediğinde aya,***

3. ***Güneşi ortaya çıkardığında gündüze,***

4. ***Onu bürüdüğünde geceye,***

5. ***Göğe ve onu bina edene,***

6. ***Yere ve onu yayıp döşeyene,***

7. ***Nefse ve onu düzgün şekilde biçimlendirene,***

8. ***Sonra da ona kötülük duygusunu ve takvasını ilham edene yemin olsun ki,***

9. ***Nefsini arındırıp temizleyen kurtuldu.***

10. ***Onu kötülüklere gömüp kirleten kimse de ziyana uğradı.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"Güneşe ve onun aydınlığına yemin olsun."* Yani ışığı parlayıp her tarafı sardığında ...

"Aydınlık ve parlaklıkta *onu izlediğinde aya yemin olsun."* Bu, kamerî ayın ilk yarısında gerçekleşir; güneş battığında ay, onun peşinden gelerek yeryüzüne ışık verir, güneşin yerine geçer.

"Güneşi ortaya çıkardığında gündüze yemin olsun." Güneş gündüz parlak bir şekilde ortaya çıkar, herkesin göreceği şekilde ışığını yayar. Bu durum, günün başlaması ve güneş ışığının etrafa yayılması anında olur; çünkü bu vakitte güneş tam olarak parlar.

Âyete şu manaları verenler de olmuştur:

Karanlığı yok ettiği zaman gündüze yemin olsun.

Yeryüzünü aydınlattığı zaman gündüze yemin olsun.

"Onu bürüdüğünde geceye yemin olsun." Yani güneşi bürüyüp her tarafı karanlık yaptığı zaman geceye yemin olsun.

"Göğe ve onu sonsuz kudretiyle harika şekilde *bina edene; yere ve onu* her tarafından *yayıp döşeyene yemin olsun."* Devamındaki âyette yemin şöyle devam ediyor:

"Nefse ve onu düzgün şekilde biçimlendirene yemin olsun." Sonsuz hikmet sahibi Allah, nefsi, kemal halini kazanacak şekilde, en sağlam biçimde yarattı.

Nefisten kastın Hz. Âdem'in nefsi olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi, bütün nefisler olduğunu söyleyenle de olmuştur. Bütün nefislerin kastedilmesi daha uygundur.

"Sonra da ona kötülük duygusunu ve takvasını ilham edene yemin olsun ki ..." Yani Allah ona, takva ve isyan duygusunu ilham etti, ona günahın çirkinliğini ve taatı güzelliğini öğretti. Yahut ona, günahların ve takvanın yolunu gösterdi; ona her ikisini yapabilecek bir kuvvet verdi.

Âyete şu mana da verilmiştir: Şekavetini (cehennemlik olmasını) dilediklerine günah duygusunu ilham etti, o da günaha koştu; saadete (cennete) eriştirmeyi dilediklerine ise takva duygusunu ilham etti, o da o yolda koştu.

"Nefsini (şirk, inkâr, isyan ve gaflet kirlerinden) *arındırıp temizleyen kurtuldu."* Yani nefsini iman ve taatle temizleyip ıslah eden kimse, arzuladığı bütün güzellikleri elde etti, korktuğu bütün sıkıntılardan kurtuldu.

"Onu kötülüklere gömüp kirleten, azdıran *kimse de ziyana uğradı."*

İkrime demiştir ki: "Allah Teâlâ'nın temizlediği nefis kurtuldu, azdırdığı nefis ise ziyana uğradı.

Temizlik ve kirletmenin, kulun fiili olması da mümkündür.

Yeminle haber verilen durum gizli tutulmuş olup şu olabilir: Şüphesiz Allah, Semûd kavminin üzerine azap indirip köklerini kazıdığı gibi, Kureyş'ten inkâr edenleri de helâk edip köklerini kazır.

Bazıları, yeminle haber verilen şeyin, *"Nefsini arındırıp temizleyen kurtuldu ..."* âyeti olduğunu söylemiştir. Bazıları ise, *"Semûd kavmi, azgınlığıyla hakkı yalanladı"* âyeti olduğunu söylemiştir. Birinci tesbit en güzelidir. En doğrusunu Allah Teâlâ bilir.

1-10. Âyetlerin Tasavvufî İşaretleri

Âyette, kendisine yemin edilen varlıklar ve durumlar insanın iç âlemindeki bazı durumlara işaret etmektedir. Şöyle ki:

Güneşle, kalpte parlayan irfan güneşine işaret edilmektedir. İrfan güneşinin ışığını yaymasının başlangıcı, fenâ fillâh halinin evvelidir.

Âyetteki ay ile, kalpteki imana işaret edilmektedir. Fenâ fillâh halindeki kul, kendisi kemale erip diğer insanları da kemale erdirmek için hikmet âlemine (insanların arasına) indiğinde, iman, irfan güneşini takip eder.

Gündüzle işaret edilen durum, kulun irfan halinde temkin sahibi olmasıdır. Kalp, kâinatın sahibini müşahede ettiğinde irfan nuru, maddi varlıkların karanlığını örter ve onu kökünden temizler.

Gece ile işaret edilen durum, kalbin gaflete düşüp Rabb'inin zikrinden ve murakabesinden kopmasıdır. Cenâb-ı Hak, bazan kalbe kahır tecellisi ile tecelli eder ve kulu imtihan etmek için kalbini örter. Bu durumda kulun ne yaptığına bakar; daralıp, sıkıntıya düşüp Allah'a mı yöneliyor yoksa hepten gevşeyip elinde olanı da mı kaybediyor, bu ortaya çıkar. Buna kabz hali de denir. Kabz, kalbin tutulması, daralması, kapanması ve sıkılmasıdır. Kabzın peşinden bast hali gelir ki o, kalbin açılması, rahatlaması, aydınlanması ve Allah ile huzur halini elde etmesidir. Her iki hal, sırasıyla kula gelir giderler. Allah Teâlâ, onların birbirini takip etmesine yemin etti.

Sema ile işaret edilen, ruhların semasıdır. Onun bina edilmesi, ruhun yükseltilmesidir.

Yer ile işaret edilen, insanın bedenidir. Onun yayılıp döşenmesi, bedenin kulluk vazifeleri için hazırlanmasıdır.

Allah Teâlâ nefsi düzenleyip şekillendirdi, onu ilâhî yakınlık ve Allah'tan uzaklık için hazır hale getirdi. Ona verdiği akıl nuru ile kendisine günah ve takvanın ne olduğunu öğretti.

Vertecûbî (Rûzbihân-ı Baklî) demiştir ki: "Allah nefsin sıfatını düzelterek ona şekil verdi, üzerine ezel nuruyla damga vurdu. Sonra ona lutfu ile zatına giden yolu vasıtasız olarak öğretti. *'Ona günahın ve takvanın ne olduğunu ilham etti'* âyeti bunu haber vermektedir. Nefse önce kahır yolunu (günahı) öğretti, böylece nefis, helâk sebebi olacak işleri tanıdı. Sonra ona lutuf yolunu (takvayı) tanıttı, böylece nefis kendisini kurtuluşa erdirecek şeyleri tanıyıp öğrendi. Bundan kasıt nefsin, kahır ve lutuf yoluyla hakkı tanıması ve böylece yüce yaratıcısı hakkında tam bir marifete ulaşmasıdır."[2]

Kuşeyrî demiştir ki: "Ona günahını ve takvasını ilham etti, yani nefsi kendi haline terkettiğinde nefis günaha daldı; onu takvada muvaffak ettiğinde ise takva halini korudu.

Şöyle denilmiştir: Nefsin günahı, (kendisine garanti edilmiş) rızkı elde etmek için çırpınmasıdır. Takvası ise kendisine takdir edilen ilâhî hükme razı olmasıdır.

Kurtuluşa eren ve helâk olan nefis hakkında denilmiştir ki: "Nefsini günah ve ayıplardan, yaptığı iyiliklere bir karşılık beklemekten temizleyen, ayrıca nefsini ilâhî taksimlere itirazdan ve haram işlemekten uzaklaştıran kurtuldu. Nefsine hainlik eden, onun kontrolünü ihmal eden ve onu günahlarla kirleten kimse ise zarar etti."[3]

---

2 Rûzbihân-ı Baklî, *Arâisü'l-Beyân*, 3/509.

3 Kuşeyrî, *Letâifü'l-İşârât*, 6/292-293.

Hakîm et-Tirmizî'nin, *Nevâdirü'l-Usûl* adlı eserinde yaptığı açıklamaların özeti şudur: Nefsini günah kirleri içine gömen kimse, bir şeyi ışık almayan bir çukura gömen kimse gibidir. Hevâ ve şehvet de böyledir, kalbin üzerini örterler, ona ilâhî yakınlık ve vuslat nurunun ulaşmasını engellerler.

Azgınların Acı Âkıbeti

Cenâb-ı Hak sonra, nefisini inkâr ve isyanla kirleten bazı kimselerin başına gelenleri anlatarak şöyle buyurdu:

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوٰيهَٓا ﴿١١﴾ اِذِ انْبَعَثَ اَشْقٰيهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ نَاقَةَ اللّٰهِ وَسُقْيٰيهَا ﴿١٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوّٰيهَا ﴿١٤﴾ وَلَا يَخَافُ عُقْبٰيهَا ﴿١٥﴾

11. ***Semûd kavmi, azgınlık yaparak hakkı yalanladı.***

12. ***Hani onların en bedbaht olanı** (fesat çıkarmak için) **ileri atılmıştı.***

13. ***Allah'ın resûlü de onlara şöyle demişti: "Allah'ın devesine kötülük etmeyin ve onun su içmesini engellemeyin!"***

14. ***Fakat onlar, onu yalanladılar ve deveyi boğazladılar. Bunun üzerine Rab'leri, işledikleri suçlar sebebiyle üzerlerine azap indirdi ve onları yerle bir etti.***

15. ***Allah, bu işin sonundan korkmaz!***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"Semûd kavmi, azgınlık yaparak hakkı yalanladı."* Yani azgınlıkları sebebiyle hakkı yalanladılar; çünkü onları buna sevkeden azgınlıklarıydı. Âyette, onların benzeri halde olanlara

bir öğüt ve azgınlık yapan kimselere bir tehdit mevcuttur. Zira inkâr ve isyanla azgınlık yapmak, dünyada ve ahirette helâk ve perişan olmayı gerektiren en çirkin günahtır.

"Hani onların en bedbaht olanı fesat çıkarmak için harekete geçip *ileri atılmıştı."* Yani Semûd kavminin en azgını olan adam, bu işin başını çekti. O, Kudâr b. Salif isminde biridir.[4] Yahut o, deveyi kesmek için hareket eden eşkıyaların başıdır.

"Allah'ın resûlü Salih [aleyhisselâm] *onlara* yani Semûd kavmine *dedi ki: Allah'ın devesine kötülük etmeyin ve onun su içmesini engellemeyin!"*

Âyette, "Allah'ın resûlü" ifadesinin kullanılması, ona itaatin gerektiğini ve buna karşın onların yaptığı bu isyanın ileri derecede bir azgınlık olduğunu bildirmek içindir. "Allah'ın devesi" ifadesinde de aynı sır ve uyarı mevcuttur.

Mana şudur: Allah'ın devesini kesmekten sakının yahut onun hakkını gözetin, belirlenen vakti gelince su içmesine engel olmayın.

"Fakat onlar onu yalanladılar; Hz. Salih'in [aleyhisselâm], *'Ona bir kötülük yapmayın, yoksa sizi acı bir azap yakalar'* (A'râf 7/73) sözünü yalanladılar, *'Ve deveyi boğazladılar.'"* Deveyi boğazlayan bir kişi olduğu halde, bunun hepsine nisbet edilmesi, diğerlerinin yapılan işe razı oldukları içindir. Deveyi tek kişinin kestiğini şu âyetten anlıyoruz:

"Onlar, en yakın arkadaşlarını çağırdılar, o da bıçağı çıkarıp deveyi kesti" (Kamer 54/29).

Katâde demiştir ki: "Bize ulaşan bir habere göre, deveyi kesen adam, onların büyükleri ve küçükleri, erkekleri ve kadınları bu duruma razı olmadıkça onu kesmedi."[5]

"Bunun üzerine Rab'leri, işledikleri suçları sebebiyle üzerlerine azap indirdi ve onları yerle bir etti." İnen azap hepsini birden sardı, onlardan bü-

4 Kurtubi, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 30/70.

5 Kurtubi, *a.g.e.*, 30/70.

yük küçük kimse kurtulamadı. Yahut azap Semûd kavmini binalarıyla birlikte yerle bir etti. Âyetin ifade şekli şunu bildiriyor: Haline tövbe etmeyen ve hak davetçiye karşı gelen bütün günahkârların âkıbeti budur. Öyle ise bütün günahkârlar bu durumdan ibret alsınlar!

"Allah, bu işin sonundan korkmaz!" Yani onları helâk ettikten sonra, insanlarda olduğu gibi, kimsenin kendisine hesap sormasından korkmaz. Çünkü O, kendi mülkünde tasarrufta bulunmaktadır. Âyette belirtildiği gibi: *"O'na yaptığının hesabı sorulmaz, insanlar ise yaptıklarından hesaba çekilirler"* (Enbiyâ 21/23).

11-15. Âyetlerin Tasavvufî İşaretleri

Kuşeyrî demiştir ki: "Semûd kavmi gibi azgınlık fıtratında yaratılan nefis, azgınlığı sebebiyle hayvanî şehvetlere ve bedenî lezzetlere dalarak kalbi yalanladı. Peşine düşülen azgın hevâ, ruhu öldürmek için harekete geçti. Allah'ın iç âlemde elçisi olan salih kalp, onlara, 'Ey azgın nefsin askerleri (hevâ, şehvet, şöhret ve gaflet) ruhu bırakın da keşif ve müşahede ile manevi âlemin nurlarından istifade etsin' dedi. Fakat nefis ve ordusu kalbi yalanladılar; nefsanî zulmet ve hayvanî şehvetleriyle ruhu öldürdüler. Rab'leri de nefse ve ordularının üzerine, işledikleri günahları sebebiyle Allah'tan uzaklık ve ilâhî huzurdan kovulma azabını indirdi, onları yerle bir etti; hepsini aynı şekilde cezalandırdı. Allah, bütün âlemlerden müstağni olduğu (hiç kimseye ihtiyacı bulunmadığı) için, bunun sonucundan korkmaz."

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun âline ve ashabına en güzel şekilde salât ve selâm etsin.

Şems sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

(92) LEYL SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Leyl sûresi Mekke döneminde inmiş olup yirmi bir âyettir. **Leyl**, "gece" demektir.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Önceki sûrede, *"Nefsini arındırıp temizleyen kurtuldu. Onu kötülüklere gömüp kirleten kimse de ziyana uğradı"* buyruldu. Allah Teâlâ bu sûrede, kurtuluşun elde edileceği ve insanı zarara götüren şeyleri açıklayarak şöyle buyurdu:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰىۙ ﴿١﴾ وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰىۙ ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰىۙ
﴿٣﴾ اِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰىۜ ﴿٤﴾ فَاَمَّا مَنْ اَعْطٰى وَاتَّقٰىۙ ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنٰىۙ
﴿٦﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرٰىۜ ﴿٧﴾ وَاَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنٰىۙ ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ
بِالْحُسْنٰىۙ ﴿٩﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرٰىۜ ﴿١٠﴾ وَمَا يُغْن۪ي عَنْهُ مَالُهُٓ اِذَا تَرَدّٰىۜ ﴿١١﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***Karanlığı ile ortalığı bürüdüğü zaman geceye,***

2. ***Açılıp aydınlandığı zaman gündüze,***

3. ***Erkeği ve dişiyi yaratana yemin olsun ki,***

4. ***Sizin işleriniz çeşit çeşittir.***

5. ***Kim*** *(malından Allah için)* ***verir ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsa,***

6. ***En güzel sözü*** *(kelime-i tevhidi)* ***tasdik ederse,***

7. ***Biz onu en kolay yola ulaştırırız.***

8. ***Fakat kim cimrilik eder, kendini Allah'a muhtaç görmezse,***

9. ***En güzel sözü*** *(kelime-i tevhidi)* ***yalanlarsa,***

10. ***Biz de onu en zor olana kolayca iletiriz.***

11. ***Helâke yuvarlandığı zaman, malı ona bir fayda vermez.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"Karanlığı ile* güneşi veya her şeyi *bürüdüğü zaman geceye yemin olsun."*

Kuşeyrî demiştir ki: "Gece, ufku ve gökle yer arasını kapladığı zaman, karanlığı ile her şeyi örter."[6]

"Açılıp aydınlandığı zaman gündüze yemin olsun." Yani ışığı ile ortaya çıktığı, açılıp aydınlandığı zaman gündüze yemin olsun.

"Erkeği ve dişiyi yaratana yemin olsun." Yani aynı sudan erkeği ve dişiyi yaratan sonsuz güç sahibine yemin olsun.

Bazıları, âyette yemin edilen erkek ve dişinin, Hz. Âdem ile Hz. Havva olduğunu söylemiştir. Onunla bütün insan cinsinin erkek ve

---

6 Kuşeyrî, *Letâifü'l-İşârât*, 6/295.

dişilerinin kastedildiğini söyleyenler mevcut olduğu gibi, insanla birlikte diğer hayvan cinsinin de kastedildiğini söyleyenler de olmuştur.[7]

Yeminle bildirilen haber şudur: *"Sizin işleriniz çeşit çeşittir."* Yani sizin amelleriniz ve çalışmalarınız faklı farklıdır.

Cenâb-ı Hak sonra, bu farklı amelleri açıklayarak şöyle buyurdu: "Kim malının hakkını *verir,* Allah'ın yasakladığı haramlardan *sakınır ve en güzeli,* en güzel hasleti *tasdik ederse, biz onu en kolay yola ulaştırırız."*

"En güzel" hakkında şu açıklamalar yapılmıştır:

En güzel haslet ki o, imandır.

En güzel kelime ki o, kelime-i tevhiddir yani, "Lâ ilâhe illallah" sözüdür.

En güzel millet ki o, İslâm'dır.

En güzel mükâfat ki o, cennettir.

Onu tasdikin manası, Allah Teâlâ'nın vaat ettiklerinin onu bu müjdelere ulaştıracağını kesin bilmesi, bu konuda kalbine hiçbir şüphe ve tereddüt gelmemesidir.

"Biz onu en kolay yola ulaştırırız." Yani ona, kendisini rahatlık ve kolaylığa ulaştıracak yolu hazırlarız. Cennete girmek ve onu temin eden işleri yapmak gibi ...

İbn Atıyye demiştir ki: "Âyetin manası şudur: Onu hayırlı işlerde yavaş yavaş ilerleterek, ona bu yolu kolaylaştırdığımızı açıkça gösteririz. Bu kolaylaştırma, Allah'ın ezelde verdiği bir hükümdür."

"Fakat kim, malında *cimrilik eder,* onu hayır yollarında harcamaz *ve kendini Allah'a muhtaç görmezse,* yani Allah katındaki şeylerden gönlünü çeker, sanki onlara hiçbir ihtiyacı yokmuş gibi davranıp Allah'tan korkmazsa. Yahut dünya malı ve şehvetleriyle yetinip ahiret nimetle-

---

7 Kurtubî, *a.g.e.*, 30/73.

rine hiç yönelmezse, *ayrıca en güzeli* yani kelime-i tevhidi ve yukarıda bahsedilen güzellikleri *yalanlarsa, biz de onu en zor olana kolayca iletiriz."* Yani kendisini aslında zor ve meşakkatli olan işlere hazırlayıp salarız. Cehenneme ve ona götüren işlere girmek gibi ... Kul kendi tercihi ile bu işleri seçince, onları yapmak kendisine kolaylaştırılır.

Müfessirlerin imamı Fahreddin-i Râzî demiştir ki: "Sonu rahata çıkan her şey ve bütün övülecek işler, âyette bahsedilen kolayın içine girer. Bütün taatler, bu özelliktedir. Sonu yorgunluk ve sıkıntıya çıkan her şey de âyette bahsedilen zorun kapsamına girer. Bütün günahlar bu özelliktedir."[8]

"Helâke yuvarlandığı zaman, o cimrilik ettiği *malı ona bir fayda vermez."*

Âyete şu mana da verilmiştir: Kabir çukuruna veya cehenneme yuvarlandığı zaman malı kendisine bir fayda vermez. Böyle bir halden yüce Allah'a sığınırız.

1-11. Âyetlerin Tasavvufî İşaretleri

Allah Teâlâ'nın bu âyetlerde yemin ettiği şeylerle iç âlemdeki durumlara işaret edilmektedir. Cenâb-ı Hak, gece gibi olan manevi perdeye yemin etti. O, perdeli kalpleri sardığında insan karanlık içinde kalır. İlâhî tecelli ise gündüze benzemektedir. O, safi kalpleri sardığında kalp aydınlık olur. Kalbin perdelenmesi celâl ve kahır tecellisi, kalbin nurla aydınlanması ise cemal ve lutuf tecellisidir. Allah Teâlâ her iki tecelliye ve bütün canlıları yaratan kudretine yemin ederek şunu bildirdi: İnsanların işleri çeşit çeşittir. Kim Allah yolunda malını ve canını verir ve onu yüce Mevlâ'sından alıkoyan her şeyden sakınırsa, biz kendisini, huzurumuza ulaştıran en kolay yola girmeye muvaffak ederiz.

Vertecübî (Rûzbihân-ı Baklî) demiştir ki: "Allah Teâlâ ona, kendisine ulaştıran yolu kolaylaştırır, ondan kulluk vazifelerindeki zorluk ve sıkıntıyı kaldırır."

---

8 Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb,* 31/181.

Kuşeyrî ise âyete şu anlamı vermiştir: "Ona taatleri kolaylaştırırız, haramları çirkin gösteririz, kendisine ilâhî yakınlığa ulaşma şevki veririz, imanı sevdiririz ve kalbinde ihsan halini süsleriz."[9]

Fakat kim malında ve canında cimrilik eder, Rabb'ini müşahede derecesinde tanımaya yönelmez ve iman makamıyla yetinirse, biz de onun için zor olanı kolaylaştırırız. O, dünya sevgisi ve mal toplamakla meşgul olmak gibi, ilâhî huzurdan uzak kalmak ve kalbinin perdelenme yoludur. Allah'tan uzaklık çukurlarına yuvarlandığında malı ona hiçbir fayda sağlamaz.

Dünya da Ahiret de Yüce Allah'a Aittir

Cenâb-ı Hak insanların işlerinin çeşit çeşit olduğunu belirttikten sonra, kişinin yapması gerekeni açıklayarak şöyle buyurdu:

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدٰى ﴿١٢﴾ وَإِنَّ لَنَا لَلْاٰخِرَةَ وَالْاُولٰى ﴿١٣﴾ فَاَنْذَرْتُكُمْ نَارًا
تَلَظّٰى ﴿١٤﴾ لَا يَصْلٰيهَا اِلَّا الْاَشْقٰى ﴿١٥﴾ اَلَّذٖى كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ﴿١٦﴾
وَسَيُجَنَّبُهَا الْاَتْقٰى ﴿١٧﴾ اَلَّذٖى يُؤْتٖى مَالَهُ يَتَزَكّٰى ﴿١٨﴾ وَمَا لِاَحَدٍ عِنْدَهُ
مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزٰى ﴿١٩﴾ اِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْاَعْلٰى ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضٰى ﴿٢١﴾

12. *Şüphesiz doğru yolu göstermek bize aittir.*

13. *Şüphesiz ahiret de dünya da bizimdir.*

14. *Sizi alev saçan bir ateşe karşı uyarıyorum.*

15-16. *Ona, sadece yalanlayıp yüz çeviren bedbaht kimse girer.*

17-18. *Allah'tan çok korkan ve temizlenmek için malını hayır yolunda veren kimse ondan uzak tutulur.*

---

9 Kuşeyrî, *a.g.e.*, 6/296.

19. *O, hiç kimseye, malını ondan gördüğü bir iyiliğe karşılık olarak vermez.*

20. *Sadece yüce Rabb'inin rızasına ulaşmak için verir.*

21. *Elbette kendisi de* *(istediğine kavuşarak)* ***hoşnut olacaktır.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"Şüphesiz doğru yolu göstermek bize aittir."* Delillerini ortaya koyarak ve ilâhî hükümleri açıklayarak, insanlara hak yolunu göstermek bize aittir.

Yahut sonsuz hikmetlerle verdiğimiz kararın gereğini yapmak bize düşer. Şöyle ki: Biz insanları ibadet için yarattık. Bu durumda onlara doğru yolu ve ona götüren sebepleri açıklamak bizim görevimizdir. Biz de bunu fazlasıyla yaptık. Doğru yola teşvik etmek ve yanlış yoldan sakındırmak için her iki yola girenin durumunu açıkladık. Bundan ortaya çıktı ki hidayet, insanı hedefe ulaştıran şeye yöneltmektir, yoksa sadece delili ortaya koymak değildir. Bu açıklama Ebüssuûd'a aittir.

"Şüphesiz son da ilk de (ahiret de dünya da) *bize aittir."* Yani onlarda dilediğimiz gibi her türlü tasarrufta bulunmak bize aittir. Onlarda dilediğimizi yaparız; dilediğimize dünyayı veririz, dilediğimize ahireti veririz. Yahut dilediğimize her ikisini birden veririz veya dilediğimizi her ikisinden mahrum bırakırız. Kim onları bizden başkasından isterse hata etmiş olur.

Âyete şu anlam da verilmiştir: Dünyada ve ahirette bulunan her şey bize aittir; sizin bizim hidayet yolumuzu terketmeniz bize bir zarar vermez.

"Sizi alev saçan bir ateşe karşı uyarıyorum. Sizi böyle bir ateşle korkutuyorum. *Ona, sadece* Allah'ın peygamberini *yalanlayıp* imandan *yüz çeviren bedbaht kimse girer."* Yani o ateşe ebedî olarak yalnız ezelde haklarında cehennemlik olma hükmü verilmiş kimseler girer.

"Allah'tan çok korkan, inkâr ve isyanlardan son derece sakınan, onlara dalmak şöyle dursun, yanına bile yanaşmayan *kimse ondan uzak tutulur."* İnkârdan sakınan, fakat günahlardan sakınmayan kimse ise ateşten bu derece uzak tutulmaz.

"Bu kimse *temizlenmek için,* yani gösteriş ve duyurmak için değil Allah katında temiz olmayı isteyerek *malını* fakirlere *verir."* Yahut o, malının zekâtını verir; böylece malını fakirin hakkından, kalbini de mal sevgisinden temizler.

Yahut o, malını Allah rızası için vererek günahlardan ve ayıplardan temizlenir.

"O, hiç kimseye, malını ondan gördüğü bir iyiliğe karşılık olarak vermez." Yani o kimsenin minneti altında olup gördüğü bir iyiliğe karşılık verme durumunda değildir. O, birinden iyilik görmüş de buna karşılık olarak ona iyilik yapıyor değildir.

"O yaptığı iyiliği *sadece yüce Rabb'inin rızasına ulaşmak için* yapar, verdiği malı sadece Allah için *verir."*

Âyet, Hz. Ebû Bekir [radıyallahu anh] hakkında inmiştir. O, Bilâl-i Habeşî'yi [radıyallahu anh], ona eziyet eden müşriklerden Allah rızası için satın alıp âzat ettiğinde bu âyet indi. Bunun için şöyle denilmiştir: Önceki âyet geçen "en şakî" yani en azgın ve bedbaht kimse, Ebû Cehil ile Ümeyye b. Halef'tir.

Abdullah b. Abbas'ın [radıyallahu anh] şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Müşrikler Bilâl'e işkence ediyorlardı. Bilâl ise, 'Ahad ahad' (Allah birdir, Allah birdir) diyordu. O sırada Hz. Peygamber Bilâl'in yanından geçti. Ona, *'Seni bu ahad ahad demen kurtaracak'* buyurdu. Sonra onun durumunu Ebû Bekir'e haber vererek, *'Bilâl Allah yolunda işkence görüyor!'* dedi. Ebû Bekir, Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] ne demek istediğini anladı; gidip Bilâl'i 1 rıtl[10] altın karşılığında Ümeyye b. Halef'ten satın aldı ve âzat etti."[11]

---

10 Rıtl: Bir ölçü birimi. Mısır'da 460,8, Suriye'de 3,202 gramdır.

11 Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân,* 30/79.

Şöyle denilmiştir: Hz. Ebû Bekir, Ümeyye b. Halef'e Nistas ismindeki bir kölesini vererek ona karşılık Bilâl'i satın aldı. Nistas, müşrik bir köleydi. Zengindi. Hz. Ebû Bekir ona, "Müslüman ol, bütün malın senin olsun!" dedi, fakat Nistas buna yanaşmadı, Hz. Ebû Bekir de onu Ümeyye b. Halef'e vererek onun yerine Bilâl'i aldı ve âzat etti. Bunun üzerine müşrikler, "Bilâl'in Ebû Bekir'e yaptığı bir iyilik var ki buna karşılık onu âzat etti" dediler. Bunun üzerine bu âyet indi.[12]

Urve demiştir ki: "Ebû Bekir, yedi kişiyi âzat etti; hepsi de Allah yolunda işkence görüyorlardı. Bilâl ve Âmir b. Füheyre de bunlardandır. Ebû Bekir, müslüman olduğunda 40.000 dirhemi vardı, onları Allah yolunda harcadı."[13]

Abdullah b. Zübeyr demiştir ki: "Ebû Bekir, zayıf köleleri satın alıp âzat ediyordu. Bunu gören babası ona, 'Keşke sana destek verecek, zor durumda arka çıkacak kimseleri satın alsaydın!' dedi. Ebû Bekir de, 'Ben de böyle yaparak (ahirette azaba karşı) arkamı kuvvetlendirmek, tehlikeyi savmak istiyorum' dedi. O zaman hakkında bu âyet indi."[14]

Ebû Bekir'in ismi Abdullah b. Osman'dır. Câhiliye devrinde ona Abdülkâbe derlerdi. Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] Abdullah olarak değiştirdi.

Son âyette şöyle buyruluyor: *"Elbette kendisi de* istediğine kavuşarak *hoşnut olacaktır."* Vallahi biz, Allah için yaptığı bütün iyiliklerin karşılığını ona veririz, o da razı olur.

Âyet, Allah için iyilik yapan bu insanın ulaşmak istediği bütün şeylere en üstün ve en mükemmel şekliyle ulaşacağına dair güzel bir müjdedir. Çünkü onunla Allah rızası gerçekleşir. Bu, Hz. Peygamber'e [sallallahu aleyhi vesellem] verilen şu müjde gibidir:

"Rabb'in sana verecek ve sen razı olacaksın" (Duhâ 93/5).[15]

---

12 Kurtubî, *a.g.e.*, 30/79.
13 Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 6/473.
14 Sa'lebî, *a.g.e.*, 6/473.
15 bk. Ebüssuûd, *a.g.e.*, 6/438.

12-21. Âyetlerin Tasavvufî İşaretleri

Hakikate ulaşmak isteyen kimseye yolu açıklamak bize aittir. Biz, içinde Hak yolcusuna lazım olan hiçbir şeyi eksik etmediğimiz bir kitap (Kur'an'ı) indirdik. İnsanları doğru yola ulaştıran bir peygamber gönderdik. Onun için her devirde halifeler bulundurduk. Onlar, emrimizle insanları kudsî huzurumuza ulaştırırlar.

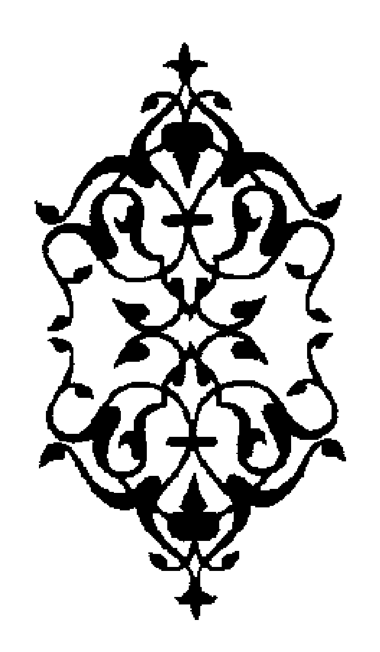
İsteyene ahireti vermek bize aittir. Dünya da onu talep eden içindir. Biz, talep edenlere zatımızın sırlarını açıp gösterdik.

Sizi alevli bir ateşe karşı uyarıyorum. O, Allah'tan uzak kalma ateşidir. Ona sadece, ezelde bizden uzak kalması takdir edilenler girer.

İmam Kuşeyrî, *"O, yalanladı ve yüz çevirdi"* âyetinin işaretlerinde demiştir ki: "Yani o, velilerin, şeyhlerin ve süyrü sülûk erbabının üzerinde zuhur eden hakkı yalanladı; onların irşadını ve nasihatlerini kabulden, onların müşahede ve keşfe dayalı marifetlerini ve manevi vecdlerini dinlemekten yüz çevirdi. Takva sahibi olan kimse o ateşten uzak tutulur. Yani mâsivadan sakınan kimse, Allah'tan uzaklık yolundan ve kalbinin perdelenmesi azabından uzak tutulur, böyle bir tehlikeden korunur. O, ayıplardan ve enaniyetten temizlenip Allah'a yaklaşmak için malını verir. O bu malı, kendisine bir iyilik etmiş de ona karşılık vermek durumunda olduğu kimseye vermez. Yani onun iyilik ve ihsanı, bir maddi karşılık için değildir. O sadece yüce Rabb'i için verir. Yani O'nun yüce zatını tanımak için verir. O, Cenâb-ı Hakk'ın mukaddes zatını sürekli müşahede ederek razı olacaktır."

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun âline ve ashabına en güzel şekilde salât ve selâm etsin.

Leyl sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

(93) DUHÂ SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Duhâ sûresi Mekke'de inmiş olup on bir âyettir. **Duhâ,** "kuşluk vakti" demektir. Sûre, adını ilk âyette geçen bu kelimeden almıştır.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Önceki sûrede, Ebû Bekir-i Sıddık [radıyallahu anh] için, *"(Muhakkak ona yaptıklarının karşılığını vereceğiz) ve o, razı olacak"* buyruldu. Bu sûrede ise Hz. Peygamber için,

"Rabb'in sana (her istediğini) verecek ve sen hoşnut olacaksın" buyruldu. Allah Teâlâ, Sıddık-ı Ekber'e, onu razı edecek şeyleri vereceğini bildirdikten sonra, bunu peygamberi Hz. Muhammed [sallallahu aleyhi vesellem] için de yapacağını haber vererek şöyle buyurdu.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالضُّحٰىۙ ﴿١﴾ وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰىۙ ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰىۜ ﴿٣﴾
وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْاُو۫لٰىۜ ﴿٤﴾ وَلَسَوْفَ يُعْط۪يكَ رَبُّكَ
فَتَرْضٰىۜ ﴿٥﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***Andolsun duhâ** (kuşluk) **vaktine***

2. ***Ve sükûna erdiğinde geceye ki,***

3. ***Rabb'in seni terketmedi ve sana darılmadı.***

4. ***Gerçekten senin için ahiret, dünyadan daha hayırlıdır.***

5. ***Rabb'in sana** (her istediğini) **verecek ve sen razı olacaksın.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"Andolsun kuşluk vaktine."*

Kuşluk vakti, gündüzün evvelinden başlayıp güneş yükselene kadar devam eden vakittir. Özellikle bu vakte yemin edilmesi, onun fayda ve faziletini gösterir. Bir vaktin fazileti, içinde olan mühim iş ve olaylardan ileri gelir. Allah Teâlâ, Musa [aleyhisselâm] ile özel olarak kuşluk vaktinde konuşmuştur. Yine Firavun'un sihirbazları o vakit içinde iman edip secdeye kapanmışlardır.

Kuşlukla bütün gündüzün kastedildiği de söylenmiştir. Çünkü peşinden gelen âyette onun mukabili olarak şöyle buyrulmuştur:

"Ve sükûna erdiğinde geceye yemin olsun ki." Gecenin mukabili gündüzdür. Gecenin sakinliğinden kasıt, onda insanların sakin olması, ses ve gürültülerin durmasıdır. Bununla gecenin karanlığının çöküp her yanı kaplaması da kastedilmiş olabilir.

Bir diğer görüşe göre, üzerine yemin edilen duhâ (kuşluk) vakti, Hz. Musa'nın yüce Allah'a münâcât edip özel konuşma yaptığı vakittir; gece ise Mi'rac gecesidir.

Yeminden sonra cevap cümlesi gelir. Bu âyetteki cevap cümlesi şudur: *"Rabb'in seni terketmedi ve sana darılmadı."* Yani seni peygamber olarak tercih ettiği zamandan bu yana seni hiç terketmedi. Seni sevdi ve sana hiç kızmadı.

Rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber'e bir ara vahiy gelmesi gecikti. Bu durum günlerce devam etti. Bunu fırsat bilen müşrikler,

"Rabb'i Muhammed'i terketti ve ona kızdı!" diye laf etmeye başladılar. Bunun üzerine bu âyetler inerek onların düşüncelerini reddetti; Resûlullah'a [sallallahu aleyhi vesellem] verilecek ikram ve ihsanları müjdeledi. Bu âyetlerle Allah Teâlâ, habibine dünyada vahiy ve diğer ikramlarını sürekli yapacağını bildirdiği gibi, ahirette onlardan daha büyük nimetler vereceğini haber vererek şöyle buyurdu:

"Şüphesiz senin için ahiret, dünyadan daha hayırlıdır."

Bu konuda şöyle denmiştir: Ahiret onun için daha hayırlıdır, çünkü oradaki nimetler her türlü sıkıntıdan temiz ve uzaktır. Dünya ise fânidir, bir sürü sıkıntı, zorluk ve zarar ile doludur. Resûlullah'a [sallallahu aleyhi vesellem] verilen peygamberlik şerefi her ne kadar dengi bulunmayan bir şeref ve fazilet ise de yine de bu dünyada nefse sıkıntı ve meşakkat verecek pek çok şey mevcuttur.

Bu âyetin önceki âyetlerle bağlantısı şudur: Allah Teâlâ, önceki âyetlerde habibini terketme ve kendisine kızma diye bir şeyin olmadığını, ona vahyetmeye devam ettiğini, çünkü onun Allah'ın habibi olduğunu, bundan daha büyük bir şerefin bulunmayacağını bildirdi. Bu âyette de ona ahirette vereceği nimet ve şereflerin daha büyük olacağını haber verdi. Kendisine verilecek ahiret nimetlerinden bazısı şunlardır: Bütün peygamberlerden önce kendisine şefaat-i uzmânın yani en büyük ve umumi şefaat yetkisinin verilmesi. Ümmetinin diğer ümmetlerin haline şahitlik etmesi. Onun şefaatiyle müminlerin derecelerinin yükseltilmesi ve yüksek makamlara çıkarılması. Bunların dışında, kelimeyle ifade edilemeyecek daha pek çok ikram ve kerametler.

"Rabb'in sana her istediğini *verecek ve sen razı olacaksın."*

Bu âyet, Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'e [sallallahu aleyhi vesellem] dünyada ihsan ettiği pek çok nimeti içermektedir. Bu nimetlerden bazıları şunlardır:

Kendisine verilen yakînî iman, öncekilerin ve sonrakilerin ilmi, peygamberliğinin her yana yayılması, kendi asrında ve kendisinden sonra gelen halife ve sultanların devrinde gerçekleşen fetihlerle dininin yücelmesi, davetinin her yana yayılması, İslâm'ın doğuda ve batıda tanınması. Bunlardan başka, bir de ahirette kendisi için hazırlanan ve sadece yüce Allah'ın bildiği daha nice nimetler vardır.

İbn Abbas [radıyallahu anh], Hz. Peygamber'e ahirette verecek nimetlerin bir kısmını şöyle haber vermiştir: "Allah Teâlâ habibine cennette beyaz inciden yapılmış 1000 köşk verir. Onun toprağı misktendir. Her köşkte kendisine layık şekilde zevce ve hizmetçiler bulunur."[16]

Diğer hadiste şöyle nakledilir:

Bu âyet-i kerime indiği zaman Resûl-i Ekrem [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurdu:

"Ümmetimden bir kişi cehennemde kaldığı sürece ben razı olmam (ancak bütün ümmetimi alıp cennete girdiğim zaman hoşnut olurum)."[17]

Ehl-i beyt âlimlerinden Muhammed Bâkır [rahmetullahi aleyh] *"Rabb'in sana (her istediğini) verecek ve sen hoşnut olacaksın"* âyeti hakkında demiştir ki:

"Kur'ân-ı Kerîm'de müminler için en ümit verici âyet budur. Âyette kastedilen, Resûlullah'ın ümmetine şefaat etmesidir."[18]

Bir defasında Allah Resûlü, kızı Fâtıma'nın yanına gitti. Fâtıma'nın üzerinde yün ve kıldan yapılmış bir elbise vardı. El değirmeni ile buğday öğütüyor, bir yandan da küçük çocuğunu emziriyordu. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] kızını bu halde görünce hüzünlendi, gözlerinden yaş boşandı. Ona hitaben,

---

16 Hâkim, *Müstedrek*, 2/256; Taberânî, *el-Kebîr*, 10/337; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 8/542.
17 Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 8/542.
18 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 3/209-210 (Beyrut 1997); Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 8/543.

"Kızım, yarın ahiret nimetlerinin tadını elde etmek için bu gün dünyanın acı ve sıkıntılarını önceden çek, sabret" buyurdu ve peşinden,

"Rabb'in sana her istediğini *verecek ve sen hoşnut olacaksın"* âyetini okudu. [19]

1-5. Âyetlerin Tasavvufî İşaretleri

İmam Kuşeyrî demiştir ki: "Yüce Allah ilk iki âyetteki yeminle, Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] ruh güneşinin beşeriyetine ışık vermesi anında kalbinin kazandığı gündüz gibi parlaklığa işaret etmektedir. Gece ile de ilâhî hükme teslim olan tabiatında cereyan eden beşerî hallere işaret etmiştir. Sonra yüce Allah ona şunu demek istedi:

Rabb'in, senin zâhirinden peygamberlik feyzini keserek seni terketmedi; kalbinden de velâyet feyzini keserek sana kızmadı. Senin sonraki halin, öncekiden daha hayırlıdır. Yani, senin nihayetteki hallerin, başlangıçtaki hallerinden daha faziletlidir.

Allah Resûlü'nün sonraki halinin öncekinden daha faziletli ve hayırlı olmasının sebebi şudur: O, şeriat ve tarikat kanatlarıyla hakikat semasında sürekli uçmakta, ilâhî yakınlık ve ikram makamlarında durmadan yükselmektedir. Böylece mana âleminde elde ettiği her yeni makam, bir öncekinden daha hayırlı ve daha yüksektir."

Bu sûre-i celilede Hz. Peygamber'e [sallallahu aleyhi vesellem] yapılan hitapların, ayrıca onun ârifibillâh halifelerine yapılmış olması mümkündür. En doğrusunu yüce Allah bilir.

---

19 Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 8/543.

Hz. Peygamber'e Verilen Nimetler

Cenâb-ı Hak sonra, Hz. Peygamber'e verdiği nimetlerden bahsederek şöyle buyurdu:

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوٰى ﴿٦﴾ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدٰى ﴿٧﴾ وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنٰى ﴿٨﴾ فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿٩﴾ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿١٠﴾ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾

6. ***O seni yetim bulup barındırmadı mı?***

7. ***Seni dinî hükümlerden habersiz bulup da yol göstermedi mi?***

8. ***Seni fakir bulup zengin etmedi mi?***

9. ***Sakın yetimi ezip üzme.***

10. ***Senden bir şey isteyeni azarlama.***

11. ***Rabb'inin nimetini minnet ve şükranla an.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: "*O seni yetim bulup barındırmadı mı?*" Yani Allah seni baba ve annenden yetim kalmış buldu; seni önce dedenin, sonra amcanın bakım ve himayesinde büyüttü. Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem], anne rahminde iken babası vefat etti. Kendisi henüz altı aylık idi. Sekiz (veya altı) yaşındayken de annesi Âmine vefat etti. Onun bakımını önce dedesi Abdülmuttalib, o ölünce amcası Ebû Tâlib üstlendi. Amcası onun bakım ve terbiyesinde elinden geleni yaptı, ona karşı çok güzel davrandı. Âyette bahsedilen barındırma işi budur.

İmam Kuşeyri der ki: "Onun terbiye ve bakımını bizzat Allah üstlendi, kendisini rahmeti altında büyüttü, özel lutuf ve gözetimiyle terbiye etti." [20]

Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] yetim bırakılmasının bir hikmeti şudur: Allah Teâlâ, habibini kendisinin dışında kimsenin minneti altına sokmamıştır.

Arapça'da yetimin bir manası da "benzeri ve misli olmayan, tekten" demektir. Mesela, pahada emsali olmayan bir inciye, "Dürretün yetimetün" derler. Buna göre âyetin anlamı şöyle olur: Rabb'in seni şerefte emsalsiz, fazilette benzersiz buldu da özel olarak huzuruna alıp barındırdı.

"Seni dinî hükümlerden habersiz bulup da yol göstermedi mi?"

Yani Rabb'in seni akılların ulaşamayacağı ilâhî hükümlerden habersiz bulup sana onları öğretti, hepsinin hakikatine ulaştırdı. Şu âyet bu duruma işaret etmektedir:

"İşte böylece sana da emrimizle Kur'an'ı vahyettik. Sen daha önce kitap nedir, iman nedir bilmezdin" (Şûrâ 42/52).

İmam Kuşeyrî demiştir ki: "Âyetin bir manası şudur: Sen ilâhî hükümlerin tafsilatını bilmiyordun, onları sana gösterdik, hepsinin tafsilatını öğrettik."

Âyete verilen diğer bir mana şudur: Sen peygamberliğe ait temel esasları bilmiyordun, onları sana öğrettik.

Kadı İyâz'ın belirttiği gibi, müfessirlerden hiçbiri, bu âyetteki "dalle" fiiline, imandan ve hak yoldan saptı manası vermemiştir.

(Dalle fiilinin şaşkınlığa düştü, kayboldu, kaybetti, unuttu, bulamadı, boşa gitti gibi anlamları da vardır. Bu âyetteki fiile, "hak yoldan saptı" anlamını değil, diğer manalardan birini vermek uygun düşer. Müfessirler de böyle yapmıştır).

---

20 Kuşeyrî, *Letâifü'l-İşârât*, 6/299.

Hz. Peygamber'in kaybolmasıyla ilgili şu olaylar nakledilmiştir:

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] çocukken Mekke'nin bir mahallesinde kayboldu. Dedesi ve diğer insanlar aradılar bulamadılar. Kendisine Ebû Cehil rastladı, getirip dedesi Abdülmuttalib'e teslim etti.

Yine bir defasında Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] çocukken kayboldu. Aradılar bulamadılar. Bunun üzerine dedesi Abdülmuttalib Kâbe'ye gitti, yedi defa tavaf etti, Kâbe'nin örtüsünü sarılarak onu buldurması için Allah'a yalvardı. O sırada gökten gizliden gelen bir ses işittiler; şöyle diyordu:

"Ey insanlar, üzülüp feryat etmeyin. Muhammed'in bir Rabb'i var ki onu kendi haline bırakıp zayi etmez. Muhammed Tihâme vadisinde semüre ağacının yanındadır, oraya bakın!"

Bu sözleri işiten Abdülmuttalib ve Varaka b. Nevfel hemen koşarak oraya gittiler, baktılar ki Resûl-i Ekrem [sallallahu aleyhi vesellem] ağacın yanında durumuş dalları ve yapraklarıyla oynuyor.

Yine bir defasında sütannesi Halime Resûlullah'ı Kâbe'nin kapısında kaybetti. Kendisini sütten kesmiş, dedesi Abdülmuttalib'e teslim etmeye getirmişti.

Bir kaybolma olayı da Şam yolculuğu sırasında yaşanmıştır. Hz. Peygamber gençlik yıllarında yaptığı bu yolculuğa amcası Ebû Tâlib ile birlikte çıkmıştı. Rivayete göre, karanlık bir gecede İblis gelip Resûl-i Ekrem'in [sallallahu aleyhi vesellem] devesinin yularını tuttu, yolun dışına çıkardı. O sırada Cebrâil [aleyhisselâm] geldi, İblis'e bir üfledi, İblis Hindistan topraklarına fırladı. Sonra Cebrâil Allah Resûlü'nü kafileye getirdi.[21]

Âyetin son kısmındaki, *"Sana yol gösterdi"* kısmına şu anlam verilmiştir:

Allah Teâlâ sana hak dinlerin usul ve metotlarını gösterdi, her şeyi açıklayan kitaptan vahyettiği hükümlerin hakikatleri açıkladı ve sana bilmediğin şeyleri öğretti.

---

21 Rivayetler için bk. Begavî, *Meâlimü't-Tenzîl*, 8/456; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 6/480-482.

"Seni fakir bulup zengin etmedi mi?" Sen dünya malı yönünden fakirdin, Allah seni kendisiyle zengin etti, kimseye muhtaç etmedi. Allah seni Hatice ile evlendirdi; o senin geçim yükünü üstlendi. Yahut Allah sana ganimetlerden ayırdığı payla seni zengin etti. Bu konuda Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

"Benim rızkım, kılıç-mızrak altında (cihadda) yapıldı."[22]

Devamındaki âyette şöyle buyruluyor: *"Sakın yetimi ezip üzme."*

Müfessirler bu âyete şu manaları vermişlerdir: Zayıf olduğu için sakın yetimin malına el koyma, onun hakkını üzerine geçirme. Kendi yetimlik halini hatırla. Yetimi hakkı olan şeylerden menederek onu üzme. Yetimi üzme şekilleri çoktur. Onun hakkı olan şeyi kendisine vermemek hepsini içine alır.

Kısaca âyet şunu diyor: Ey şerefli peygamberim, sen yetimle ilgini kesme, onlara karşı şefkatli muamelene devam et.

Yetimlerle ilgilenme konusunda pek çok hadis-i şerif rivayet edilmiştir. Bunlardan birkaç tanesini hatırlatalım.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] buyurmuştur ki:

"Bir yetimin bakımını üstlenen kimse, ona karşı muamelesinde Allah'tan korkarak hareket ederse, o kimse cennette benimle şu şekilde beraberdir." Allah Resûlü bu yakınlığı ifade etmek için, şehadet parmağı ile orta parmağını birleştirerek gösterdi.[23]

Hz. Peygamber diğer bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

"Yetim ağladığı zaman, Rahmân'ın arşı titrer. Bunun üzerine Allah Teâlâ, meleklerine,

'Ey meleklerim, babasını toprak altında kaybettiğim şu yetimi kim ağlatıyor?' diye sorar. Melekler,

22 Ahmed, *Müsned*, 2/50; İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, 5/313.

23 Buhârî, Edeb, nr. 6005; Müslim, Zühd, nr. 42.

'Rabbimiz, en iyi sen bilirsin' der. O zaman Allah Teâlâ şöyle buyurur:

'Ey meleklerim, sizi şahit tutarak söylüyorum, kim bu yetimin ağlamasını dindirir ve gönlünü hoş ederse ben de kıyamet günü onu hoşnut ve razı ederim.'"[24]

Hz. Ömer [radıyallahu anh], bir yetim görünce onun başını okşar ve kendisine bir şeyler verirdi.

Enes [radıyallahu anh] der ki: "Kim bir yetimi himayesine alır, onun bakımını üstlenir ve ihtiyaçlarını görürse, bu kendisini ahirette cehennemden koruyan bir perde olur."

Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: *"Kim bir yetimin başını okşarsa yetimin başındaki saç adedince kendisine sevap yazılır."*[25]

Devamındaki âyette şöyle buyruluyor: *"Senden bir şey isteyeni azarlama."* Yani onu tersleme, kendisine yüzünü ekşitme, ona kaba ve sert konuşma; güzel muamele et; bir şey veremeyecek durumda olsan bile, kendisini güzelce çevir.

İbrahim b. Edhem demiştir ki: "Bize gelip bir şey isteyenler ne güzel kimselerdir; onlar bizim ahirete azığımızı (orada bize lazım olacak sevapları) taşımaktadırlar."

İbrahim en-Nehaî der ki: "Sizden sadaka isteyen kimse ahiret postacısıdır. Kapınıza gelerek sanki şöyle der: 'Bana yapacağınız hayırla ahiretteki yakınlarınıza bir şey göndermek istiyor musunuz?'"

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] bu konuda şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri, kapısına gelip bir şey isteyen kimseyi eli boş çevirmesin. Gelen kimsenin bileklerinde altından bilezikler olsa bile, eğer istiyorsa gücünüzce bir şeyler verin."[26]

---

24 İbn Adî, *el-Kâmil*, 3/142 (Beyrut 1997) Son kısmı hariç. Ebû Nuaym, *Târîhu İsfahân*, 2/299.

25 Ahmed, *Müsned*, 5/250; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 8/178-179; Begavi, *Şerhu's-Sünne*, nr. 3456; Taberânî, *el-Kebîr*, nr. 7821.

26 Bezzâr, *Keşfü'l-Estâr*, nr. 952; Heysemî, *ez-Zevâid*, 3/101-102, Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 16289.

Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] diğer hadislerinde şöyle buyurmuştur:

"Senden bir şey istemeye gelen kimse at üzerinde de olsa, ona (gücünce bir şeyler) ver."[27]

"Bir dilenci, (vermeye bir şey bulamadığın için özür dileyerek yumuşaklıkla) üç defa geri çevirdiğin halde gitmeyip istemede ısrar ederse, onu azarlamanda sana bir günah yoktur."[28]

Hasan-ı Basrî [rahmetullahi aleyh] demiştir ki: "Âyetteki isteyen kimse, ilme dair bir şey soran kimsedir."

"Ve Rabb'inin nimetini minnet ve şükranla an." Yani şükretmek, ilan etmek ve eserlerini göstermek için Allah'ın nimetlerini an. Allah Teâlâ buradaki nimetle, Hz. Peygamber'e ihsan ettiği bütün nimetleri kastetmektedir. Bu nimetlerin içine dünyada kendisine verilen ve ahirette verilmesi vaat edilen bütün nimetler girer. Bunların en başında gelen peygamberlik nimeti de bunlardan biridir. Yine kendisine öğretilen ilimler ve vahyedilen Kur'an da şükredilecek ve anılacak nimetlerin içindedir.

Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

"Kulun kendisine verilen nimetlerden bahsetmesi bir şükürdür."[29]

Bunun için önceki salihlerden bazıları, "Allah bana şu nimeti verdi, şu makamı nasip etti: Ben sabah namazını (tayy-i mekân yoluyla) falanca yerde kıldım ..." gibi sözler söylemişlerdir. Bu tür şeyler ancak verilen nimete şükür yahut insanları hayırlı işlerde kendisine uymaya teşvik için söylenebilir. Övünmek veya gösteriş için söylemekse câiz değildir.

27 Aynı konuda bk. Ebû Davud, nr. 1665; Ahmed, *Müsned*, 1/201; Taberânî, *el-Kebîr*, 22/203; Heysemî, *ez-Zevâid*, 3/101.
28 Taberânî, *el-Evsat*, nr. 4830; Heysemî, *ez-Zevâid*, 3/99; Süyûtî, *es-Sagîr*, nr. 651.
29 Ahmed, *Müsned*, 4/278; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 4419; Süyûtî, *es-Sagîr*, nr. 3398.

Müfessir İbn Cüzey-i Gırnâtî der ki:

"Allah Teâlâ bu sûrede önce habibine verdiği üç nimeti söyledi, sonra onlara mukabil üç tane tavsiyede bulundu. Bu nimet ve tavsiyeler şöyledir.

'O seni yetim bulup barındırmadı mı?' âyetinde bahsedilen nimete karşılık olarak, *'Sakın yetimi ezip üzme'* tavsiyesi yapıldı.

'O seni şaşırmış bulup da yol göstermedi mi?' âyetinde bahsedilen nimete karşılık olarak, *'Senden bir şey isteyeni azarlama'* tavsiyesi yapıldı.

'Seni fakir bulup zengin etmedi mi?' âyetinde bahsedilen nimete karşılık olarak, *'Rabb'inin nimetini minnet ve şükranla an'* tavsiyesi yapıldı."[30]

Hz. Peygamber, Duhâ sûresini okuyunca, sonunda "Allahüekber" diyerek tekbir getirmiştir. Böylece bu sûrenin sonunda tekbir getirmek sünnet olmuştur. İmam Bezzî'nin rivayetine göre Resûlullah Efendimiz [sallallahu aleyhi vesellem], bu sûresinin ve Nâs sûresine kadar diğer bütün sûrelerin sonunda tekbir getirilmesini emretmiştir.[31]

6-11. Âyetlerin Tasavvufî İşaretleri

Ey Resûl-i Ekrem, Allah seni, bütün dünyevî alakalardan sıyrılmış ve kendisinden başka her şeyden gönlünü çekmiş bir halde bulup seni huzuruna alarak himaye etmedi mi?

Cenâb-ı Hakk'a yönelen herkesin yolu budur. Kul hevâsından tamamen sıyrılıp kalbinde Allah'tan başka her şeyi silip atmadıkça yüce Allah onu huzuruna kabul etmez.

İmam Kuşeyrî der ki: "Âyete şu mana da verilmiştir: Ey Peygamber, sen bulunduğun makamda tekten oldun, sana o makamda ortak olan hiç kimse bulunmadı; bu sebeple Rabb'in seni özel yakınlığına aldı.

30 İbn Cüzey, *et-Teshîl li-Ulûmi't-Tenzîl*, 2/491.

31 Hâkim, *Müstedrek*, 3/204; Beyhaki, *Şuabü'l-İmân*, nr. 2079; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 8/539.

'O seni şaşırmış bulup da yol göstermedi mi?' âyetine şu manalar verilmiştir:

Rabb'in seni, kendi muhabbeti içinde tamamen kaybolmuş ve hayrette kalmış buldu, seni lutfuyla ilâhî muhabbetin zirvesine ulaştırdı.

Rabb'in seni yüce zatının hakikatini idrakten hayret içinde buldu, seni nuruyla kemale erdirip kendisine kavuşturdu."

İmam Kuşeyrî âyete şu mananın verildiğini de nakleder:

"Resûlüm sen, benim seni nasıl ve ne derece sevdiğimi bilmiyordun; sana zatımı tanıttım, seni nasıl sevdiğimi öğrettim."

Bir diğer mana:

"Resûlüm sen, benim katımdaki kıymetini bilmiyordun, sana seni tanıttım, katımdaki kadrü kıymetini öğrettim."

Allah seni, yüce zatı dışındaki herkesten (gönlünü çekmiş, ümidini kesmiş) bir fakirlik halinde buldu, kendisiyle zengin etti, zatı dışındaki herkesten kurtardı. Senin mal değil ancak kendisinden ilim ve irfan istemene izin verdi; çünkü onlarda kanaat olmaz. Bunun için şöyle buyurdu:

"Resûlüm, de ki: Rabbim, ilmimi artır."[32]

Kûtü'l-Kulûb'da denir ki:

"Allah Teâlâ habibi Hz. Muhammed'i [sallallahu aleyhi vesellem], maddi şeylerle değil, kendi zatıyla zengin etti. Onun Allah katında öyle yüce bir mertebesi vardı ki Cenâb-ı Hak onu dünya ile zengin yapmaya yahut madde ile hoşnut etmeye razı olmadı, ancak yüce zatı ile zengin ve memnun etti."

Allah Teâlâ'nın zenginliği madde ile olmayıp yüce zatı ile olduğu gibi, Hz. Peygamber de [sallallahu aleyhi vesellem], madde ile değil yüce Mevlâ'sı ile zengin olmuştur.

32 Tâhâ 20/114.

Allah kendilerinden razı olsun, veliler de böyledir. Velilerde Allah Teâlâ'nın el-Ganî (hiç kimseye ihtiyacı olmayan, her şeyden zengin ve yüce) ism-i şerifi tecelli etmiş, böylece veliler de madde ile değil yüce Mevlâ ile zengin olmuşlardır. Bu açıklamayı *Celâleyn Tefsiri* üzerine hâşiye yazan Abdurrahman-ı Fâsî yapmıştır.

Ben (İbn Acîbe) derim ki: Bu sûrede Allah Teâlâ peygamberi Hz. Muhammed'e [sallallahu aleyhi vesellem] hangi tavsiyelerde bulunmuş ise aynı tavsiyeleri onun halifelerine de yapmıştır.[33]

Hayırlı işlerde muvaffak olmak sadece yüce Allah'ın yardımı ile mümkündür.

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun âline ve ashabına en güzel şekilde salât ve selâm etsin.

Duhâ sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

33 Nimetullah-i Nahcuvânî [rahmetullahi aleyh], bu sûrenin tefsirinin sonunda der ki: "Ey Muhammed aleyhisselâma tâbi olan mümin! Sen de Cenâb-ı Hakk'ın sana ihsan ettiği nimetleri sürekli düşün ve hep onları an. Sana yapılan ihsanlara daima şükret. Nimetlerdeki hakları yerine getir. Rabb'inin rahmetine güven. O'nun nimetlerine şükredenlerden ol. Sürekli O'nun lutuf ve kereminden bahset. O'nun sonsuz rahmetinden ümidini kesme. Sakın hiçbir halde O'nu unutma. Sabah akşam Rabb'ini hamd ile tesbih et" (Nahcuvânî, *el-Fevâtihu'l-İlâhiyye*, 2/517 [Kahire, ts.]).

(94) İNŞİRÂH SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: İnşirâh sûresi Mekke'de inmiş olup sekiz âyettir. Önceki sûrede anlatılan nimetler bu sûrede tamamlanmıştır. Bu yönüyle ikisi sanki bir sûre gibidir. Bu iki sûrede sayılan nimetlerin hepsi, Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] ümidini kuvvetlendirmek ve kâfirlerin eziyetlerine karşı kalb-i şerifini teskin etmek içindir. Bunun için nimetlerin peşinden, *"Her zorlukla birlikte muhakkak bir kolaylık vardır"* müjdesi verilmiştir. Cenâb-ı Hak buyurdu ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَۙ ﴿١﴾ وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَۙ ﴿٢﴾ اَلَّـذ۪ٓي
اَنْقَضَ ظَهْرَكَۙ ﴿٣﴾ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَۜ ﴿٤﴾ فَاِنَّ مَعَ الْعُسْرِ
يُسْرًاۙ ﴿٥﴾ اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًاۜ ﴿٦﴾ فَاِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْۙ ﴿٧﴾ وَاِلٰى
رَبِّكَ فَارْغَبْ ﴿٨﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***Resûlüm, senin göğsünü açıp genişletmedik mi?***

2. ***Üzerindeki (peygamberlik) yükünü hafifletip ağırlığını kaldırmadık mı?***

3. ***O yük ki senin belini bükmüştü.***

4. ***Senin şanını ve adını yüceltmedik mi?***

5. ***Hiç şüphesiz, her zorlukla birlikte muhakkak bir kolaylık vardır.***

6. ***Gerçekten, her zorlukla beraber muhakkak bir kolaylık vardır.***

7. ***Bir işi bitirince hemen (başka hayırlı bir) işe koyul.***

8. ***Her halinde Rabb'ine yönel.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki *"Resûlüm, senin için göğsünü açıp genişletmedik mi?"* Yani senin göğsünü açıp genişlettik.[34] Öyle genişledi ki

34 Büyük müfessir Fahreddin-i Râzi, Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] kalbinin değil de niçin göğsünün açıldığını şöyle cevaplandırır: "Göğüs, şeytanın vesvese verdiği bir yerdir. *'İnsanların göğsüne vesvese veren şeytanların şerrinden, insanların Rabb'ine sığın'* (Nâs 114/1-5) âyetlerinde bu durum ifade edilmiştir. Göğüsten bu vesvesenin giderilip hayırlı düşüncelere çevrilmesi onun nurla açılmasıdır. Bunun için kalp değil, özellikle göğüs denilmiştir. Ârifibillâh Hakim et-Tirmizî der ki: 'Kalp, akıl ve marifet yeridir. Şeytanın asıl hedefi orasıdır. Bunun için şeytan önce göğse gelir. Göğüs, kalbi içinde barındıran ve koruyan bir kale gibidir. Eğer şeytan açık yer bulursa, oraya dalar ve askerlerini de indirir. Kalbe üzüntü, gam ve keder saçar. O zaman kalp daralır, taatin lezzetini, İslâm'ın tadını bulamaz. Eğer kalbin düşmanı olan şeytan ilk hücumunda dışarı atılır ve geri çevrilirse kalp emniyette olur, darlığı gider, göğüs genişler; bu durumda insanın güzel kulluk yapması kolay olur'" (Râzi, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 11/206 [Beyrut 1995]).

Hakim et-Tirmizî [rahmetullahi aleyh], *Beyânü'l-Fark* adlı eserinde der ki: "Hz. Peygamber'in kalbinin daralması avam insanlarda olduğu gibi şeytanın vesvesesinden değildir. Bütün peygamberler bundan korunmuştur. Onların göğsünü daraltan şey, kâfirlerin Allah'a ortak koşmaları yahut O'nu yalanlamalarıdır. Kalbin daralmasının bir sonu yoktur. Herkesin kalbi, cehaleti ve kızgınlığı ölçüsünde daralır. Allah'ın hidayet nuruyla açılınca, göğsün açılıp genişlemesinin de bir sonu yoktur. Göğüs Hakk'a kapalı olunca, bâtıla açılır. Bâtıla karşı kapalı olunca Hakk'a açılır. *'Biz senin göğsünü açmadık mı?'* âyeti, Hz. Peygamber'in göğsünün ilâhî nurlarla açıldığını ve bâtıla tamamen kapandığı ifade etmektedir.

Müminin gönlü ise çoğu zaman vesvese, gam, üzüntü, ihtiyaç peşinde koşma, birçok hadiseyle karşılaşma ve başına gelen musibetler yüzünden daralır durur. Mümin, bâtıl ve haram bir şeyin anlatıldığını işitince de kalbi tahammül edemez, daralır. Çünkü Allah Teâlâ onun kalbini İslâm nuru ile açıp genişletmiştir; artık o, Rabb'inden gelen bir nur ile hareket eder; her şeye nurla bakar, işin iç yüzünü görür" (bk. Hakîm et-Tirmizî, *Beyânü'l-Fark*, s. 41-42 [Kahire 1958]).

gayb ve şehadet âlemini içine alacak duruma geldi. Mana âleminden aldığı nuru, feyzi ve ilmi diğer insanlara verecek bir kabiliyet kazandı. İnsanların içinde bulunması, onun melekût âleminden nur almasına mani olmadı. İnsanların işleriyle meşgul olması, kendisini Hakk'ın müşahedesinde kaybolmaktan alıkoymadı.

Hz. Peygamber'in Göğsünün Açılması

Hz. Peygamber'in göğsünün açılması konusunda şu rivayetler de nakledilmiştir:

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] çocukken Cebrâil [aleyhisselâm] gelip göğsünü açmış, kalbindeki siyah bir parçayı çıkarıp atmıştır. Sonra kalb-i şerifini altın bir tastaki zemzemle yıkayıp yerine koymuş ve göğsünü kapatmıştır.[35]

Resûl-i Ekrem'in göğsünün açılma olayı bir de Mi'rac gecesi olmuştur. Yine Cebrâil [aleyhisselâm] gelip göğsünü açmış, kalb-i şerifini ilim ve imanla doldurmuştur.[36]

"Göğsünü açmadık mı?" şeklindeki soru ifadesi, olayın kesin olarak gerçekleştiğini bildirmek içindir. Öyle ki bu soruya verilecek tek cevap, "Evet, açtın yâ Rabbi" olacaktır.

Âyetteki *"senin için"* ifadesi, göğsün açılmasının Hz. Peygamber'in menfaat ve faydasına olduğunu bildirmek, onun kalb-i şerifine sürur bahşetmek ve peşinde olduğu şeylere karşı şevkini artırmak içindir. Bu, Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem], bir sıkıntı anında daha fazla temkin sahibi olması için yapılmıştır.

Âyetin bir manası şudur: Ey resûlüm, biz senin kalbini iman, peygamberlik nuru, ilim ve hikmetle açıp genişlettik.

Abdurrahman-ı Fâsî, *Celâleyn* hâşiyesinde der ki: "Bu âyette Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'e verdiği fazilet ve üstünlük ortaya çıkmak-

35 Müslim, İmân, 261; Ahmed, *Müsned*, 3/121; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, nr. 3507.
36 bk. Buhârî, Salât, 1, Menâkıbü'l-Ensâr, 42; Müslim, İmân, 264; Nesâî, Salât, 1; Ahmed, *Müsned*, 3/148-149.

tadır. Şöyle ki Hz. Musa [aleyhisselâm], *'Rabbim, göğsümü genişlet'* [Tâhâ 20/25] diye Allah'tan istekte bulundu. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] ise böyle bir istekte bulunmadan, yüce Allah kendisine bu nimeti bahşetti. Bu, onun diğer peygamberlere üstünlüğünü gösterir. Bu âyetten, Allah Resûlü'nün tebliğ görevindeki ağır yükün hafifletildiği anlaşılmaktadır; çünkü bu hal içinde o, yüce Rabb'i ile beraberdir. Bu âyetin peşinden gelen, *'Üzerindeki (peygamberlik) yükünü hafifletip ağırlığını kaldırmadık mı?'* âyeti de bu anlama uygundur. Göğsün açılması, ilâhî nurla genişlemesidir."

"Üzerindeki (peygamberlik) yükünü hafifletip ağırlığını kaldırmadık mı?" Yani senden o yükün ağırlığını aldık, zorluğunu giderdik.

"O yük ki senin belini bükmüştü." Yani üzerindeki yük kendisine ağırlık vermişti, öyle ki yükün ağırlığından saadetli sırtından ses geliyordu. Bu âyette şu deniyor: Peygamberlik yükünün ve onu yerine getirmenin ağırlığını hafiflettik.

Âyetin metninde geçen "vizr" kelimesi, "ağırlık" veya "ağır yük" manasına geldiği gibi, "günah" ve "kusur" manasına da gelir. Buna göre âyete, *"Allah senin kusurlarını affetti"* anlamı da verilmiştir. Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] diğer insanların işlediği cinsten bir kusuru yoktur. Onun için düşünülebilecek tek şey, iki hayırlı iş içinde en faziletli olanı terkedip ondan bir derece düşük olan güzel işi yapmaktır. Bu durumlarda peygamberlere ilâhî uyarı gelebilir.

İbn Arafe der ki: "Bu âyet hakkında en uygun açıklama şudur: Âyetteki 'kaldırdık' manası verilen "vedea" fiiline uzaklaştırmak manasını vermek daha uygundur. Buna göre anlam şöyle olur: Ey resûlüm, senin gibi peygamber olan kimselerin başına gelmesi düşünülen her türlü kusuru senden uzaklaştırdık.

Ayrıca günah manasına gelen 'vizr' kelimesi, mecazi olarak ağır yük anlamına da gelir. Bu âyette kelimeyi 'günah' manasında değil, 'ağır yük' manasında anlamalıdır."

Birinci fiile "kaldırdık" anlamını verince, vizr kelimesine de "ağır yük" anlamını vermelidir. O zaman âyetin manası şöyle olur:

Resûlüm, peygamberlik görevini icra ederken başına gelen her türlü keder ve üzüntü yükünü senden aldık, yükünü hafiflettik, işini kolaylaştırdık.

Burada şunu hatırlatırım: Her makamın günah sayılan kendine has durumları vardır. Salihler için güzel olan birtakım şeyler, ilâhî huzurda kabul görmüş ârifler için kusur sayılır. Kulun yükseldiği her makamda, kendisinden, öncekine göre daha fazla edep istenir. Sanki Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem], Cenâb-ı Hakk'ın kendisine ihsan ettiği makamların hakkını verememekten korkuyordu, bunun için üzülüyordu, bundan dolayı sırtında ağır bir yük oluşmuştu. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, ondan bu ağırlığı giderdi, kendisinin bütün günahlarını affettiğini müjdeledi. Bu şekilde onu üzüntü ve kederden kurtardı.

Hz. Peygamber'in Şanının Yüceltilmesi

Yüce Allah, habibinin sıkıntısını giderdiği gibi, şu âyetle de onun şerefini artırmıştır:

"Senin şanını ve adını yüceltmedik mi?" Yani ey resûlüm, biz senin ismini yücelttik, onu doğuda ve batıda bütün âleme yaydık.

Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] adının ve şanının yüceltilmesine örnek olarak şunları sayabiliriz: Cenâb-ı Hak, kelime-i şehadette, ezanda, kamette, Tahiyyat'ta, hamd ile başlanan her yerde habibinin ismini kendi ismiyle birlikte andı. Kur'an'ın birçok yerinde de habibini kendi zatıyla birlikte zikretti. Şu âyetler buna örnektir:

"Allah'a itaat edin; resûlüne de itaat edin" (Nisâ 4/59).

"Kim Allah'a ve Resûlü'ne itaat ederse, Allah onu altından ırmaklar akan içinde ebedî kalacakları cennetlere kor" (Nisâ 4/13).

"Onların Allah ve Resûlü'nü razı etmeleri daha gereklidir" (Tevbe 9/62).

Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] adının yüceltilmesine örnek olarak şunları da zikredebiliriz: Allah Teâlâ kendisine, "Resûlullah" ve "Nebiyyullah" ismini verdi. Onu önceki kitaplarda anıp bütün peygamberlere ve ümmetlerine tanıttı.

Müfessir İbn Atıyye der ki: "Adının yüceltilmesi ve âleme duyurulması Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] için bir nimettir. İnsanların işlerini yürüten kimselerin tanınması ve isimlerinin insanlar arasında yayılması da güzel bir durumdur. Kendini ibadete vermiş kimselerin ise adının bilinmemesi, şahsının tanınmaması daha güzeldir."

Ben de derim ki: En güzeli, Şeyh Ebü'l-Abbas-ı Mürsî'nin [rahmetullahi aleyh] söylediği gibi şudur: "Kim ibadet ve taatiyle meşhur olmayı severse o, şöhretin kuludur. Kim gizli kalmayı severse o, bu halin kuludur. Kim Allah'ı severse, onun gizli kalmasında veya meşhur olmasında bir sakınca yoktur."

Adının ve işinin gizli kalması, manevi terbiyenin başındaki mürid için daha selâmetlidir. Allah'a vâsıl olmuş ârifinse, insanların içinde tanınması daha şerefli ve kemale ermesi için daha gereklidir.

Allah Teâlâ, bu âyetin peşinden habibini, kâfirlerden gördüğü eziyetlere karşı teselli etti ve ona müjde vererek buyurdu ki:

"Hiç şüphesiz, her zorlukla birlikte muhakkak bir kolaylık vardır. Gerçekten, her zorlukla beraber muhakkak bir kolaylık vardır."

Bu âyetlerde deniyor ki: Resûlüm, senin müşriklerden gördüğün bela ve eziyetlerin zorluğuyla birlikte, bir kolaylık da vardır. Bu da Cenâb-ı Hakk'ın seni destekleyip onlara galip getirmesidir.

Bir rivayete göre müşrikler, Hz. Peygamber'i ve müslümanları fakirliklerinden dolayı ayıplıyorlardı. Öyle ki bir ara Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] aklına müşriklerin İslâm'dan yüz çevirmesinin müslümanların fakirliğinden kaynaklandığı düşüncesi geldi. O zaman Cenâb-ı hak, kendisine ihsan etmiş olduğu en yüce nimetleri hatırlattı, onun fakir olmadığını bildirdi. Peşinden de, *"Hiç şüphesiz, her zorlukla birlikte muhakkak bir kolaylık vardır"* buyurdu. Bununla ona sanki şöyle demek istedi: Resûlüm, biz seni hangi hal içinde bulundurursak bulunduralım, sen hiçbir durumda Allah'ın rahmetinden ümidini kesme!

Bu âyetin peşinden tekrar aynı şekilde her zorluktan sonra bir kolaylığın bulunduğunun belirtilmesi, Allah Resûlü'nü teselli etmek ve

kalb-i şerefini kuvvetlendirmek içindir. Onun için bu sûre indiği zaman, Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

"Tek zorluk, hiçbir zaman iki kolaylığa galip gelemez."[37]

Âyetin Arapça terkibindeki bir incelikten dolayı, zorluk manası bir, kolaylık iki defa zikredilmiş olmaktadır. Buna işaret olarak hadiste böyle buyrulmuştur.

Devamındaki âyetlerde şöyle buyrulmaktadır:

"Bir işi bitirince hemen başka hayırlı bir *işe koyul."* Yani dini tebliğ veya cihad işinden dönünce ibadete koyul; Rabb'inin sana verdiği nimetlere ve vaat ettiği ihsanlara şükür için nefsini yor. Âyete şu anlamlar da verilmiştir:

Halkı davet işini bitirince Hakk'a ibadete koyul.

Namazını bitirince duaya sarıl.

Peygamber olarak ümmetine Hakk'a tebliğ görevini bitirince onlara şefaat etmene vesile olacak işlere yönel.

Ashâb-ı kirâmdan İbn Mesud [radıyallahu anh] der ki: "Ben, bir müminin dünyasına veya ahiretine yarayan bir iş yapmadan öylece boş oturmasını hiç hoş görmem."[38]

"Her halinde Rabb'ine yönel." Bir şey isterken sadece O'ndan iste; O'ndan başkasından bir şey isteme. Senin bütün ihtiyaçlarını görüp dardan kurtarmaya gücü yeten sadece O'dur; başkasının böyle bir gücü yoktur.

Âyete, "İnsanları Rabb'inin katındaki nimetlere rağbet ettir, teşvik et" manası da verilmiştir. Bu mana, son kelimeyi, "rağğib" şeklinde okuyanlara göre verilmiştir.

---

37 Hâkim, *Müstedrek*, 2/527; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 10013; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 8/551.

38 Taberânî, *el-Kebîr*, nr. 8538; Heysemî, *ez-Zevâid*, 4/63.

1-8. Âyetlerin Tasavvufî İşaretleri

Bu sûrede Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] için dile getirilen nimetler ve işler, onun Allah'a davet eden ârifibillâh halifelerine de aynen söylenmiş sayılır. Ârif olan zata şöyle denilmektedir: Senin kalbini marifetimle genişletmedik mi? Bize yöneldiğinde kusurlarını affetmedik mi?

Yahut şöyle denir: Senden manevi yolculuğun ağırlıklarını aldık, yükünü hafiflettik, seni bize taşıdık. Böylece sen yükü taşıyan değil, tarafımızca taşınan oldun. Seni insanları bize davet etmen için hazırladığımızda ismini yücelttik, seni halka duyurduk. Daha önce, manevi seyrin sırasında insanlar seni bizden alıkoymasın ve meşgul etmesin diye adını gizlemiştik. Hiç şüphesiz manevi terbiyedeki mücâhedenin zorluğuyla birlikte, Hakk'ı müşahede kolaylığı vardır. İnsanları Hakk'a davet ve onları uyarma işini bitirince, nefsini sürekli ilâhî huzurda olmaya zorla ve buna sabret.

Şöyle de denebilir: Ey ârif kulum, kendi nefsini kemale erdirme işini tamamlayınca, diğer insanların da kemale ermesi için çalış; halkın hidayete ermesi yolunda bütün gayretini sarfet, tamamen bu işe yönel.[39]

Hayırları işlerde muvaffak olmak sadece yüce Allah'ın yardımı ile mümkündür.

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun âline ve ashabına en güzel şekilde salât ve selâm etsin.

İnşirâh sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

---

39 Nimetullah-ı Nahcuvânî [rahmetullahi aleyh], *el-Fevâtihu'l-İlâhiyye* adlı tefsirinde, bu sûrenin tefsirini şu nasihatle bitirir: "Ey Allah'a kavuşmayı isteyen ve O'nun kapısına gönül veren Hak yolcusu! Seni Rabb'inin aşkında fâni olmaktan alıkoyan bütün kötü arzu ve emelleri kalbinden at. Gönlünü dünya adına her şeyden çek. Bütün varlığınla Cenâb-ı Hakk'a yönel, O'nda fâni ol. Benliğinden sıyrıl. Kendinde bir şey görme; hiçbir şeyi kendinden bilme. Böylece iradenle nefsini öldür. Öldür ki Hak Teâlâ'ya ulaşasın, O'nun huzurunda kabul göresin, sevgisinde ebediyen bâki kalasın. Yüce Allah, lutuf ve keremiyle bizleri, gönlünü dünyadan çekip Mevlâ'sına veren bahtiyarlardan yapsın" (bk. Nahcuvânî, *el-Fevâtihu'l-İlâhiyye*, 2/518).

(95) TÎN SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Tîn sûresi Mekke'de inmiş olup sekiz âyettir.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Allah Teâlâ İnşirâh sûresinde halkın en hayırlısı Hz. Muhammed'e [sallallahu aleyhi vesellem] verdiği nimetlerden bahsetmiştir. Bu sûrede ise en güzel kıvamda yarattığı diğer insanların halini anlatmaktadır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالتّ۪ينِ وَالزَّيْتُونِۙ ﴿١﴾ وَطُورِ س۪ين۪ينَۙ ﴿٢﴾ وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَم۪ينِۙ ﴿٣﴾ لَقَدْ
خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ ف۪ٓي اَحْسَنِ تَقْو۪يمٍۘ ﴿٤﴾ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ اَسْفَلَ سَافِل۪ينَۙ
﴿٥﴾ اِلَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍۜ
﴿٦﴾ فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدّ۪ينِۜ ﴿٧﴾ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَحْكَمِ الْحَاكِم۪ينَ ﴿٨﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***Yemin olsun incire ve zeytine,***

2. ***Sînâ dağına,***

3. ***Ve şu emin beldeye ki,***

4. ***Gerçekten biz insanı en güzel biçimde yarattık.***

5. ***Sonra da onu en aşağı derecelere döndürdük.***

6. ***Fakat iman edip salih amel işleyenler müstesna. Onlar için hiç bitmeyen ve eksilmeyen bir mükâfat vardır.***

7. ***Bundan sonra*** *(ey insan)* ***sana, ahiret gününü yalanlatan nedir?***

8. ***Allah, hüküm verenlerin en üstünü değil midir?***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"Yemin olsun incire ve zeytine."* Allah Teâlâ, bu iki nimete yemin etmiştir; çünkü onlarda insanlar için pek çok fayda vardır.

Rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber'e [sallallahu aleyhi vesellem] bir tabak incir hediye edildi; ondan bir miktar yedi ve sonra ashabına şöyle buyurdu:

"Siz de yiyin; eğer cennetten bir meyvenin indiğini söylemiş olsaydım, inciri söylerdim; çünkü cennetin meyveleri çekirdeksizdir (onlarda bir fazlalık ve dışa atılacak bir şey bulunmaz). İncir yiyin. İncir, basura iyi gelir, eklem hastalığına fayda verir."[40]

İncirin pek çok faydası sayılmıştır. Bunlardan bazısı şunlardır: İncir, atılacak bir şeyi olmayan hoş bir meyvedir. Yumuşak bir gıdadır. Hazmı kolaydır. Faydası çoktur. Yumuşaktır, insanın içini yumuşatır. Balgamı söker. Böbrekleri temizler. Mesanedeki kum ve taşı döker.

40 Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 6/492.

Bedene kuvvet verir, şişmanlatır. Ciğer ve dalağın gözeneklerini açar, kan dolaşımını ve terlemeyi kolaylaştırır.

Ali b. Musa Rıza [rahmetullahi aleyh][41] demiştir ki:

"İncir, ağız kokusunu giderir, saçları uzatır, felçten korur."

Zeytine gelince, o hem meyve hem gıda hem de devadır. Onun tek özelliği yağı olsaydı bile bu onun fayda ve faziletini anlatmaya yeterli olurdu. Zeytinin ağacı mübarek (bereketli) bir ağaçtır. Buna âyetler şahitlik etmektedir (bk. Nûr 24/35; Mü'minûn 23/20).

Muâz b. Cebel [radıyallahu anh], bir zeytin ağacının yanından geçti; dalından bir parça aldı ve misvak olarak kullandı. Sonra şöyle dedi: Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurduğunu işittim:

"Zeytin ağacından ne güzel misvak olur. O mübarek bir ağaçtır. Ağza hoş bir koku verir ve diş çürümesini önler. O, benim ve benden önceki peygamberlerin misvak olarak kullandığı bir ağaçtır."[42]

İbn Abbas [radıyallahu anh] demiştir ki: "Âyette anlatılan incirle zeytin şu sizin yediğiniz incir ve zeytindir."

Âyetteki "incir" ve "zeytin" ile onların yetiştiği iki dağın kastedildiğini söyleyen âlimler de olmuştur.[43]

"Sînâ dağına da yemin ederim."

Tûrisînâ, Allah Teâlâ'nın Hz. Musa [aleyhisselâm] ile özel konuşma yaptığı dağdır.

"Ve şu emin beldeye de yemin ederim ki ..." Âyette geçen emin belde, Mekke'dir. Allah Teâlâ ona özel bir şeref vermiştir. Oranın emin olması, oraya mümin olarak giren kimsenin özel koruma altında olması sebebiyledir. Çok güvenilir bir kimsenin kendisine emanet edilen şeyi

41 Ehl-i beyt'ten Musa Kâzım'ın oğludur. Allah hepsinden razı olsun.

42 Taberânî, *el-Evsat*, nr. 682; Heysemî, *ez-Zevâid*, 2/100.

43 Bu konudaki rivayetler için bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 8/543-556.

güzelce koruduğu gibi, Mekke'ye giren de öyle korunur. Dünya ve ahiret hayırlarıyla dolu olan bu iki beldeye yemin edilmesinin hikmeti, bir açıklamaya gerek bırakmayacak şekilde açıktır.

İnsanın En Güzel Biçimde Yaratılması

Yukarıdaki yeminlerle bildirilmek istenen gerçek şudur:

"Gerçekten biz insanı en güzel biçimde yarattık." Âyet, bütün insan cinsini kastediyor. Yüce Allah her insanı biçim ve manasıyla, zâhiri ve bâtınıyla en güzel şekilde yaratmış ve onlara en güzel dengeyi vermiştir. Kendilerini ayakta yürüyecek şekilde, âzaları birbirine uyumlu bir biçimde ve Allah Teâlâ'nın sıfatlarından bazısına sahip bir şekilde yaratmıştır. Cenâb-ı Hak kendisinde bulunan kudret, ilim, hayat, işitme, görme ve konuşma sıfatlarını hallerine uygun biçimde insanlara da vermiştir. Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] şu sözü bu duruma işaret etmektedir:

"Allah Âdem'i kendi sûretinde yarattı."[44]

Hadisin bir rivayetinde şöyle buyrulur: *"Allah Âdemi Rahmân'ın sûretinde (O'nun sıfatlarını yansıtacak şekilde) yarattı."*

İnsanın taşıdığı şaşılacak halleri açıklamak çok uzun sürer.[45]

---

44 Buhârî, İsti'zân 1; Müslim, Birr, 115, Cennet, 28; Ahmed, *Müsned*, 2/244; İbn Hibbân, *el-İhsân*, nr. 6162; Begavî, *Şerhu's-Sünne*, nr. 3298.

45 Kadı Yahya b. Eksem [rahmetullahi aleyh], bu âyetteki güzel yaratılışa, yüz güzelliği anlamını vermiştir. Bu konuda şu ilginç olay nakledilir: Zamanın halifesi (Me'mûn) bir gece hanımı ile birlikte mehtaplı bir gecede baş başa konuşuyorlardı. Halife, bir ara hanımına, "Eğer sen şu dolunaydan daha güzel değilsen şöyle şöyle olsun" diye büyük bir yemin etti. Sabah olunca sözün hükmünü âlimlere sordu. Hepsi hanımı aydan daha güzel olmadığı için yemininde yalancı olduğunu söylediler. Durum Kadı Yahya b. Eksem'e intikal etti. Kadı, halifenin sözünde yalancı olmadığını, kendisine bir şey gerekmediğini söyledi. Soruyu soranlar, "Nasıl olur, bu fetvanla üstatlarına muhalefet etmiş oluyorsun" dediler. Kadı, "Fetva ilme göre verilir: bu konudaki fetvayı hepimizden daha âlim olan yüce Allah vermiştir. O insanı tanıtırken, *'Gerçekten biz insanı en güzel biçimde yarattık'* buyurmaktadır; bu âyete göre, halifenin hanımı da aydan güzeldir" dedi (bk. Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 32/11; Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 10/561 (Beyrut 2001).

"Sonra da onu en aşağı derecelere döndürdük." Yani bu derece güzel ve üstün biçimde yaratılan insanlardan bir kısmını cehennemlik yaptık. Bu halleriyle onlar bütün varlıklardan daha çirkin ve hepsinden daha aşağı durumdadır. Çünkü onlar, kendilerine verilen güzel özelliklerin gereğini yapmadılar, gerçek insanî özelliklerini kullanmadılar. Eğer o sıfatların gereğini yapsalardı en üstün mertebelere çıkarlardı.

Âyete şu mana da verilmiştir:

Biz insanı ömrünün en kötü devresine ve perişanlık haline döndürdük. Bu devre, gençlikten sonraki ihtiyarlık ve kuvvetten sonraki zayıflık dönemidir. Şu âyet bu durumu ifade etmektedir:

"Biz kime uzun ömür verirsek, yaratılışta onu tersine (eski güçsüz haline) çeviririz" (Yâsîn 36/68). Yani biz, uzun ömür verdiğimiz insanı o düzgün ve dengeli halinden sonra, yaratılışını tersine çevirerek sûret ve şekil olarak en kötü duruma döndürürüz. O zaman, daha önce dik duran beli bükülür, siyah saçları beyazlar, derisi buruşur, gözleri görmez, kulakları işitmez olur.

Devamındaki âyette şöyle buyruluyor: *"Fakat iman edip salih amel işleyenler müstesna. Onlar için hiç bitmeyen ve eksilmeyen bir mükâfat vardır."* Bu âyete iki türlü mana verilebilir.

1. Önceki âyete bağlayarak. O zaman mana şöyle: Sonra da onu en aşağı derecelere indirdik, ancak iman edenleri değil.

2. Önceki âyete bağlamadan müstakil olarak. O zaman mana şöyle olur: Fakat kim ihtiyarlık halinde iman ve eder ve salih amel yaparsa, ihtiyarlık haline ve o hal içinde ibadetin meşakkatine sabrettiklerinden dolayı, kendilerine hiç kesilmeyecek bir mükâfat ve sevap vardır; özellikle çok ileri yaşta bunu yaptıklarında sevapları daha fazladır.

Enes [radıyallahu anh] Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Bir mümin elli yaşına ulaştığı zaman, Allah onun hesabını kolaylaştırır, yükünü hafifletir. Altmış yaşına ulaştığı zaman, Allah ona kendisine yönelmesini nasip eder. Yetmiş yaşına ulaştığı zaman, göktekiler onu sever. Seksen yaşına ulaştığı zaman, iyilikleri yazılır, Allah onun kusurlarını affeder. Doksan yaşına ulaştığı zaman, günahları affedilir, ailesi için şefaatçi (rahmet sebebi) olur; artık o, Allah'ın yeryüzünde bir esiridir. Yüz yaşına ulaştığı zaman, bir amel yapamazsa, kendisine sıhhatli ve gençken yaptığı hayırlı amellerin sevabı yazılır."[46]

Devamındaki âyette şöyle buyruluyor: *"Bundan sonra (ey insan) sana ahiret gününü yalanlatan nedir?"* Yani ey insan, hesap gününü ispat eden bu kadar güzel açıklama ve kesin delillerden sonra, sana onu yalanlatan nedir?

Âyet şunu demek istiyor: Hiç şüphesiz insanın bir damla meniden yaratılması, sonra bir insan olarak düzgün vaziyette şekillendirilmesi, belirli mertebelerden geçirilerek en son düzgün bir hale getirilmesi, daha sonra da ihtiyarlık haliyle ömrün en güçsüz ve perişan haline döndürülmesi, yüce yaratıcının varlığına ve kudretine en açık delildir. Bu şaşılacak şekil ve halde insanı yaratmaya gücü yeten bir zat, elbette onu öldükten sonra diriltip tekrar yaratmaktan aciz değildir. Öyleyse ey inkârcı insan, senin hesap gününü yalanlamana sebep nedir?

Bu yalanlama Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] için de olabilir. O zaman âyetin anlamı şöyle olur: Bu kesin delillerden sonra seni yalanlayan kimdir?

"Allah, hüküm verenlerin en üstünü değil midir?" Bu âyet kâfirler için bir tehdit içermektedir. Hiç şüphesiz Allah, kâfirler için hak ettikleri şekilde hüküm verir. Allah hüküm verenlerin en üstünüdür. Resûlüm, sen üzülme, Allah seninle seni yalanlayan kimselerin arasında en güzel hükmü verir.

---

46 Ahmed, *Müsned*, 3/218; Bezzâr, *Müsned*, nr. 3587; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 4246, 4247; Heysemi, *ez-Zevâid*, 10/204-205.

Âyetin lafzında geçen "hükm"e, hikmet manası da verilmiştir. Hikmet, bir şeyi güzel ve sağlam yapmak anlamındadır. Buna göre anlam şöyle olur: İnsanı yaratan ve onu en güzel biçimde şekillendiren Allah, her işini en güzel yapan değil midir?

Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] bu âyeti okuduğu zaman, *"Belâ ve ene alâ zâlike mine'ş-şâhidîn (Evet yâ Rabbi, sen her işini en güzel şekilde yapansın; ben buna şahidim)"* derdi ve böyle söylenmesini emrederdi. [47]

1-8. Âyetlerin Tasavvufî İşaretleri

Bu konuda İmam Kuşeyrî'nin [rahmetullahi aleyh] söylediklerinin özeti şudur:

Allah Teâlâ bu sûrede son derece şerefli olan dört şeye yemin etmiştir: Birincisi, kalbe yemin etmiştir. Âyetteki "tîn" kalbe işaret eder. Bu kalp, akla dayalı şüphe ve vehimlerden arındığı zaman, onda ledünnî ve manevi ilimler ortaya çıkar.

İkincisi, ruha yemin etmiştir. Zeytinle işaret edilen şey insanî ruhtur. Bu ruh, sırrın nuruyla aydınlanınca, içindeki kemalat ortaya çıkar. Şu âyette ruhtaki bu kabiliyete işaret edilmektedir:

"O (kandil) mübarek zeytin ağacından elde edilen yağdan tutuşturulur. O öyle bir yağırdır ki neredeyse, kendisine bir ateş değmese de ışık verir" (Nûr 24/35).

Üçüncüsü, sırra yemin etmiştir. Tûrisînâ ile sırra işaret edilmiştir. Sır, ilâhî tecelli yeridir, Hakk'ı müşahede, O'nunla konuşma ve dertleşme mahallidir.

Dördüncüsü, emin beldeye yemin etmiştir. Yeryüzünde emin kimse, Allah'ın halifesi olan âriftir. Ârifin emniyet hali, temkin halinden

47 bk. Ebû Davud, Salât, 150 (nr. 887); Tirmizi, Tefsîru Sûre (95), nr. 3347; Ahmed, *Müsned*, 2/249; Beyhakî, *Sünen*, 2/310; Begavî, *Şerhu's-Sünne*, nr. 623.

sonra elde ettiği gizlilik hâlidir. Bu, ilâhî hüküm ve hikmetlerin edebine göre amel etme ve ibadetleri yerine getirmek için sebeplere dönme makamıdır. Bu makam, *"Gerçekten biz insanı en güzel biçimde yarattık"* âyetiyle üzerine yemin edilen kâmil insanlık makamıdır.

Kuşeyrî der ki: "Âyetin manası şudur: Biz insanı, ilâhî tecellilere en üst seviyede mazhar olmuş bir vaziyette ve ilâhî emaneti taşıyacak kabiliyette yarattık; onu rahmânî sıfatlarla donattık. Ruhunu, ruhanî âlemin merkezi yaptık. Fıtratını farklı mizaçları toplayacak şekilde ve en dengeli biçimde düzenledik. Onu kâinat içinde en geniş ve en kapsayıcı özellikte ortaya çıkarttık."

Sehl b. Abdullah-ı Tüsterî, şu sözüyle insanın bu özelliğine işaret eder:

"Ey insan, kâinatta mevcut olan her şey sende toplanmıştır."

Şairlerden biri de insanın bu özelliğini şöyle dile getirir:

"Ey içindeki sırdan habersiz olan insan, cevherine iyi bak; bakarsan kendinde bütün kâinatı dercedilmiş görürsün. Sen zâhirin ve bâtınınla en mükemmel şekilde yaratılmış bir varlıksın. Ey ilâhî sırları içinde toplayan insan, değerini iyi bil!"

İbn Atâullah-ı İskenderî [rahmetullahi aleyh] *Letâifü'l-Minen* adlı eserinde, mürşidi Şeyh Ebü'l-Abbas'ın [rahmetullahi aleyh] şöyle dediğini nakleder:

"Bir gece Tîn sûresini okuyordum; *'Gerçekten biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu en aşağı derecelere döndürdük'* âyetine geldim. Bunun manasının ne olduğunu düşünmeye başladım. O sırada bana levh-i mahfûz açıldı; bir de baktım ki orada şunlar yazılı: "Biz insanı ruh ve akıl yönünden en güzel biçimde (varlıklar içinde en yüksek mertebede) yarattık. Sonra nefsine ve hevâsına uyduğu için onu en aşağı derecelere indirdik."[48]

---

48 İbn Atâullah-ı İskenderî, *Letâifü'l-Minen*, s. 107 (Beyrut, ts.).

"Ancak iman edip salih amel yapanlar" âyetinde bahsedilenler, güzel yaratılış hali içinde kalan ruh ve akıl sahipleridir. Diğer insanlar ise nefsine ve hevâsına uyanlardır.[49]

En doğrusunu Allah Teâlâ bilir. [50]

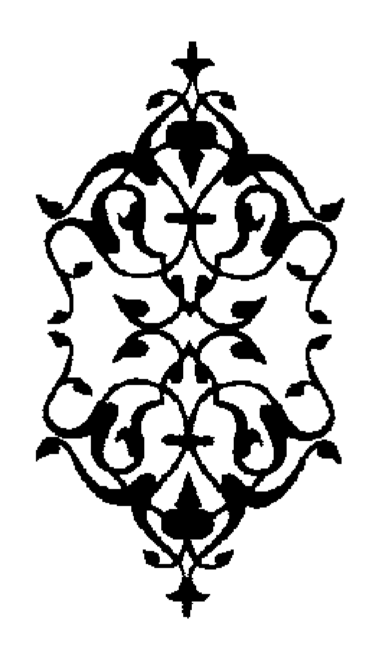
Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun âline ve ashabına en güzel şekilde salât ve selâm etsin.

Tîn sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

---

49 İsmail Hakkı Bursevi [rahmetullahi aleyh] der ki: "Bazı insanlar şehvet denizine dalarlar, hayvanî hislerinin peşine düşerler, cismanî ve şeytani lezzetlerle oyalanır dururlar, zulüm yaparlar. Böylece iç âlemleri tersine döner, insanlık vasfı değişir. Allah katında itibar dış görünüşe değildir, Allah insanın kalbine bakar, içine itibar eder. Dış görünüşü güzel olan nice insanlar vardır ki iç âlemleri çok kötü ve çirkin vaziyettedir. Kıyamet günü herkes iç âleminin durumuna göre sınıf sınıf haşredilir" (bk. Bursevi, *Rûhu'l-Beyân*, 10/562). Dünyada güzel bir insan biçiminde iken mahşere hayvan, yılan, şeytan, kaplan gibi en çirkin sûretlerde gelenler çok olur. Bu halden yüce Allah'a sığınırız.

50 Nimetullah-i Nahcuvâni [rahmetullahi aleyh], bu sûrenin tefsirini şu nasihatle bitirir: "Ey sonu cennete giden tevhid yolunda sabit kalmak isteyen ümmet-i Muhammed, bu sûre üzerinde çok iyi düşün ve ondaki senin için gerekli olan en mühim şeyleri alıp uygula. Bütün varlığın ile yüce Allah'a yönel. Salih amellere sarıl. Yanlış işlerden ve haramlardan kaçın. Sakın dünyanın basit işlerine bulaşma, alçak şeyleriyle kendini kirletme. Boş hayal ve temennilere dalmaktan sakın. Çünkü bu şeyler seni alçaltır, en aşağı derecelere indirir, ateşe iter, seni pişmanlık ve perişanlık içinde bırakır" (Nahcuvâni, *el-Fevâtihu'l-İlâhiyye*, 2/519).

(96) ALAK SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Alak sûresi Mekke'de inmiş olup on dokuz âyettir.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Allah Teâlâ bir önceki sûreyi kendisinin hüküm verenlerin en üstünü olduğunu bildirerek tamamlamıştır. O'nun eşsiz hükümlerinden biri de Hz. Muhammed'e [sallallahu aleyhi vesellem] nübüvvet ve risâlet tacını giydirmesi, ona kitabı ve hikmeti öğretmesidir.

Bu sûre, Kur'an'ın vahyedilen ilk sûresidir; vahiy ve âyetlerin inişi bu sûre ile başlamıştır.[51]

---

51 bk. Hâkim, *Müstedrek*, 2/220; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 1/256-257; Heysemi, *ez-Zevâid*, 7/139; Hira dağında sûrenin hepsi değil, ilk beş âyeti inmiştir. Diğer kısmı daha sonra nâzil olmuştur (bk. Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 2/157-158 [Beyrut 1985]; Süyûti, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 8/560).

İslâm'ın İlk Emri: Yaratan Rabb'inin Adıyla Oku!

Yüce Allah'ın sonsuz hikmetlerinden biri de insanı bir nutfeden (bir damla meniden) yaratması, sonra onu değişik evrelerden geçirerek en mükemmel hale ulaştırmasıdır. Cenâb-ı Hak ilk inen âyetlerde buyurdu ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذ۪ي خَلَقَۚ ﴿١﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍۚ ﴿٢﴾ اِقْرَاْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُۙ ﴿٣﴾ اَلَّذ۪ي عَلَّمَ بِالْقَلَمِۙ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْۜ ﴿٥﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***Yaratan Rabb'inin adıyla oku.***

2. ***O, insanı bir nutfeden*** *(rahimde aşılanmış yumurtadan)* ***yarattı.***

3. ***Oku! Rabb'in, çok büyük kerem*** *(lutuf ve ihsan)* ***sahibidir.***

4. ***O Rab ki kalemle*** *(yazmayı)* ***öğretti.***

5. ***İnsana bilmediği şeyleri öğretti.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"Yaratan Rabb'inin adıyla oku."*

Bu hitap vahyin ilk inişi anında Hz. Peygamber'e [sallallahu aleyhi vesellem] yapılmıştır. Kendisine şöyle denmiştir: Bu Kur'an'ı Rabb'inin ismiyle başlayarak oku! Yahut O'ndan yardım isteyerek oku.

Âyette, *"Rabb'inin ismiyle"* ifadesinde, Cenâb-ı Hakk'ın rablik sıfatı söylenerek O'nun her şeyin sahibi olduğuna, varlıkları terbiye ettiğine, onları layık oldukları makama derece derece ulaştırdığına dikkat

çekilmiştir. Bununla ayrıca Hz. Peygamber'in de [sallallahu aleyhi vesellem] kendisine nice ilim ve hikmetleri içeren bir kitabın vahyedilmesiyle, insanları beşerî ve ruhanî yönden en mükemmel makamlara ulaştıracak bir tebliğ yaptığına ve terbiye verdiğine işaret edilmiştir.

"O, yaratandır." Bu ifadede O'nun neyi yarattığı belirtilmemiştir. Bunun içine yaratılan her şey girer. Çünkü O'ndan başka bir yaratıcı yoktur. Her şeyi yaratan sadece O'dur. Bütün varlıklar, O'nun takdir ve hükmüyle var olmuşlardır. Takdir ve yaratılma yönüyle hepsi aynıdır.

"O, insanı bir nutfeden (rahimde aşılanmış yumurtadan) yarattı." Burada diğer varlıklar içinden özellikle insanın dile getirilmesi, onun şerefini bildirmek içindir. Bunun bir diğer sebebi de vahyin insana inmiş olmasıdır.

Önceki âyeti, "O insanı yaratandır" şeklinde anlamak mümkündür. Birinci âyette bu mana kapalı bir şekilde söylenmiş, peşinden gelen âyette açıklanmıştır. Bu, insanın yaratışının büyüklüğünü ifade etmek ve fıtratındaki şaşılacak güzellikleri göstermek içindir.

Önceki sûrede Allah Teâlâ'nın insanı en güzel biçimde yarattığı zikredildi. Bu sûrede ise kısaca insanın yaratılış esnasında geçtiği evrelerden bahsedildi, ayrıca kendisine verilen nimetler dile getirildi. Ardından, insanın nasıl azgınlaştığı ve bu insanın ahirette hangi hallerle karşılaşacağı söylendi. Sûrenin bu kısmı, önceki sûrede geçen, *"Gerçekten biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra da onu en aşağı derecelere döndürdük"* âyetlerinin bir tefsiri gibidir.

Allah Teâlâ insanın ilk yaratılışını anlatırken, *"Onu bir nutfeden yarattı"* buyurdu. Âyetin lafzında geçen ve "nutfe" olarak tercüme ettiğimiz "alak" ifadesi, özel bir mana içindir. Bu kelime "bağlanmak, tutunmak, yapışmak, toplamak, birleştirmek, ilgi duymak ve sevmek" gibi anlamlara gelir. İnsanın temelini oluşturan bu maddenin özelliği insana da yansımıştır. İnsan kelimesinin bir manası da bünyesinde birçok şeyi toplayandır.

İnsanın yaratılış safhasındaki bu halde şu duruma da bir işaret vardır: Dinin başlangıcı da insanın başlangıcı gibidir. İnsan önce zayıf bir haldedir, sonra yavaş yavaş kuvvetlenerek kemale erer. Din de böyledir.

Sonra okuma emri tekrarlanarak şöyle buyruldu:

"Oku!" Yani sana emredileni yap. Bu ifade, istenen şeyi yapmasını kuvvetle emretmek için tekrarlandı. Bir de peşinden gelen, *"Rabb'in, çok büyük kerem sahibidir"* sözüne bir hazırlık yapılmış oldu. Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem], meleğin ilk, "Oku!" emrine karşılık, *"Ben okuma bilmem"* diye özür beyan etmişti. O bu sözüyle, okumanın daha önce okuyup yazanların işi olduğunu, kendisinin ise ümmî olup kimseden böyle bir ders almadığını belirtmek istemişti. Bunun üzerine tekrar kendisine "Oku!" emri verildi. İşte o zaman,

"Sana isminden yardım isteyerek okumanı emreden *Rabbin, çok büyük kerem sahibidir"* buyruldu. O, herkesten çok ikram ve ihsan sahibidir. Kullarına çok büyük nimetler ikram eder. Öyle cömerttir ki kendisine isyan edenlere hilimle davranır, müsamaha gösterir, onları hemen cezalandırmaz. Bundan daha büyük bir kerem ve ihsan olur mu?

"O Rab ki insana kalemle (yazmayı) ve bilmediği şeyleri öğretti." Cenâb-ı Hakk'ın kullarına hiç bilmedikleri şeyleri öğretmesi, onları cehalet karanlığından ilmin nuruna ulaştırması, O'nun sonsuz kerem ve ihsanını göstermektedir. Bu âyette ayrıca birçok fayda ve faziletinden dolayı yazı yazma sanatına da dikkat çekilmiştir. Bilindiği gibi, ilimlerin kitaba geçirilmesi, hikmetlerin kaydedilmesi, önceki insanların haberlerinin zaptı, Allah Teâlâ'nın indirdiği kitapların yazılması ancak yazı ile olmaktadır. Eğer yazı olmasaydı, din ve dünya işleri düzgün gitmezdi. Yüce Allah'ın ince hikmetini anlatmaya şu kalem ve yazıdan başka bir delil olmasaydı, bunlar bile yeterli olurdu.

İbn Âşur-i Fâsî bu konuda der ki:

"Allah'ın yarattığı her varlıkta ve yaptığı işlerde şaşılacak şeyler vardır. Öyle ki bu varlık âlemindeki hakikatler sürekli değişir durur. Sen bu varlıklarla gözünle konuş (onlara gönül ve ibret gözüyle bak); onların dilini baş kulağı işitmez. Cenâb-ı Hakk'ın hitabı hazırdır (yüce Mevlâ, kâinatın diliyle herkese hitap etmektedir); fakat onu anlayanlar gittiler."

1-5. Âyetlerin Tasavvufî İşaretleri

Bütün işlerinde Rabb'inle olman için O'nunla (O'ndan yardım isteyerek ve her işinde O'nu müşahede ederek) oku. Allah Teâlâ, bütün varlıkları, onlara bakılıp yüce zatının tanınması için yarattı, varlık âleminde tecellilerine en fazla mazhar olan insanı bir damla basit sudan ortaya çıkarttı. Sonra onu, ilimle en yüksek mertebelere yükseltti. İnsanı, pis bir su seviyesinden ilim ve marifetin zirvesine ulaştırdı. İnsana yaptığı bu ihsanı anlatmak için,

"Oku! Rabb'in çok kerem ve ihsan sahibidir" buyurdu. O Rabb'in ki sana sayısız ikramlarda bulundu; sana bilmediklerini öğretti. Yine O Rabb'in insana, kalemle yazmayı ve bilmediği nice şeyleri öğretti.

Nankörlere ve Azgınlara Uyarı

İnsan bu nimetlere şükretmediği takdirde Cenâb-ı Hak onu şu şekilde uyardı:

كَلَّا اِنَّ الْاِنْسَانَ لَيَطْغٰىۙ ﴿٦﴾ اَنْ رَاٰهُ اسْتَغْنٰىۜ ﴿٧﴾ اِنَّ اِلٰى
رَبِّكَ الرُّجْعٰىۜ ﴿٨﴾ اَرَاَيْتَ الَّذ۪ي يَنْهٰىۙ ﴿٩﴾ عَبْدًا اِذَا صَلّٰىۜ ﴿١٠﴾
اَرَاَيْتَ اِنْ كَانَ عَلَى الْهُدٰىۙ ﴿١١﴾ اَوْ اَمَرَ بِالتَّقْوٰىۜ ﴿١٢﴾ اَرَاَيْتَ اِنْ

كَذَّبَ وَتَوَلّٰىۜ ﴿١٣﴾ اَلَمْ يَعْلَمْ بِاَنَّ اللّٰهَ يَرٰىۜ ﴿١٤﴾ كَلَّا لَئِنْ لَمْ
يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِۙ ﴿١٥﴾ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍۚ ﴿١٦﴾ فَلْيَدْعُ
نَادِيَهُۙ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَۙ ﴿١٨﴾ كَلَّاۜ لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ﴿١٩﴾

6. ***Gerçek şu ki insan azar.***

7. ***Kendini zengin ve yeterli gördüğü için.***

8. ***Şüphesiz dönüş Rabb'inedir.***

9. ***Gördün mü şu engelleyeni,***

10. ***Namaz kılarken kulu Muhammed'i.***

11. ***Söyle bakalım, ya o*** *(peygamber)* ***doğru yolda bulunuyor,***

12. ***Yahut takvayı emrediyorsa!*** *(Ona uymak gerekmez mi?)*

13. ***Ne dersin, o*** *(azgın insan hakkı)* ***yalanlıyor ve doğru yoldan yüz çeviriyorsa!*** *(Yaptığı doğru mudur?)*

14. ***O insan, Allah'ın*** *(yapılan her işi)* ***gördüğünü bilmez mi?***

15. ***Hayır, hayır! Eğer vazgeçmezse muhakkak onu alnından*** *(perçeminden)* ***yakalarız*** *(cehenneme atarız).*

16. ***O yalancı, günahkâr alından.***

17. ***Haydi o, kendi meclisini*** *(adamlarını ve taraftarlarını)* ***çağırsın*** *(da görelim).*

18. ***Biz de zebânileri çağıracağız.***

19. ***Hayır! Ona uyma!*** *(Sen namaz kılıp)* ***secde et de Allah'a yaklaş!***

Tefsir

İnsan bu nimetlere şükretmediği takdirde Allah Teâlâ onu şu şekilde uyardı: *"Hayır,* o azgın insanın söyledikleri ve yaptıkları doğru değildir. *Gerçek şu ki insan azar."* Allah ona şükretmesi için nice nimetler vermişken, o kalktı inkâra gitti, azgınlık yaptı. Gerçekten insan (kalbi kör olunca) haddi aşar ve Rabb'inin emrine karşı kibirlenir.

Sûrenin altıncı âyetinden sonuna kadar olan kısmı, daha sonraki bir zamanda Ebû Cehil hakkında inmiştir. Meşhur olan görüş budur.

"Kendini zengin ve yeterli gördüğü için." İnsan, kendini zengin, yeterli ve kudret sahibi görüp hiç kimseye ihtiyacı olmadığını düşündüğü zaman azar. İnsanın genelde azma sebebi budur. İnsanı tevazuya sevkeden ise fakirlik, yani kendini aciz görme, yüce Rabb'ine muhtaç bilme halidir.

Allah Teâlâ sonra, haddi aşan insanı bu azgınlığının sonucundan sakındırdı ve ona hitap ederek şöyle buyurdu:

"Şüphesiz senin dönüşün Rabb'inedir." O sana bu azgınlığının karşılığı olan cezayı verecektir.

"Gördün mü kulu Muhammed'i namaz kılarken engelleyen şu adamı!" Yani Allah'ın peygamberi Muhammed'i [sallallahu aleyhi vesellem] namazdan alıkoyan, namaz kılarken onu engellemeye çalışan şu Ebû Cehil denen herifi gördün mü? O ne kötü bir iş yapıyor. Âyet onun ne kadar çirkin bir halde olduğunu ve ne kadar tuhaf bir iş yaptığını anlatıyor. Ayrıca onun, gözü gören herkesin garip karşılayacağı çirkin bir iş yaptığını bildiriyor.

Rivayet edildiğine göre, Ebû Cehil Kureyş'ten bir grup insanla birlikteydi. Onlara, "Eğer Muhammed'i Kâbe'de namaz kılarken görürsem, ayağımla boynuna basacağım" dedi. O sırada Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] namaz kılıyordu. Onu görünce yanına doğru geldi. Sonra eliyle bir şeyden korunarak gerisin geri dönüp kaçtı. Ona,

"Ne oldu, niye geri durdun?" diye sorduklarında Ebû Cehil,

"Benimle onun arasında ateşten bir hendek oluştu, bana korkunç bir şey ve bir kanat engel oldu!" dedi. Bu olay üzerine âyetler indi. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] o anda ne olduğunu şöyle haber vermiştir:

"Eğer o sırada bana yaklaşsaydı melekler onu parça parça ederdi."[52]

Âyetteki, *"Gördün mü şu adamı?"* ifadesindeki görme, baş gözünün görmesidir. Bu kelime bazan "aklın görüşü ve kalbin bilmesi" için de kullanılır. O zaman "bilmek" manasında olur. Görmek fiili şu âyetlerde "bilmek ve haber vermek" anlamında kullanılmıştır:

"Gördün mü, ya o (peygamber) doğru yolda bulunuyor yahut takvayı emrediyorsa! Ne dersin, onu engelleyen kimse hakkı *yalanlıyor ve doğru yoldan yüz çeviriyorsa!"*

Görmek, bir şeyi bilmenin sebebidir. "Gördün mü?" demek, "Bu konuda ne biliyorsun, ne dersin?" demektir. Âyetlerdeki hitap, kendisine hitap edilmesi uygun olan herkesedir. Bununla, aklı başında olan herkesin bu tür olayları düşünüp değerlendirmesi, doğru ile yanlışı, haklı ile haksızı bilmesi istenmektedir.

Yukarıdaki üç âyete cevap olarak şöyle buyrulmuştur:

"O insan, Allah'ın (yapılan her işi) gördüğünü bilmez mi?"

Bu âyetlerde iki gruba da ayrı ayrı hitap edilmektedir. Şöyle ki:

Allah Teâlâ önce âyetleri inkâr edenlere şöyle sesleniyor: Ey kâfir insan, eğer o peygamberin işi ve namazı doğruysa, o peygamber Allah'a davetiyle de takvayı emrediyorsa, sen onu niçin inkâr ediyorsun, kendisine neden karşı geliyorsun?

Sonra hak tarafındakine dönerek onu şöyle teselli ediyor: Ey mümin, eğer o kâfir kimse hakkı yalanlıyor ve hidayet yolundan yüz çeviriyorsa onun yaptığının ne değeri var; sen işine bak!

52 Buhârî, Tefsîrü'l-Kur'ân (Sûre 96), 5 (nr. 4958); Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 13/503-504; Müslim, Münâfikîn, 38.

Gaznevî der ki: "'Eğer o peygamber hidayet üzere bulunuyor ve takvayı emrediyorsa' âyetinin cevabı söylenmemiştir. Bu cevap şudur: Şayet o peygamber doğru yolda ise ona uymak farz değil midir? Yani ey hakkı yalanlayan, hidayetten yüz çeviren kâfir kimse, sen böyle bir kulu namazdan nasıl alıkoyarsın? Allah'ın seni gördüğünü bilmez misin?"

"Hayır! Allah'a ibadete mani olan kimsenin yaptığı doğru değil. *Eğer vazgeçmezse, muhakkak onu alnından,* perçeminden *yakalarız,* cehenneme atarız. *O yalancı, günahkâr alından. Haydi o,* kavminin toplandığı *meclisi,* adamlarını ve taraftarlarını *çağırsın* da görelim!"

Rivayet edildiğine göre Ebû Cehil, Hz. Peygamber namaz kılarken yanına gitti. Ona, "Seni namazdan menetmedim mi?" dedi. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] ona ağır ve sert konuştu. Ebû Cehil,

"Beni tehdit mi ediyorsun? Benim bu vadide (Mekke) adamlarım ve taraftarlarım senden daha çoktur" dedi. O zaman bu âyetler indi. Allah Teâlâ buyurdu ki:

"O adamlarını çağırsın; biz de zebânileri çağıracağız."

Yani onu ateşe sürüklemesi için azap meleklerini çağıracağız. Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] bu olay hakkında şöyle buyurmuştur:

"Eğer Ebû Cehil adamlarını çağırsaydı, azap melekleri onu milletin gözü önünde yakalayıp azap ederdi."[53]

"Hayır! Onun söylediği doğru değil. *Sen ona uyma!"* Yani sen bulunduğun doğru yolda devam et; onun isyanından ve kendisinden yüz çevir. *"Yalancılara uyma"* (Kalem 68/8) âyeti de bu manadadır.

"Sen namaz kılıp *secde et de Allah'a yaklaş!"* Yani sen hiçbir gevşeklik ve zafiyet göstermeden namazına ve secdene devam et; böylece Rabb'ine yaklaş.

---

53 bk. Tirmizî, Tefsîrü'l-Kur'ân, 84 (nr. 3349); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* nr. 11684; Taberî, *Câmiu'l-Beyân,* Alak sûresi tefsiri. Bazı rivayetlerde, *"Onu azap melekleri yakalardı"* sözü İbn Abbas'a [radıyallahu anh] ait olarak nakledilmiştir.

6-19. Âyetlerin Tasavvufî İşaretleri

Kim Allah'a yönelen ve namazına devam eden bir kimseyi inkâr ederse, onun hakkında da bu âyetlerdeki uyarılar söylenir. O da, "Gördün mü namaz kılanı engelleyen ve onunla alay eden şu kulu!" diye kınanır. Allah'a dönmüş kimseye de şöyle denir:

Sakın, seni namazdan ve hak yoldan alıkoymak isteyen o kimseye uyma! Sen kalbinle ve bütün bedeninle secdeye var, bu şekilde yüce Mevlâ'na yaklaş; böyle yap ki O'na kavuşma nimetine eresin.[54]

Hayırlı işlerde muvaffak olmak sadece yüce Allah'ın yardımı ile mümkündür.

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun Ehl-i beyt'ine ve ashabına en güzel şekilde salât ve selâm etsin.

Alak sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

---

54 Nimetullah-i Nahcuvânî [rahmetullahi aleyh], bu sûrenin tefsirini şu nasihatle bitirir: "Ey Cenâb-ı Hakk'a yaklaşmak ve ulaşmak isteyen Hak yolcusu! Allah senin bu arzu ve isteğinde yardımcın olsun. Sen sana emredilen bütün taat ve ibadetlere ihlâsla ve tam bir boyun büküklüğü içinde devam et; çünkü Allah Teâlâ'ya yaklaşmanın tek yolu, kalp kırıklığı, boyun büküklüğü, yalvarma ve bütün beşerî şeylerden kalbi çekip Allah'ın muhabbetinde fâni olmadır. Bir de iradeli olarak nefsi öldürmek, onun bütün kötü arzularını ve boş isteklerini kalpten silip atmak gerekir. Böyle yaparsan Cenâb-ı Hakk'a kavuşur, O'nunla ebedî bir hayat bulursun. Yüce Allah bizleri, lutfuyla bu vasıflara sahip kullarından eylesin" (bk. Nahcuvânî, *el-Fevâtihu'l-İlâhiyye*, 2/521).

(97) KADR SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Kadr sûresi Medine'de inmiştir. Bu, Abdullah b. Abbas'ın görüşüdür. Onun Mekke'de indiği de söylenmiştir. Kadr sûresi beş âyettir. Sûre, Kadir gecesinden bahsettiği için bu ismi almıştır.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Cenâb-ı Hak önceki sûrede secde ederek Allah'a yaklaşma emrini verdi. Bu sûrede ise Allah'a yaklaşmanın büyük ölçüde gerçekleştiği vakitten bahsederek şöyle buyurdu:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ ف۪ي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿١﴾ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ﴿٢﴾
لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾ تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ ف۪يهَا
بِاِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ اَمْرٍ ﴿٤﴾ سَلَامٌ هِيَ حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿٥﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***Şüphesiz biz onu** (Kur'ân'ı) **Kadir gecesinde indirdik.***

2. ***Kadir gecesinin ne olduğunu bilir misin?***

3. ***Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır.***

4. ***O gecede, Rab'lerinin izniyle melekler ve Rûh** (Cebrâil), **her iş için iner dururlar.***

5. ***O, fecrin doğuşuna kadar süren selâm ve selâmet gecesidir.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"Şüphesiz biz onu,* Kur'an'ı *Kadir gecesinde indirdik."*

Allah Teâlâ, *"Onu biz indirdik"* ifadesiyle Kur'an'ın indirilmesini kendisine nisbet ederek onun şanını yüceltmiştir. Bu ifade aynı zamanda Cenâb-ı Hakk'ın ona ne kadar önem verdiğini de göstermektedir. Âyette, Kur'an ismi açıkça söylenmemiş, bunun yerine "o" zamiri kullanılmıştır. Bu, Kur'an'ın herkes tarafından bilinen bir kitap olduğunu bildirmek içindir. Sanki "o kitap" denince, bütün zihinlerde hazır olan ve beliren şeyin Kur'an olduğu belirtilmiştir.

Şöyle bir görüş de vardır: Bu âyette, *"Onu indirdik"* sözüyle, bir önceki sûrede, "Oku!" emriyle okunması istenen şey kastedilmiştir. Bu durumda sûre, önceki sûreye mana olarak bitişmiş olup onun bir devamı olmaktadır.

"Kadir gecesinin ne olduğunu bilir misin?" Allah Teâlâ bu âyetle Kur'an'ı indirdiği gecenin şanını yüceltmiştir. Bu âyette, o gecenin kıymetini insanın idrak edemeyeceğine de işaret edilmektedir. Onun kıymetini sadece bütün gaybı bilen Allah bilir. Nitekim yüce Allah o gecenin kıymetini şöyle bildirmiştir:

"Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır." Yani bu gece, içinde Kadir gecesi bulunmayan bin aydan daha hayırlıdır. Bu âyet, Hz. Peygamber'i [sallallahu aleyhi vesellem] o gecenin kıymetini bilmeye teşvik eden âyetin peşinden onun kıymetini kısaca ifade etmiştir. Bu teşvik aynı zamanda o gecenin kıymetinin bilinmesi konusunda bir müjde taşımaktadır ve bu müjde verilmiştir. Her iki âyette de açıkça "Kadir gecesi" ifadesinin kullanılması, onun büyüklüğünü kuvvetle ifade etmek içindir.

Kur'an'ın Kadir gecesinde indirilmesine gelince; bununla iki şey kastedilmiş olabilir:

1. Kur'an dünya semasına bütünüyle toptan o gece indirilmiştir. Rivayet edildiğine göre Kur'an, levh-i mahfûzdan dünya semasına Kadir gecesinde toptan bir defada indirilmiştir. Sonra yirmi üç sene içinde Hz. Peygamber'e [sallallahu aleyhi vesellem] parça parça indirilmiştir.[55]

2. Kur'an bu gecede indirilmeye başlanmıştır. Bu görüş daha açık ve kuvvetlidir.

Bu geceye Kadir gecesi denmesi, o gecede bütün işlerin hükme bağlanmasından ve o sene içinde olacak şeylerin ortaya çıkarılıp görevli meleklere bildirilmesinden dolayıdır. Şu âyette bu ifade edilmektedir:

"O gecede her hikmetli iş hükme bağlanır" (Duhân 44/4). Buna göre "kadr", "takdir etme, belirleme" manasındadır.

Bu geceye Kadir gecesi denmesinin diğer bir sebebi, onun diğer gecelere göre çok şerefli ve kıymetli olmasındandır. Buna göre "kadr", "şeref" anlamındadır.

Kadir Gecesi Hangi Gecedir?

Meşhur olan görüşe göre Kadir gecesi, ramazan ayının 27. gecesidir. Rivayet edildiğine göre sahabeden Übey b. Kâ'b [radıyallahu anh], Kadir gecesinin ramazan ayının 27. gecesi olduğunu yemin ederek söylerdi.[56]

---

55 Bu konudaki rivayet için bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 8/567-568.

56 bk. Müslim, Müsâfirîn, 179 (nr. 762); Ebû Davud, nr. 1378; Tirmizî, nr. 793, 3351; Ahmed, *Müsned*, 5/130.

Bu konuda başka görüşler de vardır.[57] Kadir gecesinin aranması gereken zaman, ramazanın son on günündeki tek gecelerdir.

Bu gecenin gizli tutulmasının birçok sırrı vardır. Bunlardan biri de bu geceyi arayan kimsenin, bütün geceleri ihya ederek daha fazla sevaba ulaşmasıdır. Beş vakit namaz içinde orta namazın gizlenmesi de böyledir. Bunun gibi gizlenen başka şeyler daha vardır ki onların bazısı şunlardır:

(Kendisiyle edilen duaların kabul edildiği) ism-i a'zam yüce Allah'ın isimleri içinde gizlenmiştir.

Duaların kabul edildiği saat cuma gününde gizlenmiştir.

Yüce Allah'ın rızası ibadet ve taatlerin içinde gizlidir. Allah'ın, kulunun hangi ibadet ve taatinden razı olacağı bize gizlidir. Bunun için hiçbir ibadet ve taati küçük görmeyip imkân ölçüsünde her türlü hayırlı işi yapmaya çalışmalıdır.

Yüce Allah'ın gazabı günahların içinde gizlidir. Bunun için hiçbir günahı küçük ve basit görmeyip hepsinden sakınmaya çalışmalıdır.

Kulları içinde kimin Allah dostu olduğu da gizlenmiştir. Bunun sebebi, belki bu kimse Allah dostudur diyerek herkese karşı güzel zanla bakmak ve edepli davranmaktır.

Âyette, *"Bin aydan hayırlıdır"* şeklinde özellikle bin sayısının zikredilmesi, iki sebeple olabilir:

Biri, bununla hayrın çokluğu anlatılmıştır.

Diğeri de bu konuda nakledilen şu rivayetlerdir:

Bir defasında Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] ashabına İsrâiloğulları'ndan bir adamdan bahsetti. Onun silahını kuşanarak Allah yolunda bin ay cihad ettiğini haber verdi. Bunu dinleyen müminler onun haline şaşırdılar, ameline hayran oldular, kendi amelleri gözlerinde

57 Değişik görüşler için bk. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 8/571-584.

küçüldü, buna üzüldüler. Bunun üzerine Allah Teâlâ onlara bu gazinin bin aylık amelinden daha hayırlı olan Kadir gecesini verdi.

Bir diğer rivayet şudur:

Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem], diğer bütün ümmetlerin ömürlerinin çok uzun olduğunu gördü; onlara göre ümmetinin ömrünü kısa buldu. Diğer ümmetlerin yaptığı amelleri ümmetinin yapamayacağından korktu, buna üzüldü. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ona Kadir gecesini verdi ve bu geceyi diğer ümmetlerin bin ayından daha hayırlı yaptı.

Şöyle de denilmiştir: Hz. Süleyman'ın [aleyhisselâm] saltanatı 500 ay sürdü. Zülkarneyn'in [aleyhisselâm] mülk ve hükümdarlığı da 500 ay sürdü. İkisinin toplamı 1000 ay eder. Cenâb-ı Hak, Kadir gecesini ihya eden kimse için onların saltanatından daha hayırlı yaptı.

Allah Teâlâ, daha sonra bu gecenin niçin faziletli olduğunu şöyle açıkladı:

"O gecede, Rab'lerinin izniyle melekler ve Rûh (Cebrâil), her iş için iner dururlar."

Âyette geçen "ruh", ya Cebrâil'dir [aleyhisselâm] ya da meleklerin sadece bu gece gördükleri diğer bir melektir.

Yahut âyetteki ruhtan kasıt, ilâhî rahmettir.

Meleklerin inmesiyle kastedilen şudur: Bu gecede melekler yeryüzüne inerler, insanlara selâm verirler, onların dualarına âmin derler. İlgili rivayetlerde böyle anlatılmıştır.

Bir başka görüşe göre, melekler yeryüzüne değil, dünya semasına inerler. Bu inişleri kendi başlarına değil, Allah'ın izniyle olur. Kendilerine bildirilen ve verilen her işi görmeye gelirler. Bunlar, Cenâb-ı Hakk'ın gelecek seneye kadar olmasını takdir ettiği işlerdir.

Rivayet edildiğine göre Allah Teâlâ, yeni sene içinde olacak bütün işleri meleklerine bildirir.

Şöyle de denmiştir: Yeni sene içinde olacak işler, Şaban ayının on beşinci gecesinde yani Berat gecesinde gayb ilminde ortaya çıkarılır, Kadir gecesinde de meleklere bildirilir. Onun için meleklerin bu çok mühim işler için inmeleri özellikle söylenmiştir. Onların bu işler için inmeleri, müminlere selâm vermek ve dualarına "âmin" demek için inmelerine engel değildir. Nitekim o gece için âyette,

"O, baştan sona selâm ve selâmet gecesidir" buyrulmuştur. Yani o gece müminler için selâm ve selâmet gecesidir.

O geceye "selâm" denmesi, meleklerin insanlara çokça selâm vermesindendir. Rivayet edildiğine göre melekler o gece, ayakta olan, oturan, Kur'an okuyan ve namaz kılan her mümine selâm verirler.

Bu gece aynı zamanda selâmet gecesidir. Allah Teâlâ, bu gecede sadece hayır ve selâmet olan şeyleri takdir eder; diğer gecelerde ise hem selâmet hem de bela ve musibet takdir eder.

İbn Abbas [radıyallahu anh] demiştir ki: "Sûredeki 'o' anlamına gelen 'hiye' zamiri, Kadir gecesinin ramazanın 27. gecesi olduğuna işaret etmektedir; çünkü bu kelime sûrenin yirmi yedinci kelimesidir."

Bu gecenin bitişi şöyle belirtilmiştir:

"O, fecrin doğuşuna kadar devam eder." Yani o gece fecirle (tan yerinin ağarmasıyla) biter.

Yahut melekler fecre kadar selâm verirler.

Bir mana da şudur: Melekler fecre kadar sırasıyla grup grup inerler.

1-5. Âyetlerin Tasavvufî İşaretleri

Kalp ehli ârifler için bütün vakitler Kadir gecesidir. Onlara göre bütün mekânlar (yüce Allah'a döndükleri ve göz yaşı döktükleri) Arafat gibidir. Bütün günler cuma gibi mübarektir. Çünkü zamanın

ve mekânın yüceltilmesinden kasıt, onlarda meydana gelen ilâhî yakınlık, keşif ve müşahededir. Âriflere göre bütün vakitler bu manada eşittir; onlar her zaman yüce Allah'a yakınlık içindedirler. Bu konuda âriflerden bir şair şöyle demiştir:

"Ey yüce dost, eğer zatımda sizin cemalinizi müşahede etmeseydim, bu dünyada bir saat yaşamaya razı olmazdım. Benim yüce Kadir gecem, vakitlerimin seninle mâmur olmasıdır. Hiç şüphesiz seven senin muhabbetinde tam fâni olduğu zaman, her yer onun için (Kâbe'yi ziyaret için ihrama girilecek) bir mîkat mahalli olur, âşık başka mîkata ihtiyaç hissetmez (Çünkü âşık, kalbiyle sürekli Rabb'ini müşahede eder, hep O'nun huzurunda bulunur)."

Bir diğeri de şöyle der:

"Eğer bilinse, benim her gecem Kadir gecesidir. Aynı şekilde, dostumla buluştuğum her gün de cuma günüdür. Âşık için dostun kapısına her gidiş ve geliş bir sa'y ve hac gibidir. Onun kapısında durmak nice vakfeye denktir."

Şeyh Ebü'l-Abbas-ı Mürsî [rahmetullahi aleyh] der ki: "Allah'a hamdolsun, bizlerin bütün vakitleri Kadir gecesi gibi bereketli ve faziletlidir."

Gerçekten âriflerin hali böyledir; çünkü onların bütün ibadetleri kalbin tefekkürü, ibret alınması ve Hakk'ı müşahede içinde gerçekleşir. Bir haberde geçtiği gibi, *"Uyanık kalple bir saat hakikatleri tefekkür etmek, gaflet içinde yapılan yetmiş yıllık ibadetten daha hayırlıdır."*[58] Hatta müşahede halinde yapılacak bir tefekkür, bundan daha faziletlidir. Bu konuda bir ârif der ki:

"Yüce Allah ile geçen her anımın kıymeti, gaflet içinde yapılan binlerce hacca bedeldir."

58 Hadis için bk. Ebü'ş-Şeyh, *Kitâbü'l-Azame*, nr. 44; Süyûtî, *es-Sağîr*, nr. 5897.

Şöyle denilmiştir: Tefekkürün sevabı, kalpten perdenin açılması ve kulun Cenâb-ı Hakk'ın zatını müşahede etmesidir. Bu da hiçbir şeyle kıyas edilemeyecek kadar üstün bir şeydir.[59]

Hayırlı işlerde muvaffak olmak sadece yüce Allah'ın yardımı ile mümkündür.

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun Ehl-i beyt'ine ve ashabına en güzel şekilde salât ve selâm etsin.

Kadr sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

59 Nimetullah-i Nahcuvânî [rahmetullahi aleyh], bu sûrenin tefsirini şu nasihatle bitirir: "Ey Kadir gecesini ihyaya azmeden ve ona ulaşma şevkiyle yanan Hak yolcusu! Sen hayatının bütün gecelerini ihya için paçaları sıva, gayret et. Kadir gecesi onların içinde gizlidir. Kısaca, hiçbir anında yüce Rabb'ini unutma. Böyle yaparsan, bütün gecelerin dünyadan ve içindekilerden daha hayırlı olur" (Nahcuvânî, *el-Fevâtihu'l-İlâhiyye*, 2/522).

(98) BEYYİNE SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Sûrenin nerede indiği hakkında farklı görüşler söylenmiştir. Mekke'de inmiş olduğu en meşhur olanıdır. Medine'de indiği de söylenmiştir. Beyyine sûresi sekiz âyettir. Sûre adını, ilk âyette geçen "beyyine" kelimesinden almıştır. **Beyyine,** "apaçık delil, hüccet" demektir.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Bu sûrede Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] tarafından insanlara okunan tertemiz sahifelerden bahsedilmiştir. Bu sahifeler yani Kur'an ise Kadir gecesi indirilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

لَمْ يَكُنِ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِك۪ينَ مُنْفَكّ۪ينَ
حَتّٰى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُۙ ﴿١﴾ رَسُولٌ مِنَ اللّٰهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةًۙ ﴿٢﴾
ف۪يهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌۜ ﴿٣﴾ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا
جَٓاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُۜ ﴿٤﴾ وَمَٓا اُمِرُٓوا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِص۪ينَ لَهُ الدّ۪ينَ
حُنَفَٓاءَ وَيُق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ وَذٰلِكَ د۪ينُ الْقَيِّمَةِۜ ﴿٥﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***Ehl-i kitap ve müşriklerden inkâr edenler kendilerine apaçık delil gelmedikçe inkârı bırakacak değillerdi.***

2. *(Bu delil)* ***Allah tarafından gönderilip kendilerine tertemiz sahifeleri*** *(Kur'an'ı)* ***okuyan peygamberdir.***

3. ***O sayfalarda*** *(Kur'an'da)* ***en doğru hükümler vardır.***

4. ***Kendilerine kitap verilenler ancak o açık delil*** *(peygamber)* ***kendilerine geldikten sonra*** *(onun hakkında)* ***ayrılığa düştüler.***

5. ***Halbuki onlara, dini yalnız Allah için yaşayarak ve Hanîf olarak*** *(bütün şirk çeşitlerinden uzak kalarak)* ***Allah'a kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri emredilmişti. İşte sağlam din budur.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"Ehl-i kitap ve müşriklerden inkâr edenler kendilerine apaçık delil gelmedikçe inkârları bırakacak değillerdi."*

Âyetteki inkârcılar, Hz. Peygamber'i [sallallahu aleyhi vesellem] ve ona indirilen Kur'an'ı inkâr edenlerdir.

Ehl-i kitap, yahudi ve hıristiyanlardır.

Müşrikler ise putlara tapanlardır.

Bu âyete birkaç mana verilmiştir.

Bir manası şudur: Onlar kendilerine Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] gönderilinceye kadar kâfirliği terketmediler. O gönderilince bazısı iman etti, bazısı kâfirlikte sabit kaldı.

Bir diğer mana şudur: Onlara bulundukları halin yanlış olduğunu açıklayan apaçık delil gelinceye kadar dinlerinden ayrılmadılar. Hak din gelince, önlerine doğruyu gösteren delil konmuş oldu.

Âyetin bir anlamı da şudur: Allah Teâlâ kendilerine Hz. Muhammed'i [sallallahu aleyhi vesellem] göndererek önlerine apaçık delili koymadan onlar dünyadan ayrılmadılar. Eğer bu delil önlerine konmasaydı ahirette şöyle derlerdi:

"Rabbimiz, bize bir peygamber gönderseydin de şu perişanlığa ve alçaklığa düşmeden senin âyetlerine uysaydık!" (Tâhâ 20/134).[60]

Allah Teâlâ, bu delinin ne olduğunu şöyle açıkladı:

"Bu delil Allah tarafından gönderilip kendilerine tertemiz sahifeleri (Kur'an'ı) *okuyan peygamberdir."* Yani Hz. Muhammed'dir [sallallahu aleyhi vesellem].

İnsanların önüne konan en açık ve en büyük delil Hz. Muhammed'dir [sallallahu aleyhi vesellem]. O, insanlara içinde en sağlam delil, hüküm ve hikmetler bulunan Kur'an'ı okumaktadır. Bu okuma, yazılı bir metinden değil, ezberinden olmaktadır. Kur'an, Hz. Peygamber'e yazılı bir metin olarak verilmemiş, kalbine vahyedilerek ezberine konmuştur. Çünkü o ümmî idi, okuma yazma bilmiyordu. Fakat o, sahifelerde yazılı olanları manen okuyunca, sanki sahifeleri okumuş gibi oldu. Cenâb-ı Hak sonra, bu sahifelerde bulunan şeyi açıklayarak şöyle buyurdu:

"O sayfalarda yani Kur'an'da *en doğru hükümler vardır."* O, içinde en doğru hükümleri içeren bir kitaptır. O aynı zamanda önceki hak kitapların hükümlerini de içinde bulundurduğu için, "Onda sağlam kitapların hükümleri vardır" denilmesi uygun oldu.

---

60 Ebüssuûd, âyete diğerlerinden farklı olarak şu manayı vermiştir: "Ehl-i kitap'tan ve müşriklerden inkâr edenler, kendilerine apaçık delil gelinceye kadar, daha önce verdikleri, hakka uyma ve ahir zamanda gönderilecek peygambere iman etme konusundaki vaatlerinden ayrılmadılar. Çünkü Ehl-i kitap Hz. Peygamber'in geleceğini biliyor, onu bekliyor ve müşrik Araplar'a bunu söylüyorlardı. Hatta düşmanlarıyla savaşta, onu vesile ederek Allah'tan yardım ve zafer diliyorlardı (Bakara 2/89). O, kitaplarından tanıdıkları ve bekledikleri peygamber apaçık delille, Kur'an'la (ve mucizelerle gelince) onu inkâr ettiler (bk. Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm*, 6/454-455).

Devamındaki âyette şöyle buyruluyor:

"Kendilerine kitap verilenler ancak o açık delil yani peygamber *kendilerine geldikten sonra* onun hakkında *ayrılığa düştüler."*

Onların Hz. Muhammed'in [sallallahu aleyhi vesellem] peygamberliği hakkında ihtilafa düşmeleri bilmemekten, cehaletten kaynaklanmıyordu; tam tersine yahudi ve hıristiyanlar onun hak peygamber olduğunu biliyorlardı. Bunun için kimi hasedinden onu inkâr etti, kimi de insafa gelip ona iman etti.

Bu âyette sadece Ehl-i kitap söylendi, halbuki ilk âyette, müşriklerle Ehl-i kitap birlikte söylenmişti. Bunun sebebi şudur: Ehl-i kitap yahudi ve hıristiyanlar, Hz. Peygamber hakkında sağlam bilgi sahibiydiler; çünkü ellerindeki Tevrat ve İncil'de Hz. Muhammed [sallallahu aleyhi vesellem] hakkında bilgi mevcuttu. Müşriklerin ise böyle sağlam bir bilgileri yoktu. Onun için Ehl-i kitabın bu konuda ayrılığa düşmesi, daha fazla kınanacak bir durumdur.

Buna göre ilk âyete şu mana da verilmiştir: Ehl-i kitap ve müşriklerden inkârcılar kendilerine apaçık delil gelinceye kadar Hz. Muhammed'in [sallallahu aleyhi vesellem] peygamberliği hakkında bir ayrılığa düşmediler. Allah onu peygamber olarak gönderince, ayrılığa düşüp farklı şeyler söylemeye başladılar.

"Halbuki onlara, dini yalnız Allah için yaşayarak ve Hanîf olarak (bütün şirk çeşitlerinden uzak kalarak) Allah'a kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri emredilmişti." Yani onlara Tevrat ve İncil'de, Allah'a hiçbir varlığı ortak koşmadan ve nifaka da düşmeden sadece O'na kulluk yapmaları emredilmişti; fakat onlar bu hükmü bozdular ve değiştirdiler.

Dini Allah'a has kılmak, onu sırf Allah rızası için yaşamaktır. Bunun bir manası da kendini dine adamaktır.

Müfessir İbn Cüzey der ki: "Mâlikîler bu âyetten, abdestte niyetin farz olduğu sonucunu çıkarmışlardır; fakat bu, âyetin kastından uzak

bir hükümdür. Âyetteki ihlâsla kastedilen şey, Allah'ın birliğini kabul etmek, şirkten uzaklaşmak yahut amellerde riyayı (insanlara gösteriş için ibadet etmeyi) terketmektir. Bilindiği gibi Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] riyayı gizli şirk olarak tanıtmıştır.[61]

Allah Teâlâ kudsî bir hadiste şöyle buyurmaktadır:

"Ben şirkten en fazla uzak olanım. Kim bir amel yapar da ona benimle birlikte başkasını da ortak ederse ben aradan çekilirim; onunla şirk koştuğu kimseyi baş başa bırakırım (O kimsenin böyle bir amelden alacağı bir sevap olmadığı gibi, vebali onun olur)."[62]

İbn Cüzey'in açıklamalarının bir kısmı aşağıda âyetlerin tasavvufî işaretleri kısmında gelecektir.

Hanîf olmak, bütün bozuk inanç ve itikadlardan uzaklaşıp tevhid üzere kalmak ve İslâm'a tam yönelmektir.

"Onlara namaz kılmaları ve zekât vermeleri emredildi" âyetini iki manada anlamak mümkündür:

Birincisi, bununla, Ehl-i kitabın kendi kitaplarında emredilen namaz ve zekât kastedilmiştir. O zaman anlam açıktır. Diğer manası ise Ehl-i kitaba kendi kitaplarında emredilen namaz ve zekât yeni dinle de emredilmektedir. Bu durumda onların yapması, bu yeni dine girmeleridir.

"İşte dosdoğru din budur." Yani tevhid üzere kurulu, namaz ve zekâtı emreden İslâm, en doğru, en sağlam dindir. Âyetin lafzında geçen "zâlike" zamiri, uzağa işaret için kullanılır. Bununla, emredilen bu şeylerin yüksek şerefi ve yüceliği kastedilmiştir.

---

61 Riyanın bir çeşit şirk olduğunu bildiren hadisler için bk. İbn Mâce, Zühd, 21; Ahmed, *Müsned*, 5/428; Hâkim, *Müstedrek*, 4/329/330; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 4831.

62 bk. İbn Mâce, nr. 4202; Ahmed, *Müsned*, 2/301; İbn Hibbân, *Sahîh*, nr. 395.

1-5. Âyetlerin Tasavvufî İşaretleri

Allah tarafından seçilmiş rabbânî âlimlerin varlığını inkâr eden ilim ehli ve cahiller, kendilerine bu zatları tanıtan sağlam delil ortaya konana kadar inkâra devam ettiler; ancak delili görenlerin çoğu inkâr ve ihmallerinden vazgeçtiler. Bu delil, Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] halifesi kâmil mürşidin ortaya çıkmasıdır. Bu halife onlara yüce Allah'ın kitabını en güzel şekilde okuyup anlatmaktadır. İnsanlar kâmil mürşidi tasdik konusunda, ancak o ortaya çıktıktan sonra farklı gruplara ayrıldılar; bazıları ona tâbi ve teslim oldu; bazıları yanaşmadı, onu anlamadı, tanımadı, inkâr etti. Halbuki onlara her işlerinde ihlâslı olmak, kalplerini bütün manevi kirlerden temizlemek emredilmişti. Bu da ancak kâmil mürşidin sohbetine ve terbiyesine girmekle mümkün olur.

Müfessir İbn Cüzey, bu âyetin tefsirinde ihlâs üzerinde durmuş ve onu şöyle açıklamıştır:

"Bil ki ameller üç çeşittir. Bunlar emirler, yasaklar ve yapılması mubah kılınan işlerdir. Bunların hepsinde ihlâslı olmak gerekir.

Yapılması emredilen amellerde ihlâs, ameli sadece Allah rızası için yapmaktır. Bu da amele Allah rızasından başka hiçbir şeyi karıştırmamaktır. Böyle olursa amel hâlis olur.

Eğer amel Allah rızasının dışında bir dünya menfaati, insanların övgüsü veya başka bir sebep için yapılırsa bu, sırf gösteriş için yapılmış bir amel olup Allah katında makbul değildir, reddedilir.

Şayet amelde hem Allah rızası hem de başka niyetler bulunursa, bunda açıklama isteyen yönler ve farklı ihtimaller vardır."

Burada şunu hatırlatayım: Bu konuda İmam Gazâlî'nin söylediklerini Bakara sûresinin 198. âyetini tefsir ederken daha önce naklettik. Oraya bakılabilir. Meselenin özeti şudur: Bir amelde böyle iki niyet bulununca, bakılır; hangi niyet galip ise ona göre hüküm verilir.

Müfessir İbn Cüzey'in açıklamalarına dönüyoruz:

"Yapılması yasaklanan işlerdeki ihlâsa gelince; eğer bir kimse bu işleri hiçbir niyeti olmadan terkederse, sorumluluktan kurtulmuş olur, fakat onu terkettiği için kendisine bir sevap yazılmaz. Şayet kötü işleri Allah rızası için terkederse, günahtan kurtulmuş olur, ayrıca kendisine sevap da yazılır.

Yeme içme, uyuma ve cimâ gibi mübah işlere gelince, eğer bunları niyetsiz yaparsa kendisine bir sevap yazılmaz. Şayet onları Allah rızası için yaparsa kendisine sevap vardır. Bu tür mubah işlerde niyet Allah rızası olunca, onlar bir çeşit hayra dönüşür. Mesela, yemek yiyen kimse, bunu ibadet etmeye gücü olsun diye yaparsa, yine hanımıyla cimâ eden bir kimse bununla iffetini korumaya, günahlardan korunmaya niyet ederse bunlar bir çeşit hayır olur. Diğer mubahlar da böyledir."[63]

İhlâsın üç derecesi vardır:

Birincisi, hiçbir insanı nazar-ı dikkate almadan, dünyada ya da ahirette elde edeceği bir menfaat için Allah'a kulluk yapmaktır.

İkincisi, sadece ahiret nimetlerini isteyerek Allah'a kulluk yapmaktır.

Üçüncüsü, kul olduğunu bilerek ve muhabbetle Allah'a kulluk yapmaktır.

Kâfirlerin ve Müminlerin Ahiretteki Halleri

Allah Teâlâ Ehl-i kitabın ve müşriklerin dünyadaki halini açıkladıktan sonra, ahiretteki halini açıklayarak şöyle buyurdu:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ
خَالِدِينَ فِيهَا أُولَٰئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ﴿٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

63 İbn Cüzey, *et-Teshîl li-Ulûmi't-Tenzîl*, 2/502.

الصَّالِحَاتِ أُولٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۝ جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ
عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ
وَرَضُوا عَنْهُ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ۝

6. ***Ehl-i kitap ve müşriklerden olan inkârcılar, içinde ebedî olarak kalacakları cehennem ateşindedirler. İşte kâinattaki varlıkların en şerlileri onlardır.***

7. ***İman edip salih ameller işleyenlere gelince, kâinattaki varlıkların en hayırlısı da onlardır.***

8. ***Onların Rab'leri katındaki mükâfatları, altından ırmaklar akan, içinde devamlı olarak kalacakları adn cennetleridir. Allah kendilerinden hoşnut olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. Bunlar Rabb'inden korkan huşû sahipleri içindir."***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"Ehl-i kitap ve müşriklerden olan inkârcılar, içinde ebedî olarak kalacakları cehennem ateşindedirler. Onlar, kâinattaki varlıkların en şerli olanlarıdır."*

Onlar, yaratılmış varlıklar içinde en şerli, en zararlı ve en düşük kimselerdir. İman edip salih amel işleyenlerin ise hali şöyle açıklanmıştır:

"İman edip salih ameller işleyenlere gelince, onlar kâinattaki varlıkların en hayırlısıdır. Onların Rab'leri katındaki mükâfatları, altından ırmaklar akan, içinde devamlı olarak kalacakları adn cennetleridir. Allah kendilerinden hoşnut olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır."

Onlar, yüce Allah'tan razı olmuşlardır; çünkü O'nun rahmetiyle bütün güzel arzularına ulaşmışlardır. Allah onlara gözlerin hiç görmediği, kulakların işitmediği ve aklın hayal bile edemediği nimetler ikram etmiştir.

"Bunlar Rabb'inden korkan huşû sahipleri içindir." Gerçekten Allah'tan hakkı ile korkan âlimlerin özelliği olan kalpteki bu huşû, bütün ilmî ve amelî kemalatın sebebidir. Bunlar da dünya ve ahiret saadetini temin eden şeylerdir.

Burada yüce Allah'ın her şeyin sahibi olduğunu ve her şeye terbiye verdiğini ifade eden Rab sıfatının kullanılması, kalpteki korkunun sebebini anlatmak içindir; bir de bu ifade mümini, sahip olduğu terbiyeye aldanmaktan (Rabb'ini unutup kendine güvenmekten) sakındırmaktadır. Bu açıklama müfessir Ebüssuûd'a aittir.[64]

"Onlar kâinattaki varlıkların en hayırlısıdır" âyeti, mümin insanların, meleklerden daha faziletli olduğunu göstermektedir. Bu konuda Nisâ sûresinin 172. âyetini tefsir ederken geniş açıklama geçmiştir.

Kuşeyrî der ki: "Bu âyet, müminlerin meleklerden daha faziletli olduğunu göstermektedir."

Abdurrahman-ı Fâsî, *Celâleyn Tefsiri* üzerine yazdığı hâşiyede der ki: "Müminler, bütün varlıkların en hayırlılarıdır."

Sonra bu hâşiyede şöyle bir olay nakledilmiştir: Hz. İsa [aleyhisselâm] bir defasında daha önce ölmüş bir adamı mucize olarak Allah'ın izniyle diriltti. Ona ahiretteki durumunu sordu. Adam cennette bulunduğunu ve yanına gelen bir meleğin şöyle dediğini söyledi:

"İnsanlar içinde öyle kimseler var ki Allah katında meleklerden daha şerefli ve üstündür."

Sonra hâşiye sahibi, Hakîm et-Tirmizî'nin *Nevâdirü'l-Usûl* adlı eserinden şu nakli yapmıştır:

64 bk. Ebüssuûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, 9/187.

"Hiç şüphesiz (kâmil) mümin, Allah katında mukarreb meleklerden daha şereflidir."

Âlimlerden biri demiştir ki:

"Meleklerin aklı vardır, şehvet duygusu yoktur. Hayvanların şehveti vardır, aklı yoktur. İnsanın ise hem aklı hem şehveti vardır. Kimin aklı şehvetine galip gelirse o kimse, melekler gibi yahut onlardan daha faziletli olur. Kimin de şehveti aklına gelip gelirse, o kimse hayvanlar gibi yahut onlardan daha sapkın olur."

6-8. Âyetlerin Tasavvufî İşaretleri

İlim sahiplerinden ve başka gruplardan kimler yüce Allah'ın seçkin dostlarını inkâr ederse, onlar için Hak'tan perdelenme ve kopma cehennemi vardır. Kimler de bu yüce velilere inanır ve terbiyeleri altına girerse, onlara içinde sürekli kalacakları marifet cennetleri vardır. Allah onlardan razı olmuştur; çünkü onları kendine yaklaştırmıştır. Onlar da Allah'tan razı olmuşlardır; zira bütün işleri ona teslim edip sadece O'ndan uzak kalmaktan ve huzurundan kovulmaktan korkmuşlardır.

Müfessirlerin imamı Fahreddin-i Râzî [rahmetullahi aleyh] demiştir ki: "Bil ki insan, ceset ve ruhtan oluşmuştur. Bedenin cenneti, Kur'an'da anlatılan cennettir. Ruhun cenneti ise Rabb'inin rızasıdır. İnsanın başlangıcı cennette olmuştur, nihayeti ise akıl ve ruh âlemidir. Bunun için âyette salih müminlerin mükâfatı cennetle başladı, Allah rızası ile noktalandı." [65]

Vertecübî (Rûzbihân-ı Baklî) Vâsıtî'den naklen der ki: "Allah'ın rızası ve gazabı iki ezelî sıfatıdır. Ezeldeki hükme göre, ebedî olarak devam ederler. Bu iki sıfat, Allah'ın makbul kulları ile rahmetten mahrum kulları üzerinde değişik şekilde tezahür eder. Birincilerin üzerinde rıza nuru parlar; ikincileri ise bir karanlık sarar."

65 Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 32/52.

Sehl b. Abdullah-ı Tüsterî demiştir ki: "Haşyet, kalpte gizlidir, huşû ise açıktır."[66]

Evet, haşyetin yeri kalptir; huşû ise haşyetin âzalarda görülen şeklidir. [67]

Hayırlı işlerde muvaffak olmak sadece yüce Allah'ın yardımı ile mümkündür.

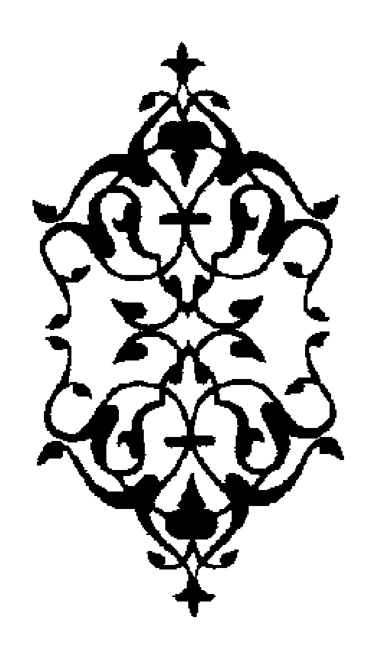
Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun Ehl-i beyt'ine ve ashabına en güzel şekilde salât ve selâm etsin.

Beyyine sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

---

66 Rûzbihân-ı Baklî, *Arâisü'l-Beyân*, 3/520; ayrıca bk. Sülemî, *Hakâiku't-Tefsir*, 2/412.

67 Nimetullah-i Nahcuvânî [rahmetullahi aleyh], bu sûrenin tefsirini şu nasihatle bitirir: "Ey Cenâb-ı Hakk'a yönelen, O'nun kabul ve rızasını bekleyen Hak yolcusu! Bu saadete ulaşman için, kalbini bütün manevi kirlerden ve hastalıklardan arındırman gerekir. İlâhî takdire teslim ol, tecelliye rıza göster; onlara ters olan her şeyi içinden at. Kalbini, seni ilâhî yakınlıktan uzaklaştıran bütün bid'at ve bâtıl işlere meyilden temizle. Her halinde Cenâb-ı Hakk'a teslim ol, O'nun işlerine rıza göster, sevinç ve üzüntü hallerinde hep O'na yönel. Zenginlik ve fakirlik hallerinde O'na güven. Şunu bil ki O'nun mülkünde ancak kendisinin dediği olur (bk. Nahcuvânî, *el-Fevâtihu'l-İlâhiyye*, 2/524).

(99) ZİLZÂL SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Zilzâl sûresi Mekke'de indirilmiştir. Medine'de indirildiğini söyleyenler de vardır. Sekiz âyettir. Sûre, ismini ilk âyette geçen "zilzâl", kelimesinden almıştır. **Zilzâl**, "deprem ve şiddetli sarsıntı" anlamındadır.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Önceki sûrede, *"Onların Rab'leri katındaki mükâfatları adn cennetleridir"* (Beyyine 98/8) buyruldu. Bu sûrede, o mükâfatın verileceği zamandan bahsedildi. Sanki inkâr eden kimse, "Bu ceza ve mükâfat ne zaman verilecek?" diye sormuş, ona cevap olarak,

"Yerküre şiddetli bir sarsıntıyla sallandığı zaman" denilmiştir. Peşinden gelen Âdiyât sûresinde ise o günü inkâr ederek hiçbir hazırlık yapmayanların göreceği azap anlatılmıştır.

Zilzâl Sûresinin Fazileti

Hz. Peygamber Zilzâl sûresini, içinde pek çok manayı toplayan benzeri az bir sûre olarak tanıtmıştır.[68]

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] buyurmuştur ki:

"Zilzâl sûresi Kur'an'ın yarısına denktir. İhlâs sûresi, Kur'an'ın üçte birine denktir. Kâfirûn sûresi Kur'an'ın dörtte birine denktir."[69]

Resûl-i Ekrem'e bir adam geldi. Kur'an'dan hangi sûreleri okuyacağını sordu. Allah Resûlü,

"Elif lâm râ ile başlayan üç süreyi (Yunus, Hûd ve Yusuf sûrelerini) oku!" buyurdu. Adam,

"Benim yaşım çok ilerledi, kalbim zorlanıyor, dilim ağırlaştı. Bunlar bana ağır gelir" dedi. Allah Resûlü, adama Hâmîm'lerden üç sûreyi okumasını tavsiye etti. Adam yine zorlanacağını söyledi. Allah'ı tesbihle başlayan üç sûreyi tavsiye etti, adam onlarda da zorlanacağını söyledi ve peşinden,

"Ey Allah'ın resûlü, bana, içinde bütün manaları toplayan bir sûre okuyunuz" dedi. Hz. Peygamber, Zilzâl sûresini sonuna kadar okudu. Adam sûreyi dinleyince,

"Vallahi ondaki mana bana yeter. Ben onu okurum. Daha fazlasını yapamam" dedi ve izin alıp gitti. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] adamın peşinden iki defa şöyle buyurdu:

"Bu dediğini yaparsa adamcağız kurtuldu."[70]

Cenâb-ı Hak bu sûrede şöyle buyurdu:

---

68 Buhârî, Tefsiru Sûre, 99; Müslim, Zekât, 24-26; Nesâî, Hayl, 1.

69 Tirmizî, Fezâil, 10; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 8/591.

70 Ebû Davud, Salât, 9 (nr. 1399); Ahmed, *Müsned*, 2/169; Hâkim, *Müstedrek*, 2/532; İbn Hibbân, *Sahih*, nr. 773; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 8/590.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴿٢﴾
وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ﴿٣﴾ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴿٤﴾ بِأَنَّ رَبَّكَ
أَوْحٰى لَهَا ﴿٥﴾ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ﴿٦﴾ فَمَنْ
يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴿٧﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴿٨﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***Yeryüzü şiddetli bir şekilde sarsıldığında,***

2. ***Yer, içindeki ağırlıkları dışarı çıkardığında,***

3. ***Ve insan, "Ne oluyor buna!" dediği vakit,***

4. ***İşte o gün*** *(yer)*, ***üzerinde olup bitenleri anlatır,***

5. ***Rabb'inin ona bildirmesiyle*** *(bunu yapar).*

6. ***O gün insanlar amellerini görmeleri*** *(karşılığını almaları)* ***için grup grup kabirlerinden çıkıp hesap yerine gelirler.***

7. ***Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür.***

8. ***Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"Yeryüzü şiddetli bir şekilde sarsıldığında."* Yani yeryüzü şiddetli bir şekilde, peş peşe kuvvetle sarsıldığı zaman. Bu sarsılma yüce Allah'ın dilemesine göre kendine has çok ayrı bir sarsılmadır. Öyle bir sarsılır ki daha ötesi yoktur.

Yahut yer öyle bir sarsılır ki derecesi ölçülemez.

İbn Arafe der ki: "Âyette sarsılan yerden kasıt, yerin birinci tabakasıdır; çünkü yerin ikinci tabakasında (kıyamet kopunca dışarı çıkarılacak) ölüler yoktur. Gök bilimcilere göre gökler, tabaka halinde birbirini sarmaktadır. Yerler de böyledir. Bize göre, göklerin arasında belli bir boşluğun olması mümkündür. İsrâ ve mi'rac olayını anlatan hadisin zâhirî ifadelerinden bu anlaşılıyor (Çünkü Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem], bir gökten diğerine mi'racla yükselerek gitmiştir. Demek aralarında bir mesafe vardır)."

Yeryüzünün bu sarsıntısı sûra ikinci defa üfürülmesi esnasında olacaktır. Bunu şu âyetten anlıyoruz:

"Yer içindeki ağırlıkları dışarı çıkardığında." Yani yer, içindeki ölüleri ve hazineleri dışarı çıkaracaktır. Bu âyette yerin açıkça söylenmesi, olayı kesin olarak ifade etmek içindir. Ayrıca bunda, yerin başka bir yere çevrileceğine de bir işaret vardır.

"Ve insan, 'Ne oluyor buna!' dediği vakit." Bu sözü her insan söyleyecektir. Çünkü yerin şiddetli sarsıntısı herkesi kaplayacaktır. İnsanlar yeryüzünün şiddetli sarsıntısını ve içindeki ölüleri dışarı fırlattığını, dağların yürütülüp toz duman edildiğini görünce, seyrettiği bu korkunç haller karşısında, "Buna ne oluyor!" diye hayretini dile getirecektir. Bunu herkes söyleyecektir. Müminler, olayın büyüklüğünü ifade için, kâfirlerse hayret ve şaşkınlıklarından böyle diyeceklerdir.

"İşte o gün (yer), üzerinde olup bitenleri anlatır." Yeryüzü bu şekilde sarsıldığı ve kıyamet koptuğu zaman, yer insanlara üzerinde olan her şeyi bildirir.

Şöyle denilmiştir: Allah Teâlâ yeri konuşturur, o da üzerine hayır şer ne yapılmışsa hepsini bir bir haber verir. Bu konuda Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Yeryüzü, üzerinde kim ne yapmışsa, 'Şu günde şu kimse şunu yaptı' şeklinde hepsini haber verir."[71]

71 Tirmizi, Tefsîru Sûre, 99 (nr. 3364); Ahmed, *Müsned*, 2/374; Hâkim, *Müstedrek*, 2/532.

"Bunu Rabb'inin ona bildirmesiyle yapar." Allah ona konuşmasını vahyeder, yani "konuş" diye emreder, o da konuşur.

"O gün insanlar amellerini görmeleri, yani amellerinin karşılığını görüp almaları *için grup grup kabirlerinden çıkıp hesap yerine gelirler."*

Yani yukarıda anlatılan durum meydana geldiğinde, insanlar kabirlerinden çıkarlar, tabaka ve gruplar halinde hesap yerine gelirler. Kiminin yüzü bembeyaz parlar, emniyet ve güven içinde gelir. Kiminin yüzü simsiyahtır, korku ve dehşet içinde hesap yerine varır. Bu durum bir başka âyette şöyle anlatılır:

"Sûra üfürüldüğünde grup grup (hesaba) gelirsiniz" (Nebe' 78/18).

Âyete şu mana da verilmiştir: Onlar hesap yerinden değişik gruplar halinde ayrılırlar; amel defterini sağından alanlar cennete, amel defterini solundan veya arkasından alanlar cehenneme sevkedilirler. Herkesin hayır veya şer olarak yaptığı amelin karşılığını görmesi için böyle yapılır.

"Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür."

Zerre, maddenin bölünemeyen en küçük parçasıdır. Küçük karıncaya da "zerre" denir. Yine, güneşin ışınları içinde havada gözüken toz parçacıklarına da "zerre" denmiştir.

Hayrı anlatan âyetin müminler hakkında, şerri anlatan âyetin de kâfirler hakkında olduğu söylenmiştir.

İbn Abbas [radıyallahu anh] der ki:

"Mümin olsun kâfir olsun kim dünyada iyi veya kötü bir amel yaparsa, ahirette onu muhakkak görür. Mümin, yapmış olduğu bütün iyilik ve kötülükleri ahirette karşısında görür; Allah onun kötülüklerini affeder, iyiliklerine sevap verir. Kâfire gelince, Allah onun iyiliklerini reddeder, kötülüklerinin cezasını verir."

Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî şöyle demiştir:

"Kâfir kimse, yaptığı iyi işlerin karşılığını dünyada görür. Onun karşılığı ailesinde, malında ve çocuklarında kendisine verilir. Öyle ki Allah katında hiçbir hayrı bulunmadan dünyadan çıkıp gider. Müminse, günahlarının cezasını dünyada çeker. Bu cezayı kendisinde, ailesinde ve malında karşılaşacağı imtihanlarla çeker. Öyle olur ki Allah katında (cezasını çekmediği) hiçbir kötülüğü kalmadan dünyadan çıkar gider."

Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] bu konuda şöyle buyurmuştur:

"Bir kul günahından tövbe edince Allah günahlarını yazıcı meleklerine unutturur, aynı şekilde ona şahitlik edecek âzalarına ve yeryüzüne de o günahları unutturur. Öyle olur ki onun aleyhine şahitlik edecek hiç kimse bulunmadan kul Allah'a kavuşur."[72]

Müfessir İbn Cüzey der ki: *"Kim zerre miktarı şer işlemişse onu görür"* âyeti, kâfirler için aynen uygulanır. Müminlere gelince, onların işledikleri günahlarından dolayı azap görmeleri ancak şu altı şartla olur:

1. Müminin işlediği günah büyük günahsa,

2. Bu günahlara tövbe etmeden ölmüşse,

3. Bu günahlardan dolayı mîzanda hayır tarafı ağır gelmemişse,

4. Kendisine şefaat edilmemişse,

5. Bedir'e katılanlar gibi, günahlarının affedilmesini hak etmiş bir kimse değilse,

6. Allah Teâlâ onu rahmetiyle affetmemişse, mümin (geçici olarak, günahı kadar) azap görür. Günahkâr müminin durumu Allah'a kalmıştır; O, dilerse azap eder, dilerse affeder."[73]

---

72 İsfahânî, *et-Tergîb*, nr. 751; Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 10179; Münzirî, *et-Tergîb*, nr. 4602.

73 İbn Cüzey, *et-Teshîl li-Ulûmi't-Tenzîl*, 2/504.

Sûrenin Tasavvufî İşaretleri

Nefislerin toprağı yani fıtratı (manevi terbiye altında) kendine has bir şekilde sarsıldığında, nefis ilâhî tecelliler ve hallerle hareket ettirildiğinde ve insan bütünüyle nefsinden gaybet halini (ondan tamamen sıyrılıp Hakk'a yönelmeyi) elde ettiğinde, irfan güneşi parlar, bu güneş bütün varlıkları sarar; o güneş aydınlığında kalp her şeyde Allah'ı müşahede eder. Şeyh Ebü'l-Abbas-ı Mürsî [rahmetullahi aleyh] bu konuda nazım halinde şöyle der:

"Nefislerin şiddetle sarsıldığı ve tabiatların yerle bir edildiği günü görseydin, o gün Hakk'ın güneşinin her yanı sardığını ve aydınlattığını görürdün. İşte o gün gerçek er kişiler, Allah dostları ortaya çıkar."

Nefisler ilâhî aşkla sarsılıp nurla temizlenince, içindeki ilimleri ortaya çıkarır. O gün, nurla aydınlanmış nefisler Rabb'inin ilhamı ile içlerinde saklı bulunan sırları haber verirler, ortaya çıkarırlar.

O gün insanlar, değişik gruplar halinde fenâdan bekâya ulaşırlar. Onların kiminde hakikat hali galiptir, kiminde şeriat hali galiptir, kimi orta haldedir.

Şöyle de denebilir: Hakk'a ulaşan kulların kiminde kabz (manevi tutukluk) ve sertlik hali galiptir. Kiminde bast (kalp huzuru, genişlik ve manevi neşe) haliyle yumuşaklık galiptir. Bu kimse insanlara daha faydalıdır. En doğrusunu Allah bilir.

Böylece herkes müşahedesinde elde ettiği manevi nimet ve derecelerle Allah yolunda yaptığı mücâhedesinin karşılığını görmüş olur. Kim bu yolda, nefsinin hazlarından ve kötü âdetlerinden birini terkederek zerre kadar hayır yapmışsa onu görür. Kim de nefisinin zâhirdeki arzularına uymayı artırarak zerre kadar kötülük etmişse onu görür. Çünkü zâhirde nefse ne kadar uyulursa, iç âlemde o nisbette noksanlık olur. Ancak kul müşahedesinde temkin sahibi olursa, nefsin mubah hazlarını vermek, onun manevi haline bir noksanlık getirmez.

Sûfî müfessirlerden Necmeddin-i Dâye [rahmetullahi aleyh], *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye* adlı tefsirinde der ki:

"Herkes eliyle kazandığı yani bizzat yaptığı amelleri görsün diye hesap yerine getirilir. Her amel kendine has bir şekilde gözükür. Allah için yapılan salih ameller nurlu bir vaziyette gözükürken, kötü işler karanlık olarak gözükür. Ayrıca her amelin manevi bir şekli vardır. İnsan yaptığı işleri, kendine has bir şekil içinde görür. Mesela, salih ameller çok güzel bir şekil ve sûrette gözükür. Kötü ameller ise değişik hayvan sûretlerinde gözükür. Bu durum salih amel sahiplerini sevindirirken, kötü amel sahiplerini haddinden fazla üzer ve perişan eder.

Âyet, müminleri, küçük de olsa her türlü hayra teşvik etmektedir. Bir kuru üzüm tanesi, bir dilim ekmek ve benzeri bir madde ile de olsa hayır yapmalıdır. Yine bu âyetler, en küçük bir kötülükten de insanı sakındırmaktadır. Bu kötülük çok küçük bir haksızlık, haram kazanç, aldatmak, bir kere haince bakmak, bir kere harama adım atmak gibi basit görülen işler olabilir. İnsan kusurun küçüklüğüne değil, onu kime karşı yaptığına bakmalıdır. Yüce Allah'a karşı cüret ve edepsizlikle işlenen küçük kusurlar, tövbe edilmezse birikerek çoğalır, küçük iken büyük olur; insanı yakar."[74]

Allah Resûlü bu konuda şu önemli bir uyarı yapmaktadır:

"Günahların küçüklerinden de sakının. Küçük günahlardan sakınmayan kimselerin hali şuna benzer: Bir grup insan yolculuk yaparken bir vadide konaklarlar. Kendilerine ateş lazımdır. Herkes bir odun parçası getirir. Bu parçalar birikince büyük bir yığın olur. Onu yakarlar, ekmeklerini pişirir ve diğer işlerini görürler. Küçük günahları çekinmeden işleyen kimse de bir gün hesaba çekildiğinde (biriken onca günah) kendisini yakar, helâk eder."[75]

---

74 bk. Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 10/594 (Mana özetlenerek alındı. Bu kısım, tercüme ettiğimiz tefsirde mevcut değildir).

75 Ahmed, *Müsned*, 5/331; Taberânî, *el-Kebîr*, nr. 5872; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, nr. 7267; Süyûtî, *es-Sağîr*, nr. 2916-2917.

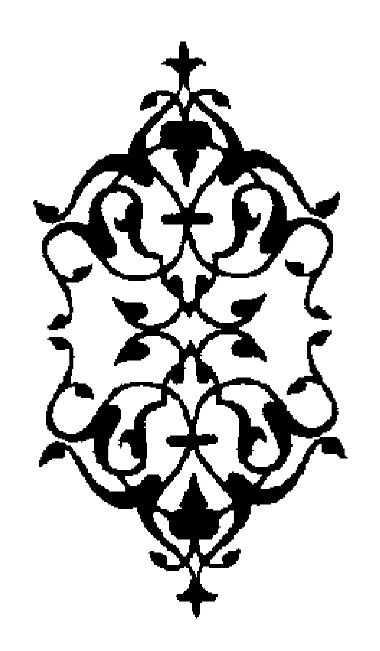
Hayırlı işlerde muvaffak olmak sadece yüce Allah'ın yardım ile mümkün olur.[76]

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun Ehl-i beyt'ine ve ashabına en güzel şekilde salât ve selâm etsin.

Zilzâl sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

---

76 Nimetullah-i Nahcuvânî [rahmetullahi aleyh], bu sûrenin tefsirini şu nasihatle bitirmiştir: "Ey Cenâb-ı Hakk'a yönelmiş mümin! Salih amellere sarıl. İhlâs ve huşû ile güzel amellerini artır. Bütün bozuk ve kötü işlerden elini çek; çek ki ahirette en güzel karşılığı göresin. Bütün iş, hal ve amellerinde bu âyetleri göz önünde tut. Böyle yaparsan sürekli zikir halinde olursun ve yaptığın amellerin ne sonuç vereceğini çok iyi anlarsın. Allah Teâlâ bizi, lutuf ve keremiyle, sürekli zikreden, her uyarıdan öğüt alan ve bu âyetlerin gereğince amel eden kullarından eylesin" (Nahcuvânî, *el-Fevâtihu'l-İlâhiyye*, 2/525).

(100) ÂDİYÂT SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Âdiyât sûresi Mekke'de nâzil olmuştur. Medine'de nâzil olduğunu söyleyenler de vardır. On bir âyettir.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Allah Teâlâ önceki sûrede insanı amellerinin karşılığını göreceği haberiyle korkuttu. Bu sûrede de insanın nimetlere karşı çok nankör olduğunu belirtti. Yani insan, kendisine verilen nimetlere karşı nankörlük yapar, dünya sevgisine dalar. Bu durumda ona hiçbir nasihat fayda vermez; ancak Allah'ın koruduklan müstesna ... Cenâb-ı Hak buyurdu ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًاۙ (١) فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًاۙ (٢) فَالْمُغِيرَاتِ
صُبْحًاۙ (٣) فَاَثَرْنَ بِهٖ نَقْعًاۙ (٤) فَوَسَطْنَ بِهٖ جَمْعًاۙ (٥) اِنَّ الْاِنْسَانَ
لِرَبِّهٖ لَكَنُودٌۚ (٦) وَاِنَّهُ عَلٰى ذٰلِكَ لَشَهِيدٌۚ (٧) وَاِنَّهُ لِحُبِّ
الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ (٨) اَفَلَا يَعْلَمُ اِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِۙ (٩)
وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِۙ (١٠) اِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَخَبِيرٌ (١١)

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***Yemin olsun** (Allah yolunda) **harıl harıl koşanlara,***

2. *(Nallarıyla taşlara) **çarparak kıvılcım saçanlara,***

3. *(Ansızın) **sabah düşmana baskın yapanlara,***

4. ***O anda tozu dumana katanlara,***

5. ***Ve düşmanın içine dalanlara ki,***

6. ***Gerçekten insan, Rabb'ine karşı pek nankördür.***

7. ***Hiç şüphesiz o, bu haline şahittir.***

8. ***Ayrıca insan mal sevgisine de aşırı derecede düşkündür.***

9. ***İnsan, kabirlerdekiler diriltilip dışarı atıldığında,***

10. ***Ve kalplerde gizlenen her şey ortaya çıkarıldığında** (Rabb'ine hesap vereceğini ve her yaptığının karşılığını göreceğini) **bilmiyor mu?** (Bunun kesin olarak başına geleceğini bilsin).*

11. ***Şüphesiz Rab'leri o gün onların her şeyinden haberdardır.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: "*Yemin olsun* Allah yolunda *harıl harıl koşanlara.*" Allah Teâlâ bu âyetlerde, gazilerin cihad esnasında harıl harıl nefes çıkararak koşan atlarına yemin etmiştir. İbn Abbas [radıyallahu anh], atların çıkarttıkları sesleri anlatmaya çalışırken, "ıh, ıh" şeklinde ses verdiklerini söylemiştir. Bu atların ve üzerindeki yiğitlerin gurur duyulacak güzel hallerinden birkaçı daha şöyle sayılmıştır:

"Nallarıyla taşlara *çarparak kıvılcım saçanlara.* Ansızın *sabah düşmana baskın yapanlara ...*"

Düşmana baskın genelde sabah yapılır. Düşman farkında olmasın diye gece yol alınır; sabah olunca saldırı gerçekleştirilir; çünkü gündüz olunca yapacakları işleri ve sakınacakları şeyleri görme imkânı olur. Düşmanı takip etme, saldırı, esir alma gibi atlara nisbet edilen işler,

aslında onların üzerindeki gazilere aittir. Ancak saldırıda at temel araç olduğu için, onlar dile getirilmiştir.

"O anda tozu dumana katanlara ..." O atlar ki süratle koşar, hızla düşmana saldırır ve o anda tozu dumana katar. Atların saldırı esnasında tozu dumana katma halinin sabahleyin olduğu belirtilmiştir; çünkü bu iş gece gözükmez. Aynı şekilde ayaklarıyla taşlara çarpıp ateş çıkarma işinin de gece olduğu belirtilmiştir. O da ancak gece belli olur. Kısaca, atlar gece süratle koşarak yol alır ve bu esnada ayaklarından kıvılcım çıkarırlar. Tozu dumana katma işi ise ancak sabah görünür.

"Ve düşmanın içine dalanlara ki ..." Düşmanın içine dalma işe de sabah olur. Bu yeminlerle şunlar bildirilmiştir:

"Gerçekten insan, Rabb'ine karşı pek nankördür."

Nankör insanın hali şöyle tarif edilmiştir:

O, yol arkadaşına hiçbir şey vermez, tek başına yer, hizmetinde olanları döver.

Şöyle de denmiştir: Nankör kimse, Rabb'ine itiraz eder, Allah'ın işlerini kusurlu bulur, sürekli sıkıntı ve musibetleri sayar durur, kavuştuğu nimet ve rahatlıkları unutur.

Bu kimse her haliyle isyan içindedir; ya büyük günah işler ya inkâra girer yahut Allah'ın nimetlerine karşı şükürde kusur eder. O ilâhî huzura hazırlanma konusunda son derece vurdumduymaz, Cenâb-ı Hakk'a karşı tâzim ve hürmette kusurlu ve gevşektir. Geleceği ve ahireti için hiç hazırlanmaz. İlerisi için bir hayır yapıp göndermez. Bu hal onun gafletinden, Rabb'ini tanımamasından, O'nun kendisinden ne istediğini, ahireti için ne beklediğini, rızkını nasıl garanti ettiğini bilmemesinden kaynaklanmaktadır. Bunun için Allah Teâlâ bu insanı kınadıktan sonra, onu şu şekilde tehdit edip korkutmuştur:

"İnsan, kabirlerdekiler diriltilip dışarı atıldığında, kalplerde gizlenen her şey ortaya çıkarıldığında, Rabb'ine hesap vereceğini ve her yaptığının karşılığını göreceğini *bilmiyor mu?"*

Âyette nankör olarak tanıtılan insan, Allah Teâlâ'nın koruduklan hariç, bütün insanlardır. Âyetin zâhirinden anlaşılan ve meşhur olan görüş budur. Âyetteki insanla, Velîd b. Mugîre ve onun dışındaki belirli kimseler de kastedilmiş olabilir.

Sûrenin İniş Sebebi

Sûrenin iniş sebebi olarak şu olay nakledilir:

Hz. Peygamber Benî Kinâne kabilesine bir grup asker gönderdi. Başlarına Münzir b. Amr'ı emîr tayin etti. Münzir, İkinci Akabe Biatı'nda on iki temsilciden biriydi. Bir ay kendilerinden haber alınamadı. Bunu fırsat bilen münafıklar, "Onların hepsi öldürüldü!" diye yaygara çıkardılar. O sırada bu sûre indi ve onların ölmediğini, selâmet içinde olduklarını müjdeledi.[77] Bu, Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] için bir müjde, yaygaracılar için de bir üzüntü sebebi oldu.

Bu olay, sûrenin Medine'de inmiş olmasını gerektiriyor. Bu ise çoğunluğun görüşüne ters düşüyor. Çoğunluğa göre sûre, Mekke'de inmiştir.

Devamındaki âyette şöyle buyruluyor:

"Hiç şüphesiz o, bu haline şahittir." İnsan, kendisindeki bu özelliği iyi tanır; çünkü üzerinde belirtileri gözüküp durmaktadır.

"Ayrıca insan mal sevgisine de aşırı derecede düşkündür."

İnsanda mal sevgisi çok kuvvetlidir, insan malı elde etmek için kendini çok zorlar, bir sürü sıkıntıya sokar; onun için kendisini paralar.

Âyete şu anlam da verilmiştir: İnsan mal konusunda çok cimridir, yani malı çok sevdiği ve ondan infak etmek kendisine çok ağır geldiği için cimrilik yapar, elini sıkı tutar. İnsanın nankör olduğunu bildiren âyetin peşinden onun böyle kınanacak bir özellikle tanıtılması, münafıkları nifaka sevkeden şeylerden birinin de mal sevgisi olduğuna işaret

---

77 Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 6/523; Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm*, 6/461.

eder. Çünkü onlar, içlerinden inkâr ederken dıştan mümin olduklarını söyleyerek mallarını korumakta ve ganimetlerden pay almaktadırlar.

Allah Teâlâ, nankörleri şöyle korkuttu: *"İnsan, şunu bilmiyor mu? Kabirlerdekiler diriltilip dışarı atıldığında, kalplerde gizlenen her şey ortaya çıkarıldığında ..."* Yani insan kalbindeki hayır-şer her şey birbirinden ayrılıp ortaya konduğunda sonunun nereye varacağını, Allah'ın onun içindeki ve dışındaki her haline vâkıf olduğunu bilmez mi? İnsan şunu iyi bilsin:

Allah, insanın yüce zatına karşı yaptığı kusurlara, taatteki noksanlıklarına, kötü arzularına ve şehvetine uymasına, dünyayı ahirete tercih etmesine, nefsinin hazlarını yerine getirip Rabb'inin haklarını yerine getirmemesine ve kulluk görevlerini yerine getirmedeki ihmaline karşılık onu hesaba çekecek ve gereken cezayı verecektir.

"Şüphesiz Rab'leri o gün onların her şeyinden haberdardır."

Yani Allah onların yaptığı işlerin zâhirini ve bâtınını bilir. Bu öyle bir bilgidir ki her amele ne karşılık gerektiğini kesin tesbit eder. Hiç kimseye haksızlık yapılmaz, zulmedilmez. Bunun için özellikle "o gün" ifadesi kullanılmıştır; yoksa Allah Teâlâ'nın ilmi zaten her şeyi kuşatmaktadır; O, olmuş ve olacak her şeyi bilmektedir.

Sûrenin Tasavvufî İşaretleri

Allah Teâlâ aşk ile kendisine yönelmiş ruhlara yemin etmektedir. Bu kudsî ruhlar kalpteki kötü düşüncelere saldırıp onları murakabe kuvvetiyle silip yok ederler. Kalp cevherinden fikir ve ibret nurunu ortaya çıkarırlar. Kalpteki dünya, hevâ, nefis ve şeytan düşmanlarına hücum edip, müşahede nurlarının parlaması esnasında onları muhalefet kılıcı ile ezip kahrederler. Tövbe ve hidayet rüzgârıyla kötülük ve günah tozlarını havaya kaldırıp yok eder, kalbi onlardan temizlerler. Ondan sonra manevi ilimlerin ve sırların içine dalarlar, onlardan ganimet ve gıda olarak elde ettiklerini kalp hazinelerinde ve sır depolarında saklarlar.

Evet, insan sayısız nimetler içinde yüzdüğü halde, Rabb'ine karşı çok nankördür; sahip olduğu nimetleri bilmez ve onlara şükretmez. Bunun sebebi, insanın gaflette oluşu ve nimetleri tefekkür etmeyişidir. Gerçekten bu insan gafil ve cahildir.

Vertecübî (Rûzbihân-ı Baklî) demiştir ki: "İnsan, Allah Teâlâ'nın verdiği nimetleri hakkı ile bilemez. İnsan gerçekten nankördür; çünkü kendisine nimet vereni tanımamaktadır."

Baklî sonra Vâsıtî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Nankör kimse, kendisinin yaptığı taatleri sayıp durur, fakat Allah'ın kendisine lutfettiği ihsan ve kerametleri unutur."[78]

İnsan bütün hallerine şahittir; inkârını, isyanını, tabiatının cimriliğini bilir. Yine insan malı çok sever; öyle ki onu yüce Mevlâ'sını tanımaya tercih eder; işte o zaman apaçık bir şekilde perişan olur. Bu insan, kabrinden kalktığı zaman başına ne geleceğini bilmiyor mu? O günde şerefli insanlarla rezil olanlar ortaya çıkar. Kalplerde bulunan marifet ve her çeşit kemalat ortaya konur. Hiç şüphesiz Rabb'in, o gün her şeyden haberdardır; herkese hak ettiği karşılığı verir; iyiler iyiliklerinin, nefsine tâbi olanlar da işledikleri kötülüklerin karşılığını görür.[79]

Hayırlı işlerde muvaffak olmak sadece yüce Allah'ın yardımı ile mümkün olur.

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun Ehl-i beyt'ine ve ashabına en güzel şekilde salât ve selâm etsin.

Âdiyât sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

---

78 Rûzbihân-ı Baklî, *Arâisü'l-Beyân*, 3/523.

79 Kadı Beyzâvî de [rahmetullahi aleyh] bu sûredeki yeminlerin, zâhiri düşmanlara karşı saldıran atlara ve onları süren mücahidlere yapıldığı gibi, kalpteki manevi düşmanlara karşı saldırıya geçen ve onları kalpten atan kudsî ruhlara da yapılmış olabileceğini belirtir (bk. Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 2/615).

Nimetullah-i Nahcuvânî de tefsirinde bu sûredeki yeminlerin aynı zamanda kudsî ruhlara da yapıldığını, onların Allah'a seyirleri sırasında karşılarına çıkan nefis, şeytan, dünya, hevâ gibi düşmanlarıyla âyetlerde anlatıldığı gibi mücadele ettiklerini belirtir (bk. Nahcuvânî, *el-Fevâtihu'l-İlâhiyye*, 2/525).

(101) KÂRİA SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Kâria sûresi Mekke'de inmiş olup on bir âyettir.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Önceki sûrede, *"Şüphesiz Rab'leri o gün onların her şeyinden haberdardır"* (Âdiyât 100/11) buyruldu. Allah Teâlâ, onlara hesap gününde amellerinin karşılığını verecektir. Bu karşılık verme işi de bu sûrede işaret edilen kıyamet günü olacaktır. Allah Teâlâ buyurdu ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلْقَارِعَةُ (1) مَا الْقَارِعَةُ (2) وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا الْقَارِعَةُ (3)
يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ (4) وَتَكُونُ
الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ (5) فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَاز۪ينُهُ
(6) فَهُوَ ف۪ي ع۪يشَةٍ رَاضِيَةٍ (7) وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَاز۪ينُهُ
(8) فَاُمُّهُ هَاوِيَةٌ (9) وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا هِيَهْ (10) نَارٌ حَامِيَةٌ (11)

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***Şiddetlice çalan!***

2. ***Nedir o şiddetlice çalan?***

3. ***O dehşetli ses nedir bilir misin?***

4. ***O gün insanlar, darmadağınık olmuş kelebekler gibidir.***

5. ***Dağlar da atılmış renkli yün gibi olur.***

6. ***O gün kimin tartıları ağır gelirse;***

7. ***İşte o, hoşnut kalacağı bir yaşayış içinde olur.***

8. ***Kimin de tartıları hafif gelirse;***

9. ***Onun içine gireceği yer hâviyedir.***

10. ***Hâviye nedir bilir misin?***

11. ***O, kızgın bir ateştir!***

Tefsir

Kâria, "kuvvetlice vuran, dehşetle kapıyı çalan" demektir. Âyette anlatılan şiddetli ses, kıyametin koptuğunu bildiren sestir. Kıyametin başlangıcı, sûra birinci defa üfürülmesidir. Kıyametin sonu ise Cenâb-ı Hak tarafından bütün halkın hesabının görülüp aralarındaki davaların bitirilmesidir.

Kıyametin koptuğunu ilan eden bu ses, kalplere ve kulaklara öyle şiddetli bir şekilde çarpar ki insanın her yanını korku kaplar. Onun için bu sese kâria denmiştir. Onun isminin açıkça söylenmesi, dehşetini kuvvetle anlatmak içindir.

"O dehşetli ses nedir bilir misin?"

Bu soru da kıyametin dehşet ve korkunçluğunu kuvvetle anlatmak içindir. Soru, bu işin meydana gelmesinin insanın bilgisi dışında bir şey olduğunu da ifade etmektedir. Yani âyet şunu demek istiyor:

"Bu dehşetli sesin durumunu sana kim bildirdi?" Hem sen bunu nereden bileceksin?"

Allah Teâlâ bu âyetin peşinden o anın durumunu şöyle haber verdi:

"O gün insanlar, darmadağınık olmuş kelebekler gibidir."

Önceki âyetlerde kıyamet anındaki dehşetli sesin büyüklüğünden bahsedilip Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] onu bilmeye teşvik edildikten sonra, bu âyetlerde sanki şöyle denildi: Hatırla o günü; o gün insanlar çoklukta, sağa sola dağılmada, acizlik ve zillette, ıstırap ve dehşette etrafa dağılmış kelebekler gibidirler. Kelebeklerin ateşe doğru koştukları gibi, insanlar da kendilerini hesap yerine çağıran davetçiyi koşarak takip ederler. Bu durum Kamer sûresinde şöyle geçer:

"O gün onlar sanki etrafa dağılmış çekirge sürüsü gibidirler" (Kamer 54/7).

Ebû Ubeyde, âyette "feraş" olarak geçen hayvanın sinek olmadığını belirtmiştir. Bu hayvan, kendini ateşe veya ışığa atan kelebektir. Ona "pervane" de denir.

Müfessir Kevâşî şöyle der: "İnsanların kıyamet günü yeniden dirilme anında kelebeklere benzetilmesi, birbirine karışmaları, o andaki zayıflıkları, çoklukları ve birbirlerinin üstüne yığılmaları sebebiyledir. Bu, o günün korkunçluğunu anlatmak içindir. Şu âyette de insanların bu durumu anlatılır:

'O gün onlar sanki etrafa dağılmış çekirge sürüsü gibidirler' (Kamer 54/7).

Kelebeğe 'feraş' denmesi, onun hemen etrafa dağılması ve çok hafif olması sebebiyledir."

Bazı âlimler, bu benzetmenin kâfirler için yapıldığı görüşünü tercih etmişlerdir; çünkü dağınık kelebeklerin ateşe düşmeleri gibi kâfirler de cehenneme düşerler.

"Dağlar da atılmış renkli yün gibi olur." O gün dağlar havada atılan, parçaları birbirinden ayrılmış renkli yün gibi dağınık olur. Halbuki

âyette belirtildiği gibi (Neml 27/88) dağlar daha önce yerinde sabit ve donuk gözükmekteydi.

Bu iki durum, dehşetli sesin sûra ikinci üfürmeden sonra meydana getireceği neticedir. O günde yüce Allah yerleri değiştirip başka bir yer haline getirir. Dağlar âyette geçtiği gibi, yerlerinden sökülüp korkunç bir halde yürütülür. Bunlar, mahşerdekilerin seyretmesi için yapılır. Gerçi dağların birbirine çarpıp parçalanması sûra birinci üfürme sırasında olur; fakat onların yürümesi ve dümdüz yapılması sûra ikinci üfürmeden sonra olur. Bu durumlar diğer âyetlerde şöyle anlatılır:

"Sana dağların durumunu sorarlar. De ki: Rabbim (kıyamet günü) onları (kum gibi) ufalayıp dağıtacak. Böylece bulundukları yeri dümdüz ve bomboş bırakacaktır. O günde (insanlar) davetçiye (İsrâfil'e) uyarlar" (Tâhâ 20/105-108).

Şu âyet de yeryüzünün durumunu haber vermektedir:

"O gün yer, değiştirilip başka bir yere çevrilir" (İbrahim 14/48).

İnsanların davetçiye yani İsrâfil'e uyarak mahşere gelmeleri, bütün halkın yüce Allah'ın huzuruna getirilmesi sûra ikinci üfürmeden sonra olacaktır. Müfessir Ebüssuûd [rahmetullahi aleyh] böyle demiştir. Bu konuda derim ki: Dağların yerinde durup da yeryüzünün birbirine çarpılıp ufalanması anlaşılması zor bir durumdur. Çünkü bir âyette şöyle buyrulmaktadır:

"O gün yer ve dağlar yerinden kaldırılıp birbirine bir defa çarpılır, ikisi de dağılıp toz olur" (Hâkka 69/14).

Bu âyet, dağların yerle birbirine çarpılıp düzlenmesinin kabirlerden kalkmadan önce olduğunu belirtmektedir. Bu iki âyetin verdiği haberlerin arasını şöylece birleştirmek mümkündür: Dağların bir kısmı yerle birbirine çarpılıp ufalanır. Bu, insanların mahşere gidişi sırasında olur. Bir kısmı da mahşerdekilerin seyretmesi için sonraya bırakılır. İnsanlar mahşerde iken o olaylar bir yandan olur. O günde ne yapacağını en iyi yüce Allah bilir. Hem zaten sen gidecek ve göreceksin.

Yüce Allah, yukarıdaki âyetlerde bütün halkı saran dehşeti zikrettikten sonra, herkese ait özel durumu şöyle belirtti:

"O gün kimin tartılan ameli ağır gelirse ..." Tartıda ağır gelen amel, hakka uyularak yapılan amellerdir. Bu amelin Allah katında bir ağırlığı ve değeri vardır. Ağır gelen şeyin tartı ve terazi olduğu da söylenmiştir.

Abdullah b. Abbas [radıyallahu anh] der ki: "O, ölçüyü belirten dili ve iki kefesi olan bir terazidir. Onda ameller tartılır."

Bu konuda âlimler şöyle demiştir: Amellerin yazıldığı sahifeler teraziye konur. Bütün insanlar ona bakar. Adaleti göstermek ve kulun itirazını ortadan kaldırmak için böyle yapılır.

Enes [radıyallahu anh] demiştir ki: "Kıyamet günü her insanın amel terazisine bir melek görevlendirilir. Hesabı görülecek insan getirilir, terazinin önünde durdurulur. Ameli tartılır. Eğer terazisi ağır gelirse, melek adamın ismini söyleyerek bütün halkın duyacağı bir şekilde şöyle seslenir: "Herkes bilsin, filan kimse öyle bir saadet elde etti ki bundan sonra ebediyen azap görmez, rahmetten mahrum olmaz."

Eğer hesabı görülen kimsenin amel terazisi hafif gelirse melek şöyle seslenir: "Filan kimse azabı hak etti, artık bundan sonra ebediyen saadetibulamaz."[80]

Mîzan hakkında şöyle de denilmiştir:

Ahiretteki mîzan, (maddi bir alet değil) doğru karar ve adaletli hükümden ibarettir. Âlimlerden Mücâhid, A'meş ve Dahhâk bu görüştedir. Daha sonraki âlimlerden çoğu bu görüşü tercih etmiştir. Bu görüş sahipleri şöyle der:

"Terazi ile bütün maddi cisimlerin miktarlarını tesbit etmek mümkün değildir; amellerin miktarını bilmek nasıl mümkün olur."

---

80 Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 6/529.

Ancak meşhur olan görüş, bu terazinin (şekli ve ölçmesi farklı olsa da) görülen ve bilinen bir şey olduğudur.

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, kıyamet günü salih ameller güzel bir sûrette getirilir; kötü ameller ise çirkin bir sûrette getirilir ve mîzana konur.

Kimin tartısı ağır gelirse âyet onun hakkında şu müjdeyi veriyor:

"İşte o, hoşnut kalacağı bir yaşayış içinde olur." O bu hayattan razı olduğu gibi, kendisinden de hoşnut ve razı olunur.

Diğer kimsenin durumu ise şöyle belirtilmiştir: *"Kimin de tartıları hafif gelirse ..."* Bunun sebebi o kimsenin hep bâtıla uyup hayır sayılacak hiçbir amelinin bulunmamasıdır. Yahut, hayır ameli bulunsa da kötülüklerinin fazla olmasıdır. Bu kimsenin sonu şöyle belirtilir:

"Onun içine gireceği yer hâviyedir." Hâviye, cehennemin isimlerinden biridir. Son derece derin olduğu için ona bu isim verilmiştir. Rivayet edildiğine göre cehennemlikler hâviyenin içinde yetmiş sene yuvarlanır da dibine ancak ulaşır.

Âyette cehennemlik kimsenin varacağı yere "üm" denmiştir. Üm, "anne" manasına gelir. Bir çocuğun annesinin kucağına girip sığındığı gibi, cehennemlikler de ateşin içine gireceği için ona bu isim verilmiştir.

Katâde ve başkaları da cehennemlik kimse ateşin içine baş aşağı atılacağı için ona bu ismin verildiğini söylemişlerdir. Birinci görüş âyetin şu kısmına daha uygundur:

"Hâviye nedir bilir misin?" Önceki âyetlerde kapalı dile getirilen şey, bu ve devamındaki âyette açıklanmıştır. Böyle bir soru ile verilmek istenen bir mesaj da şudur: O öyle büyük ve tehlikeli bir şeydir ki bilinen ölçülerin dışındadır; onun büyüklüğünü anlamak aklı aşar.

"O, kızgın bir ateştir!" Yani kızgınlık ve hararette son noktadadır. Bununla şuna işaret edilmiştir: O ateş öyle hararetli ve kızgındır ki

onun yanında dünya ateşine kızgın denmez. Hadis-i şerifte ifade edildiği gibi, dünya ateşinin harareti, cehennem ateşinin hararetinin yetmişte biri kadardır.[81]

Sûrenin Tasavvufî İşaretleri

Kulun manevi terbiyesinde fenâ makamına ulaşması anında zâtî tecellinin şuaları kalbine şiddetlice vurur. Hem öyle bir vurur ki kalpler ilâhî nur içinde hayret ve dehşet içinde kalır. O gün, Hakk'a vâsıl olan ârifin gözünde insanlar havada uçuşan kelebekler gibi zayıf, aciz ve çaresiz yahut havadaki toz gibi gözükür.

Eğer o makamda varlıkların halini bir inceleyecek olsan, kendilerine ait bir vücut, değer ve kuvvet bulamazsın; orada sadece Allah'ı bulursun. Yani ârifin nazarında insanlar böyle çaresiz ve küçük gözükür. Bu durumda onun kalbinde insanlardan korkma ve çekinme diye bir şey kalmaz.

Yine fenâ fillâh makamında akıllar, havaya atılmış yün gibi zayıf gözükür. İlâhî nurun tecellisi anında akıl başta kalmaz, hayrete düşer. Çünkü akıl nura göre çok zayıftır. Güneş doğduğunda gökteki ay nasıl zayıf ve hükümsüz kalıyorsa, nur parlayınca aklın durumu da öyledir.

Allah katında kıymeti olan ve mîzanda ağır gelen amel sırf Hak için yapılan ameldir. Mîzanda ancak hak olan ve Hak için yapılan ameller ağır gelir. Hak, bâtıl ile karşılaştığında bâtılı ezer, yok eder. Hayırlı amelleri ağır gelen kimse hoş bir hayat içindedir; çünkü o, marifet cennetlerine girmiştir. İşte asıl hoş, tatlı ve güzel hayat odur. Kim de hevâsına uyduğu için amel terazisi hafif gelirse, onun da gireceği yer ateştir. Bu, Hak'tan kopma ve rahmetten mahrum kalma ateşidir. Bu mahrumiyet ve hevâ ateşi içinde baş aşağı çakılıp kalır. Onda şek, vehim, vesvese ile yanar durur; tedbir derdiyle kavrulur, kendince tercih sıkıntıları içinde kıvranır. Hakk'a teslim olmamanın çilesini çeker.

81 Hadis için bk. Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 10; Müslim, Cennet, 30; Tirmizi, Cehennem, 7; İbn Mâce, Zühd, 38.

Bir haberde şu söz nakledilmiştir: "Ahirette amel terazileri ağır gelenler ancak dünyada hakka uyanlardır. Amelin ağırlığı dünyada olmaktadır. İçine hak konan bir terazinin ağır gelmesi haktır ve kesindir. Ahirette sadece dünyada bâtıla uyanların amel terazisi hafif gelir. İçine bâtıl konan bir terazinin hafif gelmesi de kesindir."

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun Ehl-i beyt'ine ve ashabına en güzel şekilde salât ve selâm etsin.

Kâria sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

(102) TEKÂSÜR SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Tekâsür sûresi Mekke'de inmiş olup sekiz âyettir.

Sûrenin Fazileti

Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem], *"Sizden biri, her gün bin âyet okumaya güç yetiremez mi?"* buyurdu. Sahabiler,

"Her gün bin âyet okumaya kimin gücü yeter?" diye sordular. Resûlullah Efendimiz,

"Sizden biri el-hâkümü't-tekâsür sûresini okumaya güç yetiremez mi? (Onu okuyan kimse, bin âyet okumuş gibi sevap alır, ilim öğrenir)"[82] buyurdu.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Cenâb-ı Hak, önceki sûrede kıyametin dehşetini anlattı; bu sûrede ise insanları o güne hazırlanmaktan alıkoyan şeylerden bahsederek şöyle buyurdu:

---

82 Hâkim, *Müstedrek*, 1/567; Beyhaki, *Şuabü'l-İmân*, nr. 2518.

بِسْــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْهٰيكُمُ التَّكَاثُرُۙ ﴿١﴾ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَۜ ﴿٢﴾ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَۙ
﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَۜ ﴿٤﴾ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِۜ ﴿٥﴾
لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَۙ ﴿٦﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِۙ ﴿٧﴾ ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ
يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ﴿٨﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***Çoklukla övünmek sizi o kadar oyaladı ki,***

2. ***Nihayet kabirlere kadar gidip ziyaret ettiniz.***

3. ***Hayır!*** *(Yaptığınız doğru değil).* ***Yakında bunu bileceksiniz!***

4. ***Elbette yakında*** *(gerçeği)* ***bileceksiniz!***

5. ***Gerçek öyle değil! Kesin bir şekilde bilmiş olsaydınız*** *(böyle yapmazdınız).*

6. ***Mutlaka cehennem ateşini göreceksiniz.***

7. ***Sonra ahirette onu kesin olarak gözle göreceksiniz.***

8. ***Nihayet o gün*** *(dünyada sizi Hak'tan alıkoyan)* ***nimetlerden muhakkak hesaba çekileceksiniz.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"Çoklukla övünmek sizi o kadar oyaladı ki ..."* Yani birbirinize karşı kabile ve mal çokluğu ile övünüp böbürlenmeniz sizi oyaladı.

Rivayet edildiğine göre, Abdümenâfoğulları ile Sehmoğulları kabileleri, birbirine karşı üyelerinin çokluğu ile övündüler. Karşılıklı olarak büyüklerini ve ileri gelen eşrafını saydılar. Her biri, "Bizim sizden daha fazla büyüğümüz var, daha kıymetli eşrafımız mevcut ve daha kalabalığız" dedi. Abdümenâfoğulları daha fazla geldi. Sehmoğulları,

"Câhiliye devrindeki fitne ve savaşlar bizi helâk etti, adamlarımız öldürüldü; siz bizi ölülerimizle birlikte sayın" dediler. Bunun için kabristana gittiler. Kabirdeki ölülerini saydılar. Bu defa Sehmoğulları daha fazla geldi.[83]

Buna göre âyetin manası şu olur: Sizler, dirilerinizin çokluğu ile övünmekle oyalandınız; hatta sayınızı çoğaltmak istediniz ve bunun için kabirlere ölüleri saymaya kadar gittiniz.

Âyette onların bu şekilde ölülerini saymaları "kabirleri ziyaret etmek" şeklinde ifade edilmiştir; bu onlarla alay etmek ve yaptıklarını kınamak için söylenmiştir.

Şöyle denilmiştir: Onlar, kabirleri ziyaret eder ve, "Bu filandır; şu falancadır" diyerek ölülerle övünürlerdi.

Âyete şu anlam da verilmiştir: Sizi mal biriktirme derdi ve evlat çoğaltma hevesi oyaladı; ölüp kabre girene kadar böyle gittiniz, dünyayı kazanma peşinde ömrünüzü zayi ettiniz, ahiretiniz için önemli ve gerekli olan şeyler için çalışmaktan yüz çevirdiniz. Buna göre, "kabirleri ziyaret ettiniz" demek, "ölüp kabre girdiniz" demektir.

Abdullah b. Şehhîr [radıyallahu anh], babasından şöyle nakleder:

Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] *"Sizi mal ve evlat çokluğu ile övünme oyaladı"* âyetini okudu ve sonra şöyle buyurdu:

"İnsanoğlu malım, malım der durur. Halbuki ey insan, senin malın sadece yiyip erittiğin, giyip eskittiğin ve bir de Allah yolunda verip ahirete gönder-

83 Sa'lebi, *a.g.e.*, 6/530.

diğindir.[84] *Bunların dışındakiler, bırakıp gidilecek ve başkalarına terkedilecek şeylerdir."*[85]

Âyette bahsedilen ve yerilen çokluk, insanı Allah'tan alıkoyan şeylerdir. Bu kınama, ilimde, marifette, taat ve güzel ahlâklarda ilerlemeyi ve bunlardan fazlaca elde etmeyi içine almaz. Bunlar dinimizce de istenen ve teşvik edilen şeylerdir; çünkü onlarla iki cihan saadeti elde edilir.

Âyetteki *"sizi oyaladı"* ifadesi de bu söylediğimizi desteklemekte ve burada kastedilen şeyin, özellikle insanı Allah'ı zikirden ve ahirete hazırlanmaktan alıkoyan şeyler olduğuna işaret etmektedir. Öyle ki insan Allah'ın zikrinden kopmadan bütün dünyayı ele geçirse kınanmaz. Bu bir oyalanma ve aldanma da değildir. Bu durumu ifade eden bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur:

"Allah'ın zikri ve Allah için yapılan şeyler hariç, dünya ve içindekiler lânetlenmiştir."[86]

İmam Fahreddin-i Râzî der ki: "Âyette, 'Çokluk sizi şundan veya bundan alıkoydu' denmedi; onun insanı neden alıkoyduğu belirtilmedi. Bundan gaye, alıkoymanın içine girme ihtimali olan her şeyi ifade etmesidir. Bu, daha kapsamlı ve etkili bir ifade şeklidir. Böyle ifade edilince, insanı oyalayan ve aldatan bütün durumlar akla gelir. O zaman âyetin manası şu olur:

Mal ve evlat çokluğu ile övünme sizi, Allah'ın zikrinden, kıyamet hallerini düşünmekten ve ahirete hazırlanmaktan alıkoydu."[87]

Müfessir İbn Atıyye der ki: "Âlimler, *'Nihayet kabirleri ziyaret ettiniz'* âyetinin tefsirinde farklı şeyler söylemişlerdir. Bazı âlimler demiştir ki: 'Bu âyette, vefat etmiş atalarla övünmek ve onların adını yüceltmek

84 Müslim, Zühd, 3; Tirmizi, Zühd, 31; Nesâî, Vesâya, 1.
85 Müslim, Zühd, 4.
86 Tirmizi, Zühd, 14; İbn Mâce, Zühd, 3.
87 Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 32/74.

için kabirlerini çokça ziyaret etmek kınanmıştır.' Hz. Peygamber bu konuda şöyle buyurmuştur:

'Sizlere kabir ziyaretini yasaklamıştım, artık kabirleri ziyaret edebilirsiniz. Ancak kimse oralarda çirkin ve kötü sözler konuşmasın.' [88]

Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] önceleri kabir ziyaretini yasaklaması âyetteki durumdan dolayı idi. Daha sonra buna izin vermiştir. Bu izin kabirdekilerin halinden ibret almak içindir; yoksa kabirlerle ve kabirdekilerle övünmek için değildir. Günümüzde bazı insanlar bunu yapmaktadır; onlar sürekli kabristanda bulunurlar, şeref olsun diye ölmüşlerinin kabirlerini güzel beyaz taşlar ile yapar, yükseltir, süsler, boyar, içine kandillik koyarlar. Bunlar yanlıştır."[89]

İbn Arafe el-Mâlikî der ki: "Kabir ziyareti her zaman değil, belli zaman aralıklarında yapılması istenen bir şeydir; mesela ayda bir olabilir."[90]

Büyüklerden biri derdi ki: Bir müridi manevi yolun başında (farz olan ilim, amel ve zikre yönelmek yerine) sık sık kabirleri ziyaret ederken ve tasavvufa dair büyük kitapları incelerken görürseniz, onun sonunun hayra çıkmayacağını bilin. Çünkü o, kendisine lazım olan ilim ve işleri bırakıp şimdilik fayda vermeyecek şeylere yönelmiştir."

Yani bu kimse, işin zâhirini anlatan ilimlerle bir şey elde edemez. Bir de şu var ki bâtınî ilim, zâhirî şeylerle meşgul olunca gevşer, geriler. Bu durumda uygun olan şudur: İlim öğrenmeye ehil olan bir kimse, önce nasibi kadar ilim tahsil etmeli, sonra ehlinin yanına giderek bâtınî ilmi öğrenmelidir. Yoksa sadece tasavvuf kitaplarını incelemekle, mürşidsiz Hakk'a vâsıl olamaz. Bu şekilde belki velilere karşı bir

88 Müslim, Cenâiz, 105-106; Ebû Davud, Cenâiz, 81; Nesâî, Cenâiz, 101; İbn Mâce, Cenâiz, 48; Ahmed, *Müsned*, 2/441; Hâkim, *el-Müstedrek*, 1/376.

89 İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-Veciz*, 5/518 (Beyrut 2001).

90 Hadis-i şerifte, özellikle kadınların bir zaruret yokken sık sık kabir ziyaretlerine gitmeleri uygun görülmemiştir (bk. Ebû Davud, nr. 3236; Tirmizî, nr. 1056; Ahmed, *Müsned*, 2/338; Hâkim, *Müstedrek*, 1/374). Bunun sebebi, kabir ziyaretine ibret almak için değil övünmek için gidilmesi, bu arada saçı başı yolarak ağıt yakmak, ölüme, kadere kızmak gibi haram olan işlerin yapılması; kabirlere para atmak, bez bağlamak, mum yakmak, kabre doğru namaz kılmak gibi bid'atların işlenmesi, kısaca hayırlı bir işin kötülüğe alet edilmesidir. Edebine göre yapılan ziyaretler ise sünnet ve sevaptır.

muhabbet sahibi olabilir. Bununla da ancak himmeti zayıf kimseler yetinir. Halbuki mürşid edinmenin amacı, irşad olup yüce Allah'a dost olmaktır.

Allah Teâlâ, daha sonra mal ve evlat çokluğu ile övünmeden sakındırarak şöyle buyurdu:

"Hayır! (Yaptığınız doğru değil). Yakında (bunu) bileceksiniz!"

Yani içinde bulunduğunuz durum ve yaptığınız iş doğru değil. Yahut gerçek durum, o kimselerin düşündüğü gibi değildir. Bu ifade, müşriklerin durum ve tutumlarını ret içindir. Ayrıca şuna da dikkat çekilmektedir: Akıllı kimsenin en büyük derdi ve himmeti dünya olmamalıdır; böyle olan kimsenin sonu vahimdir.

Âyette şu denmek isteniyor: Sizler âkıbetini görünce yaptığınız işin kötülüğünü bileceksiniz.

"*Daha sonra* o içinde olduğunuz halin hesabı görülürken ne kadar kötü bir iş yaptığınızı *yine bileceksiniz.*" Bu ikinci ifade birinciden daha vurgulu ve daha dehşetlidir. Birinci görme, ölüm anında veya kabirde olur; ikincisi ise haşir anında gerçekleşir.

"Gerçek öyle değil! Kesin bir şekilde bilmiş olsaydınız böyle yapmazdınız."

Eğer önünüzde olan ve sizi bekleyen şeyleri, tereddütsüz kabul ettiğiniz şeyleri bildiğiniz gibi kesin bir ilimle bilseydiniz, ibadet ve taate öyle sarılırdınız ki tarif edilemez.

Müfessirlerin imamı Fahreddin-i Râzî der ki: "Bu âyet, âlimler için de büyük tehdit içermektedir; çünkü âyet şuna işaret ediyor: Eğer mal ve evlat çokluğu ile övünmenin nasıl bir âfet olduğu yakînen bilinse, onlar bu yaptıklarını terkederlerdi. Bundan şu da anlaşılır: Kim fazla mal ve evlat ile övünmeyi terketmezse o kimse henüz yakîne ulaşmamıştır. İlmiyle amel etmeyen âlimlere ne kadar yazık; gerçekten çok yazık onlara!"

Devamındaki âyette şöyle buyruluyor: *"Mutlaka cehennem ateşini göreceksiniz."* Bu şekilde azap vaadi kuvvetle ifade edilmiş ve tehdit daha şiddetli yapılmış olmaktadır.

"Sonra ahirette onu kesin olarak gözle göreceksiniz." Olayın bir kere daha dile getirilmesi, önceki manayı kuvvetlendirmek içindir.

Âyetlerdeki iki defa görme olayı şöyle de izah edilmiştir: Birinci görme, cehennemi uzaktan görmektir. İkinci görme ise içine girerek görmektir.

Yahut birinci görme kalple, ikinci görme bizzat gözle olur. Bunun için ikinci görüşe, ayne'l-yakîn denmiştir. Yani gözle görme, yakînin tâ kendisidir ve yakîn bu görme ile gerçekleşir. Müşahede ilmi, yakînin en son mertebesidir.

"Nihayet o gün dünyada sizi Hak'tan alıkoyan *nimetlerden muhakkak hesaba çekileceksiniz."* Yani sizi dinden ve dinî vazifelerden alıkoyan nimetlerden hesaba çekileceksiniz.

Âyetteki hitap, özellikle bütün himmet ve gayretini nimetlerle keyif sürmeye hasreden, sadece güzel şeyler yemek ve güzel elbiseler giymek için yaşayan, bütün vakitlerini oyun eğlence ile geçiren, ilme ve amele önem vermeyen, kendini ibadet ve taat yükünün altına sokmayan kimseler içindir. Sahip olduğu nimetleri Allah için taat yapmaya kuvvet bulmak ve onların şükrünü yerine getirmek için kullanan kimse bu tehditten uzaktır.

Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur:

"Allah Teâlâ buyurur ki: 'Üç nimet var ki kuluma onlardan şükür hesabı sormam; bunların dışındaki nimetlerden sorarım. Hesap sormayacağım nimetler şunlardır: Onu barındıran ev. Belini doğrultan, onu ayakta tutan günlük yiyecek. Avretini örtecek elbise.'"[91]

91 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 6488; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 8/619.

Kıyamet günü bütün insanlar, dünyada kendilerine verilen nimetlerden hesaba çekilir. Allah Teâlâ kullarının halini en iyi bilir. Kâfire, kendisine nimeti veren Rabb'ine başkasını ortak koştuğu için onu kınamak ve azarlamak için hesap sorulur. Mümine ise kendisine verilen nimetin şükründen hesap sorulur.

Bu konuda derim ki: Her kim nimeti elde ederken ve kullanırken edebe dikkat ederse ona hesap sorulmaz. Bu edep şudur: Nimeti asıl verenin yüce Allah olduğunu görmek ve bilmek, nimeti alırken, yerken ve kullanırken Allah'ı zikretmek, nimetin sonunda Allah'a şükretmek. Böyle yapan kimseye hesap sorulmaz yahut sorulursa bu o nimetin meziyet ve şerefini göstermek içindir. Ebû Hayseme hadisinde Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] şu sözü bu duruma bir örnektir:

"İşte bunlar, kendisinden hesap sorulacağınız (güzel) nimetlerdir."[92]

En doğrusunu Allah bilir.

Sûrenin Tasavvufî İşaretleri

Mal ve evlatları çoğaltma yahut zâhirî ilimlerle sürekli meşgul olma sizi, müşahedeye dayalı marifeti elde etmek için yüce Allah'a yönelmekten alıkoydu; öyle ki kalbinizi uyandırmadan gaflet içinde öldünüz. Hayır, bu yaptığınız doğru değil. Müşahede ehli olanlar, mukarrebîn ile yüce makamlara çıktığında, delille yetinenler de amel defterini sağından alan avam halk ile kaldığında, yaptığınız işin âkıbetini göreceksiniz.

Hayır, yaptığınız doğru değil; şayet işin hakikatini yakînen bilseydiniz bütün hallerinizde Allah'a yönelirdiniz. Böyle devam ederseniz mutlaka cehennemi göreceksiniz. Bu cehennem Allah'tan kopma, O'na vuslattan mahrum kalma cehennemidir. O cehennemi baş gözünüzle kesin olarak göreceksiniz. Sonra, size verilen nimetlerin şükrünü yerine getirip getirmediğinizden hesaba çekileceksiniz. Nimetin şükrü, nimette onu vereni görmektir.

92 Tirmizi, Zühd, 39 (nr. 2369); Hâkim, *Müstedrek*, 4/131.

Bir defasında rüya âleminde iki tane yaşlı zat gördüm. Onlara,

"Şükrün hakikati nedir?" diye sordum. İçlerinden biri,

"Nimetin şükrü, onunla sahibine isyan etmemektir" dedi. Ben,

"Bu avam halkın şükrüdür; havassın (seçilmiş âriflerin) şükrü nedir?" diye sordum; sükût ettiler. O zaman ben,

"Havassın şükrü, sürekli nimeti vereni müşahede içinde olmaktır" dedim.

Evet, işin aslı böyledir. Nimetle isyan etmemeyi âbid ve zâhidler içinde bazı salihler de yapabilir. Nimet sahibini müşahede hali ise böyle değildir; onu herkes yapamaz. O, zâhirî ve bâtınî ilimlerde derinleşmiş, temkin sahibi âriflere hastır.

Meâric sûresinin tefsirinde ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn halleri arasındaki farkları söylemiştik. Oraya bakılabilir.[93]

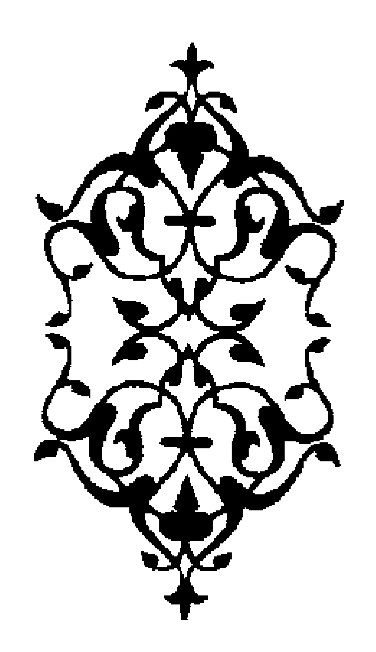
Hayırlı işlerde muvaffak olmak sadece yüce Allah'ın yardımı ile mümkün olur.

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun Ehl-i beyt'ine ve ashabına en güzel şekilde salât ve selâm etsin.

Tekâsür sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

---

93 Nimetullah-i Nahcuvânî [rahmetullahi aleyh], bu sûrenin tefsirini şu nasihatle bitirmiştir: "Ey ahirete ait bütün inançlarında yakînî ilme sahip olan ümmet-i Muhammed! Senin sürekli ahireti hatırlaman ve onu devamlı göz önünde tutman gerekir. Öyle ol ki bu konudaki ilmin gözle görmek ve bizzat tatmak gibi şüphesiz olsun. Ahiret halleri başına gelmeden bu ilmi elde etmeye çalış. Dünyanın geçici fâni süslerine yaklaşma; onun ebedî olmayan nimetlerine aldanma. İhtiyacını görecek şeylerle yetin. Her durumda iffetli ol, namusunu koru. Özellikle şeytanın kardeşi olan, sürekli mal derdiyle yanan, makam hevesiyle kavrulan, akranına üstün gelmek için çırpınan insanlarla içli dışlı olma. Şunu bil ki kötü ahlâklı kimselerle sohbet, insanı manevi sırları öğrenmekten ve ilâhî nurları müşahededen alıkoyar. Ey Rabbimiz! Bize tarafından öyle bir cezbe ver ki bizi sana çekip bütün boş işlerden ve ateşlerden korusun. Bizi, selâm yurdu olan cennetine ulaştırsın" (bk. Nahcuvânî, *el-Fevâtihu'l-İlâhiyye*, 2/528).

(103) ASR SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Asr sûresi Mekke'de inmiş olup üç âyettir.[94]

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Önceki sûrede, dünya ile oyalanmanın ve dünya malının çokluğu ile övünmenin ömrü zayi ettiği anlatıldı. Bu hal bir hüsrandır; apaçık bir zarardır. Cenâb-ı Hak bu sûrede de o hüsran haline yemin ederek buyurdu ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَالْعَصْرِۙ ﴿١﴾ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَف۪ي خُسْرٍۙ ﴿٢﴾ اِلَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾

94 İmam Şâfiî [rahmetullahi aleyh] bu sûre hakkında demiştir ki: "Eğer insanlara bu sûreden başkası indirilmeseydi, (taşıdığı mana ve mesajla) bu sûre onlara yeterdi" (Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 10/612). Bu sûrenin, Kur'an'ın bütün ilimlerini (özetle) içerdiği belirtilmiştir. Çünkü Kur'an'ın bütün ilimlerini bu sûrede özetlenen şu dört alanda toplamak mümkündür: İman, salih amel, iyiliği emir, kötülükten sakındırma.

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. *Asra yemin ederim ki,*

2. *İnsan gerçekten zarar içindedir.*

3. *Ancak iman edip salih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır.*

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"Asra yemin ederim ki..."* Allah Teâlâ bu âyette, büyük faziletinden dolayı ikindi namazına yemin etmiştir; ikindi namazının salâtü'l-vüstâ (orta namaz) olduğu söylenmiştir. Âyette, bu namaz özel olarak söylenmiş ve korunması istenmiştir (Bakara 2/238).

Asrın, öğle ile akşam arasındaki vakit olduğu da söylenmiştir. Allah Teâlâ, öğleden önceki duhâ vaktine yemin ettiği gibi, bu vakte de yemin etmiştir.

Âyette yemin edilen asrın, Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] ve ashabının yaşadığı Asr-ı saâdet olduğu da söylenmiştir. Çünkü o asır, diğer bütün asırlardan daha faziletlidir.

Âyette yemin edilen asrın, bütün asırlar ve zaman dilimleri olduğu da söylenmiştir. Çünkü zaman, faydalı ve zararlı bütün olayları içinde taşımaktadır.

Yapılan bu yeminin cevabı şöyle verilmiştir: *"İnsan gerçekten zarar içindedir."* İnsan, kazanç ve çalışmalarında ömrünü nefsanî haz ve boş arzularının peşinde sarf etmekle büyük bir zarar içindedir. *"Ancak iman edip salih ameller işleyenler zarar içinde değildir."* Çünkü onlar, dünyayı bırakıp ahireti satın almışlar, böylece asıl kazancı elde edip mesut olmuşlardır.

Âyete şu mana da verilmiştir: İman edip salih amel yapanlar, hiç zarar etmeyecekleri bir ticaret yapmış olurlar; çünkü onlar fâni ve basit

olan dünyayı satmışlar, ebedî olan değerli şeyleri tercih etmişlerdir. Basit ve kötü şeyleri bırakıp kendilerine ahirette fayda verecek salih amellere sarılmışlardır. Bu ne kârlı bir alışveriştir! Âyetin bu kısmı, onların nefislerini kemale erdirdiğini ifade etmektedir. Onların diğer iki önemli vasfından şöyle bahsedilmiştir:

"Bir de birbirlerine hakkı tavsiye edenler." Âyetin bu kısmı ise kâmillerin diğer insanları kemale erdirdiklerini anlatmaktadır. Yani onlar, kendilerine ve diğer insanlara hak olan işleri, inkârı mümkün olmayan hakikatleri, güzellikleri her iki dünyada da yok olmayan doğru şeyleri tavsiye etmektedir. Hak olan şeylerin hepsi hayırdır. Yüce Allah'a iman etmek, bütün inanç ve amellerde Allah'ın kitabına ve peygamberine uymak hayırların başıdır.

"Ve birbirine sabrı tavsiye edenler." Tavsiye edilen ilk sabır, nefs-i emmârenin sevkettiği kötülüklere karşı sabırdır. Diğer bir sabır çeşidi, yapılması nefse ağır gelen taatleri yerine getirme konusunda sabırdır. Bir diğer sabır, Cenâb-ı Hak tarafından gönderilen sıkıntılara sabırdır. Sabrın bir çeşidi de sahip olunan nimetlere hakkı ile şükretmeye sabretmektir.

Sabrı tavsiye etmek, hakkı tavsiyenin içine girerken, ayrıca söylenmesi, ona çok itina gösterilmesi gerektiğini ortaya koymak içindir. Şöyle demek de mümkündür:

Hakkı tavsiye ibadetlerde olur. Bu, Allah Teâlâ'yı razı edecek işleri yapmaktır. Sabrı tavsiye ise bütün kulluk işlerinde olur; bu da yüce Allah'ın her işine rıza göstermektir.

Sabırdan kasıt, sadece nefsi arzuladığı şeylerden uzak tutmak değildir; sabır aynı zamanda Hak Teâlâ'dan gelen şeyleri güzel karşılamak, onlara içi ve dışıyla razı olmaktır.[95]

---

95 Açıklamalar için bk. Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm*, 6/468.

Sûrenin Tasavvufî İşaretleri

Allah'ı aşk ile zikredenlerin yaşadığı zamana yemin olsun ki nefsine bakıp kendini bir şey sanarak Rabb'inden perdelenen insan zarar içindedir. Ancak, seçkin kulların iman ettiği gibi yakînen iman eden ve onlar gibi salih amel yapanlar bunun dışındadır.

Salih amel, nefsin engellerini geçip ilâhî lutuflara ulaşmak ve faydalı şeyleri elde etmek için çalışmaktır. Onlar bu şekilde kalpten perdenin açılması nimetine ulaştılar. Böylece Allah'tan başka kimseyi görmediler; yüce sevgilinin müşahedesine dalıp kendi nefislerinden, varlıklarından ve başkasının varlığını görmekten uzak kaldılar. Kendileri kemale erdikten sonra, başkalarını kemale erdirmekle meşgul oldular.

Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibi, onlar hep hakkı tavsiye ettiler. Yani doğru olan işleri yaptılar. Nefse ağır gelen budur. Ama onların nefsine hiçbir hayırlı iş ağır gelmez oldu.

Yahut onlar, herkese, Hakk'a yönelmeyi, bu yolun meşakkatine sabretmeyi, gönlü ilâhî huzurda tutmayı, düşünceyi Hakk'a bağlamayı tavsiye ettiler.

Hayırlı işlerde muvaffak olmak sadece yüce Allah'ın yardımı ile mümkündür.

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun Ehl-i beyt'ine ve ashabına en güzel şekilde salât ve selâm etsin.

Asr sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

(104) HÜMEZE SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Hümeze sûresi Mekke'de inmiş olup dokuz âyettir. Övünmek ve haram işler için mal biriktirmek insan için bir felakettir. Allah Teâlâ bu kimseyi yerip kötüleyerek şöyle buyurdu:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ (١) اَلَّذ۪ي جَمَعَ مَالاً وَعَدَّدَهُ (٢)
يَحْسَبُ اَنَّ مَالَهُ اَخْلَدَهُ (٣) كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ (٤)
وَمَا اَدْرٰيكَ مَا الْحُطَمَةُ (٥) نَارُ اللّٰهِ الْمُوقَدَةُ (٦) اَلَّت۪ي تَطَّلِعُ
عَلَى الْاَفْـِٔدَةِ (٧) اِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُؤْصَدَةٌ (٨) ف۪ي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ (٩)

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi âdet edinen bütün kimselerin vay haline!***

2. ***O sürekli mal toplar ve onu sayıp durur.***

3. ***Bir de o, malının kendisini ebedî kılacağını zanneder.***

4. ***Hayır** (öyle değil)**! Şüphesiz o, hutameye atılacaktır.***

5. ***Hutame nedir bilir misin?***

6. ***O, Allah'ın tutuşturulmuş bir ateşidir.***

7. ***O öyle bir ateştir ki insanın kalbinin içini sarar** (tâ ciğerini yakar).*

8. ***O ateş mahzeni onların üzerine kapatılıp kilitlenir.***

9. *(Onlar) **uzatılmış sütunlara bağlı olarak** (azap görürler).*

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: "*Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi âdet edinen bütün kimselerin vay haline!*"

Veyl ona, vay haline demek, helâk olsun diye beddua etmektir.

Bu ifade, kınanan bir şeyin kötülüğünü şiddetle anlatmak için de kullanılır.

Âyette geçen "hemz" ve "hümeze", "kırmak ve incitmek" anlamlarına gelir. "Lemz" ve "lümeze" ise "birini arkasından çekiştirmek, onunla alay etmek, şerefini zedelemek" manalarına gelir.

Âyetin anlamı şudur: İnsanları kırıp inciten, onları küçük düşüren ve şereflerini çiğnemekle uğraşan kimselere yazıklar olsun.

Müfessir İbn Cüzey şöyle demiştir: "Âyette kınanan kimse, sürekli insanları ayıplayan ve onların haysiyetini zedeleyen kimsedir. Bu iki

işin (hemz ile lemz) tarifinde farklı şeyler söylenmiştir. Bu görüşler özetle şöyledir:

Hemz (kırıp incitme) insanın yüzüne karşı olur; lemz (şerefini zedeleme) ise insanın arkasından yapılır. Bunun aksi de söylenmiştir.

İncitme elle olur, diğeri dille olur.

İkisinin benzer şeyler olduğu da söylenmiştir.

Bu sûre, Ahnes b. Şerîk hakkında inmiştir. Bu adam, insanlar hakkında çok kötü konuşurdu. Âyetin, Ümeyye b. Halef ve Velîd b. Mugîre hakkında indiği de söylenmiştir.

Âyetin iniş sebebi hususi olsa da manası umumidir. Kim bu vasıfları taşıyorsa, o kimse âyetin tehdidi altına girer."[96]

"O, sürekli mal toplar ve onu sayıp durur." Yani başa gelecek âfet ve musibetlere karşı bir hazırlık olsun diye malı bir kenarda biriktirir.

"Bir de o, malının kendisini ebedî kılacağını zanneder." Yani bu malı sayesinde hiç ölmeyeceğini ve dünyada sürekli kalacağını düşünür. Âyetin bu ifadesi, insanı salih amele teşvik etmektedir. Gerçekten insanı ahirette dâimî nimetler içinde tutacak olan onlardır. Mala gelince, o, hiç kimseye ebedî bir hayat kazandıramaz. İnsanı ebedîleştiren hayırlı ilim ve salih ameldir. Hz. Ali'nin [radıyallahu anh] şu sözü bu konuyla ilgilidir:

"Mal biriktirenler, hayatta iken (manen) ölüdürler. Âlimler ise zaman durdukça hayırla anılıp insanların arasında kalmaya devam ederler."

Mal biriktiren kimsenin, malıyla ebedî kalma düşüncesi, dünyaya dair olabileceği gibi, ahirete dair de olabilir. Şu âyet bu kimsenin temennisini haber vermektedir:

"O inkârcı zâlim kimse dedi ki: Kıyametin kopacağını sanmıyorum. Eğer Rabbim'e döndürülecek olsam dahi, şimdiki halimden daha iyisini bulacağımı ümit ediyorum!" (Kehf 18/36).

---

96 İbn Cüzey, *et-Teshîl li-Ulûmi't-Tenzîl*, 2/512.

"Hayır, onun yaptığı doğru değil! Şüphesiz o, hutameye atılacaktır." Onun hesabı ve düşüncesi doğru değil. Bu kimse ateşe atılacaktır. O öyle bir ateştir ki içine atılanı kırıp geçirir, yakar bitirir.

"Hutame nedir bilir misin?" Bu soru, ateşin dehşetini bildirmek için sorulmuştur. Yani o ateşin dehşetini ancak Allah bilir, O bildirmezse kimse bilemez.

"O, Allah'ın tutuşturulmuş bir ateşidir." O, Allah'ın emri ve kudretiyle tutuşturulmuş bir ateşidir.

"O öyle bir ateştir ki insanın kalbinin içini sarar, tâ yüreğini yakar." Yani o ateş onların içlerine girer, göğüslerine ulaşır ve gönüllerini sarar. Gönül, kalbin en orta noktasıdır. İnsanın bedeninde gönülden daha nazik ve hassas bir yer yoktur. Kendisine dokunacak azıcık bir acıdan en fazla gönül incinir. Onu cehennem ateşinin tamamen sarması durumunda acısı nasıl olur düşünün!

Şöyle de denilmiştir: Âyette gönlün söylenmesinin sebebi şudur: İnsan vücudunda inkârın ve bozuk düşüncelerin yeri gönül olduğu için, bu suçların cezası da aynı yere uygulanacaktır.

"O ateş, onların üzerine kapatılıp kilitlenir. Onlar, uzatılmış sütunlara bağlı olarak azap görürler." Yani üzerlerine kapılar kapanır, bu kapıların üzerine de büyük sütunlar dayanır. Bu, azaptan çıkışlarını önlemek ve bütün kurtuluş ümitlerini bitirmek için yapılan bir emniyet uygulamasıdır. Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur:

"Mümin akıllıdır, ileri görüşlüdür, yaptığı işi iyi bilir, düşünerek hareket eder, acele etmez, bilgilidir, şüpheli şeylerden de kaçınır. Münafık ise insanların gıybetini yapar, onlarla alay edip incitir, çok yer, düşünüp araştırmadan hareket eder, nereden kazandığına ve nereye harcadığına hiç aldırış etmez."[97]

---

97 Deylemi, *Firdevsü'l-Ahbâr*, nr. 7830. Daha kısa bir rivayet için bk. Süyûti, *es-Sağîr*, nr. 9158; Kudâî, *Müsned*, nr. 251.

Sûrenin Tasavvufî İşaretleri

Yazıklar olsun kendi ayıplarını bırakıp insanların ayıpları ile uğraşanlara.

Vertecübî (Rûzbihân-ı Baklî) demiştir ki: "Varlıklara ve olaylara ezelde takdir edilen nasiplerine göre bakmayıp halka hasetle uğraşanlara yazıklar olsun, onlar için kalplerinin perdelenmesi azabı vardır. Bu kimseler bütün himmetleriyle dünya malı toplamaya yönelir ve kazandıklarından da kimseye vermezler."

"O, sürekli mal toplar ve onu sayıp durur" âyeti, kim olursa olsun, mal toplayarak onu sayıp duranları kınamaktadır. Zamanımızdaki salih insanlara hayret edilir; onlar ihtiyaçları dışında yığın yığın dünya malı toplarlar, bir de bu halleriyle kalkıp seçkin velilere verilen büyük makamlara ulaşmak isterler. Bu, çok büyük bir hatadır. Kalpte dünya pisliği ile marifet nasıl buluşur? Kalp aynasını varlıkların sûretleri kaplamış iken, kalp nasıl temiz olur ve içinde nurlar ışık verir?

Âriflerden biri der ki: "Kalbi dünya sevgisiyle dolu zenginlerin ibadeti, çöplüklerde namaz kılmaya benzer. Fakirlerin ibadeti ise temiz ve güzel mescidlerde namaz kılmaya benzer."

"Bir de o, malının kendisini ebedî kılacağını zanneder" âyeti şuna işaret eder: Yani o kimse, malının kendisini Allah ile bâki kılacağını zanneder. Hayır öyle değildir.

Rûzbihân-ı Baklî demiştir ki: "Allah Teâlâ, yüce zatını tanımayan cahil kimsenin şu vasfını bildirdi: O, malının kendisini Cenâb-ı Hakk'a ulaştıracağını düşünür. Hayır, vallahi o malı ile Hakk'a ulaşamaz; kul Allah'a ancak O'nun yardımı ile ulaşır."

Ebû Bekir b. Tahir demiştir ki: "O kimse malının kendisini ebedi saadet makamına ulaştıracağını zanneder."

Hayır, bu mümkün değildir. Böyle düşünen kimse, önüne gelen her şeyi yakıp yıkan bir ateşe atılır. Bu ateş, dünya sevgisidir. Bu sev-

gi kalbe girince, orada karşılaştığı güzel kulluk tadını ve marifeti yok eder. Bu sevgi ile kalpte hiçbir nur kalmaz. Bu, Allah'ın tutuşturulmuş bir ateşidir. Dünya sevgisi öyle bir ateştir ki gönlü sarar, orada bulunan imanı ve irfanı bozar, yakar, yıkar, yok eder. Bu ateş gönlü tamamen kaplar. Artık o kimselerin en büyük derdi ve ilimdeki tek hedefi dünyalık şeyler olur.

Yine Vertecübî (Rûzbihân-ı Baklî) demiştir ki: "Allah'ın iki türlü ateşi vardır. Biri kahır, diğeri lutuf ateşidir. Kahrının ateşi, inkârcıların kalbini O'nun yüceliğini anlamaktan uzaklaştırmasıdır. Lutuf ateşi ise sevdiği ârif ve âşık kullarının kalbinde muhabbet ateşini yakmasıdır."

Sonra Vertecübî, Cafer'in[98] şöyle dediğini nakleder: "Müminin kalbinde muhabbet ateşi tutuştuğu zaman, Allah'tan başka bütün düşünceleri ve O'nun zikrinden başka bütün zikirleri yakar, yok eder."[99]

İmam Kuşeyrî [rahmetullahi aleyh] der ki: "Allah'tan başka bir şeyle zengin olan kimse, aslında fakirdir. O'nun dışındaki bir şeyde huzur aramak vahşettir. O'ndan başkasında izzet aramak zillettir.

Asıl fakir, Rabb'ini unutup kendini malı ile zengin gören kimsedir. Düşük kimse, dünyalık makamı ile yetinip marifetten mahrum olan kimsedir. Müflis kimse, Rabb'inin rahmetini unutup taatinin kendine yettiğini düşünen kimsedir. Zelil, Allah'tan başkası ile yetinen ve avunan kimsedir. Aziz ise Allah ile zengin olan ve O'ndan başkasına gönül vermeyen kimsedir.

Şöyle denilmiştir: "Müminin kalbinde marifet nuru parladığı zaman, orada Allah'tan gayri bütün istek, arzu ve dertleri yakar, temizler. O zaman kulun bütün müşkülleri hallolur.

Bu nur öyle bir şeydir ki hadiste belirtildiği gibi, yarın kıyamet günü cehennem mümine şöyle seslenir:

98 Buradaki Cafer, Ehl-i beyt'ten Cafer-i Sâdık [rahmetullahi aleyh] olabileceği gibi, velilerden Cafer-i Huldî de [kuddise sırruhû] olabilir.

99 Nakiller için bk. Rûzbihân-ı Baklî, *Arâisü'l-Beyân*, 3/526.

"Ey mümin, üzerimden çabuk geç; yoksa nurun ateşimi söndürecek!"[100]

Nimetullah-i Nahcuvânî [rahmetullahi aleyh], bu sûrenin tefsirini şu nasihatle bitirmiştir:

"Ey ilâhî kahrın tecellisinden ve sonuçlarından korkan ümmet-i Muhammed! Bütün ahlâk ve davranışlarında dengeli ol, adaletten ayrılma. İnsanlara yumuşak ve güler yüzlü davran. Kalbin temiz ve uyanık olsun. Kimse ile çekişme. Kimseye düşmanlık yapma. Kalbinde nefsanî düşünceler bulundurma ve şeytanî iddialarda bulunma. Mesela, sahte şeyhlik derdine düşme. Dervişlik gösterileriyle uğraşma. Gösterişten sakın. Nefsinin kötü arzularına uyma. Makam derdiyle yanma. Servet biriktirmek için çırpınma. Mal, evlat, hizmetçi ve binek gibi dünyalık şeyleri çoğaltmakla uğraşma. Herkese Allah rızası için yakın ol. İnsanları idare et; onlarla uyum içinde yaşa. Nifak ve ayrılıktan sakın. Kısaca, bütün mümin kardeşlerini kendi nefsine tercih et. Onların haklarını güzel yerine getir. Böyle yaparsan yüce Allah'ın haklarını daha güzel yerine getirmiş olursun. Allah da seni sever. Herkese Allah'ın ahlâkı ile davran. Sana ölüm gelene kadar herkese, kâinattaki bütün varlıklara iyi davranarak Rabb'ine güzel kulluk yap."[101]

Hayırlı işlerde muvaffak olmak sadece yüce Allah'ın yardımı ile mümkündür.

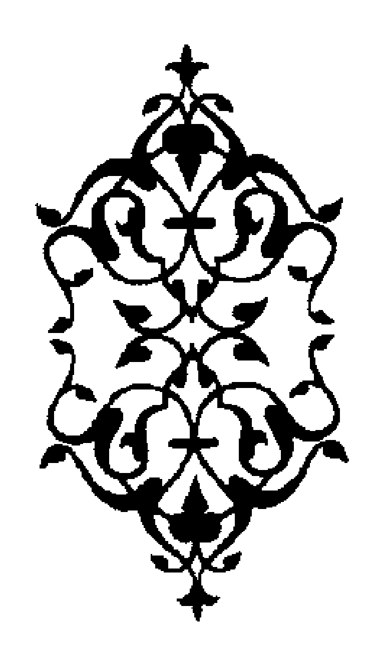
Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun Ehl-i beyt'ine ve ashabına en güzel şekilde salât ve selâm etsin.

Hümeze sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

---

100 Kuşeyrî, *Letâifü'l-İşârât*, 6/319-320. Hadis için bk. Taberânî, *el-Kebîr*, 22/258; Heysemî, *ez-Zevâid*, 10/360.

101 Nahcuvânî, *el-Fevâtihu'l-İlâhiyye*, 2/530. Bu kısım tarafımızca eklendi (mütercim).

(105) FÎL SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Fîl sûresi Mekke'de inmiş olup beş âyettir.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Bu sûre, insanlarla alay eden ve onları arkadan çekiştirip şereflerini çiğneyen kimseler için bir tehdit içermektedir. Onlara şu denmek isteniyor: Eğer bu kötü davranışlarınızdan vazgeçmezseniz, dünyada, fil ordusunun başına gelen felaket sizin de başınıza gelir, burada helâk edilir, zelil olursunuz. Cenâb-ı Hak buyurdu ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحَابِ الْف۪يلِۜ ﴿١﴾ اَلَمْ يَجْعَلْ
كَيْدَهُمْ ف۪ي تَضْل۪يلٍۙ ﴿٢﴾ وَاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْراً اَبَاب۪يلَۙ ﴿٣﴾
تَرْم۪يهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجّ۪يلٍۙ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ﴿٥﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***Rabb'in fil ordusuna ne yaptı görmedin mi?***

2. ***Onların kötü planlarını boşa çıkarmadı mı?***

3. ***Onların üstüne sürü halinde kuşlar gönderdi.***

4. ***O kuşlar, onların üzerlerine ateşte pişirilmiş çamurdan taşlar atıyordu.***

5. ***Böylece Allah onları yenilip çiğnenmiş ekine çevirdi.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"Rabb'in fil ordusuna ne yaptı görmedin mi?"* Âyetteki hitap Hz. Peygamber'edir [sallallahu aleyhi vesellem]. Yahut bu olayı işiten herkesedir. Buradaki soru, bilinmeyen bir şeyi sorup öğrenmek için değil, olayın meydana geldiğini kesin olarak ifade etmek içindir. Âyetteki "görme", bilme manasındadır. Buna göre anlam şöyle olur: Habibim sen, sana gelen mütevâtir derecesindeki haberlerle ve zâhirî neticeleriyle, gözle görmek derecesinde kesin olarak Fil olayını bilmedin mi?

Âyette, *"Görmedin mi Rabb'in ne yaptı?"* ifadesinde görme olayının yüce Allah'ın işine bağlanması, hadisenin büyüklüğünü, oluş şeklinin dehşetini, onun şaşılacak şeklini, yüce Allah'ın kudretinin büyüklüğüne delil oluşunu, ilminin kemalini, hikmetinin yüceliğini, beyti olan Kâbe'nin izzetini ve peygamberi Hz. Muhammed'in [sallallahu aleyhi vesellem] şerefini bildirmek içindir. Hiç şüphesiz bu olay, onun peygamberliği öncesinde gerçekleşen ve gelişini haber veren mucize olaylardandır. Buna "irhâsât" denir. Rivayet edildiğine göre Fil olayı, Hz. Peygamber'in doğduğu sene meydana gelmiştir.[102]

102 Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 8/633.

Fil Olayı

Âyette kısaca bahsedilen Fil olayı şöyle olmuştur:

Zamanın Habeşistan Kralı Necâşî tarafından Yemen'e vali yapılan Ebrehe b. Sabbâh el-Eşrem, San'a'da bir kilise yaptırdı. Kilisenin ismini Kulleys koydu. Ebrehe hıristiyandı. Yaptığı kilise ile Kâbe'ye giden hacıları oraya çekmeyi, Kâbe yerine oranın ziyaret edilmesini istiyordu.

Kinâne kabilesinden bir adam kalkıp San'a'ya geldi, bir gece kilisinin içine pisledi. Vâkıdî'nin nakline göre adam, pislikleri kilisenin ön tarafına, mihrap kısmına sürüp kirletti. Kilisenin içine ölmüş ve kokmuş hayvan leşi attı. Bunu yapan kimse Nüfeyl el-Hadramî idi.

Bu durumu öğrenen Ebrehe çok kızdı, Araplar'ın ziyaret ettiği Kâbe'yi yıkacağına yemin etti. Ordusuyla Habeşistan'dan yola çıktı. Yanında bir de fil vardı. Filin ismi Mahmud'du. İri cüsseli çok büyük bir fildi. Bu fili ona Habeşistan Kralı Necâşî göndermişti. Ondan başka on iki fil daha vardı. Fillerin sekiz tane olduğunu söyleyenler de vardır.

Ebrehe, Mugammis denen yere varınca konakladı. Mekke'nin reisi Abdülmuttalib onunla görüşmeye geldi. Ebrehe'ye, bu işten vazgeçmesi için Tihâme bölgesinin mallarının üçte birini vermeyi teklif etti, Ebrehe kabul etmedi.[103] Ordusunu saldırıya hazırladı. Fili öne geçirdi. Ebrehe'nin elinde esir olan ve ordusuna kılavuzluk yapan Has'am kabilesinden Nüfeyl b. Habîb, filin yanına yanaştı, kulağını tutarak,

"Mahmud, olduğun yere çök; sen Allah'ın haremi olan (korumaya aldığı, isyanı ve zulmü haram kıldığı) bir yerdesin. Sen en iyisi geldiğin yere selâmetle geri dön!" diye seslendi ve kendisi koşarak dağa doğru gitti. Fil kendini yere atıp çöktü. Onu hareme Kâbe tarafına yönelttiklerinde çöküp kalıyor, yerinden kalkmıyordu. Filin yönünü Yemen'e veya başka bir tarafa çevirdiklerinde ise kalkıp koşuyordu. Bu durum defalarca devam etti. Fili Kâbe'nin üzerine yürütmeye mu-

103 bk. Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, I/218 (Beyrut 1993).

vaffak olamadılar. Öyle uğraşırlarken yüce Allah deniz tarafından bir kuş sürüsü gönderdi. Bu sürü bir kara bulut gibi geldi, ordunun üzerinde durdu. Her kuş, üç taş taşıyordu. Biri gagasında, ikisi ayaklarında bulunuyordu. Bu taşlar, mercimekten büyük, nohuttan küçüktü. Kuşlar taşları atmaya başladılar. Atılan taş, adamın başından giriyor, arkasından çıkıyor, adamın içini yakıyordu. Her taşın üzerinde kime atılacaksa onun ismi yazılıydı. Askerler kaçışmaya başladılar, hepsi yollarda ve su başlarında ölüp helâk oldular.

Ebrehe de bu taşlardan nasibini aldı. Aldığı taş darbesiyle parmakları ve diğer organları parça parça dökülmeye başladı. Nihayet kalbi parçalanıp öldü.

Ebrehe'nin veziri ilk anda taşlanmaktan kurtulmuştu. Kaçarak Habeşistan'a gitti. Onu bir kuş takip ediyordu. Vezir, Necâşî'nin huzuruna çıkıp olayı anlattı. O sırada kuş, vezirin başında dolanıp duruyordu. Olayı baştan sona anlatınca, kuş ağzındaki taşı bıraktı. Taş vezire isabet etti ve hükümdarın önünde yere yıkılıp öldü.

Şöyle bir olay da rivayet edilmiştir:

Ebrehe'nin adamları, Abdülmuttalib'in 200 devesini almışlardı. Abdülmuttalib onların durumunu görüşmek üzere Ebrehe'nin yanına gitti. Ebrehe onu görünce, kendisini gözünde büyüttü; ona saygıyla davrandı. Abdülmuttalib, iri yapılı, güzel yüzlü ve heybetli bir zattı. Ebrehe'nin yanına varınca, kendisini şöyle tanıttılar:

"Bu zat Kureyş'in reisidir. Mekke kervanlarının sahibidir. Ovalarda insanları, dağlarda vahşi hayvanları doyurur. Cömert ve iyiliksever bir kimsedir."

Bunları işiten Ebrehe tahtından inip onunla birlikte yerdeki serginin üzerine oturdu. Onu kendi yanına oturttuğu da söylenmiştir.

Ebrehe, tercümanına,

"Ona sor bakalım, ihtiyacı nedir?" dedi. Tercüman sordu. Abdülmuttalib,

"Adamların develerimi almış, onları geri vermenizi istiyorum!" dedi. Ebrehe, bu isteği tuhaf karşılayarak,

"Ben onun ve babalarının dininin en kutsal, en şerefli yeri olan Kâbe'yi yıkmaya geldim. O bana bu konuda bir şey söylemiyor da develerinin derdine düşmüş!" dedi. Abdülmuttalib,

"Ben develerin sahibiyim; Kâbe'yi de koruyacak bir sahibi vardır!" dedi. Ebrehe,

"Onu benden kimse koruyamaz!" dedi. Abdülmuttalib,

"İşte sen, işte Kâbe! İstediğini yap!" dedi. Kendisine develeri verildi. O da alıp döndü. Sonra Kâbe'ye geldi. Kâbe'nin kapısındaki halkaya yapışıp yüce Allah'a samimiyetle dua etti. Kâbe'yi ve kendilerini korumasını istedi. Yanında Kureyş'ten bir grup insan da vardı. O böyle dua ederken Yemen tarafından gelen bir kuş sürüsü gördü. Onlara bakınca,

"Vallahi bunlar garip bir kuş sürüsü. Necid ve Tihâme kuşlarına benzemiyor!" dedi. Kâbe'nin halkasını bıraktı. Yanındakilerle dağa çekildi; Ebrehe'nin ne yapacağını gözetlemeye başladılar. İşte o sırada Allah Teâlâ Ebrehe'nin ordusunun üzerine bir kuş sürüsü gönderdi ve ondan sonra olan oldu.

Denildiğini göre Ebrehe, Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] zamanında yaşayan ve müslüman olan Necâşî'nin dedesidir. O sırada Habeşistan'ın başındaki Necâşî başka biridir.

Hz. Âişe'nin [radıyallahu anhâ] şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Ben filin sürücüsü ile bakıcısını gördüm. İkisinin de gözleri kör, ayakları felç olmuştu; Mekke'de insanlardan yiyecek istiyorlardı."[104]

Devamındaki âyetlerde şöyle buyruluyor: *"Onların kötü planlarını boşa çıkarmadı mı?"* Bu âyette, Allah Teâlâ'nın onlara ne yaptığı özetle belirtilmiştir. Soru, olayın anlatıldığı gibi olduğunu vurgulamak ve

---

104 İbn Hişâm, *Sîre*, 1/59; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 2/174; Ebû Nuaym, *Delâilü'n-Nübüvve*, 1/120.

tasdik ettirmek içindir. Allah Teâlâ, onları yerle bir ederek Kâbe'yi yıkma planlarını altüst etmiştir.

"Onların üstüne sürü halinde kuşlar gönderdi."

Hz. Âişe [radıyallahu anhâ], bu kuşların kırlangıçlara çok benzediğini söylemiştir.

Ebü'l-Cüz der ki: "Allah Tealâ, kuşları sırf bu iş için o vakit havada yarattı."

Muhammed b. Kâ'b der ki: "Bu kuşlar, siyah renkte deniz kuşlarıydı."

Onların kırmızı ve siyah renkte yarasaya benzeyen kuşlar olduğu da söylenmiştir.

"O kuşlar, onların üzerlerine ateşte pişirilmiş çamurdan taşlar atıyordu." Yani tuğla gibi ateşte pişirilmiş taşlar atıyorlardı. İbn Abbas [radıyallahu anh] demiştir ki: "Ben, Ümmü Hânî'nin evinde bu taşlardan bir ölçek gördüm."

"Böylece Allah onları yenilmiş ekine çevirdi." Yani onları, kurtçuklar tarafından yenmiş ekin gibi delik deşik yaptı.

Yahut onları hayvan tarafından yenilerek ağızda çiğnenip iyice öğütülen saman gibi yaptı. Bu benzetmede onlar hakkında şu üç durum anlatılmak istenmiştir: Değersizlik, alçalma ve telef.

Yahut onları hayvanların yiyerek dağıttığı saman gibi yaptı.

Önemli Bir Fayda

İmam Gazâlî [rahmetullahi aleyh], birçok salih ve kalp ehli kimseden şunu nakletmiştir:

"Kim sabah namazının farzında, birinci rekâtta Fâtiha ile İnşirâh sûresini (Elemneşrahleke), ikinci rekâtta da Fâtiha ile Fîl sûresini okursa ona hiçbir düşman zarar veremez."

İmam Gazâlî bunu *el-Cevâhir* adlı eserinde söylemiştir.

Sûrenin Tasavvufî İşaretleri

Ârifin kalbi, varlıklar için yüce Allah'a yönelecekleri manevi bir kâbedir. O kalp, Cenâb-ı Hakk'ın evidir. Boş düşünce ve vesvese orduları orayı harap etmek ister. Allah, zâhirdeki evini Ebrehe'den koruduğu gibi, ârifin kalbini de bu tür saldırılara karşı korur. Bu durumda denir ki:

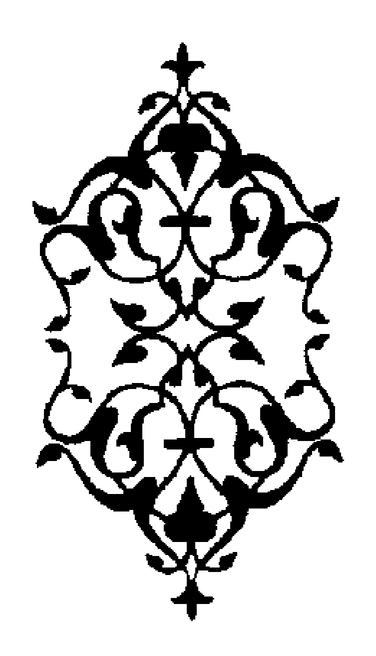
Ey muhatap! Rabb'inin fil ordusuna ne yaptığını görmedin mi? Bu ordu, (manevi kalp için) hayvanî ahlâklar, vahşi sıfatlar, kötü ve basit düşüncelerdir. Allah, ârifin gönlüne hücum eden bu düşmanların hilesini bozmadı mı? Allah onların üzerine ilâhî vâridat kuşları gönderdi; onlar, kalbe hücum eden bu şeylerin üzerine zikir taşları ve fikir nurları attılar. Bu zikir ve nurlar kötü ahlâkları kalpten çıkarttı; onları yenilmiş saman gibi ezip mahvetti; kalbi temizledi.[105]

En doğrusunu Allah Teâlâ bilir.

Cenâb-ı Hak, efendimiz Muhammed'e, onun ehline ve ashabına en güzel şekilde salât ve selâm etsin.

Fîl sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

105 İmam Kuşeyrî [rahmetullahi aleyh], bu sûrenin tefsirinde şu sözü nakleder: "Abdülmuttalib, o günkü inancı üzere, Allah'a yönelip O'ndan beytine (Kâbe) gelecek belayı defetmesi için ihlâs ve samimiyetle dua etti; Allah da onun duasını boşa çıkarmadı, kabul etti. Bir mümin de ihlâsla Rabb'ine dua ederse, yüce Allah onun da duasını boşa çıkarmaz. Bir de Abdülmuttalib, kendisi için değil, Allah'ın evi için istekte bulunmuştu. Allah için olan hiçbir şey boşa gitmez" (Kuşeyrî, *Letâifü'l-İşârât*, 6/322).

(106) KUREYŞ SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Kureyş sûresi Mekke'de inmiş olup dört âyettir.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Önceki sûrede fil ordusunun helâk edilmesi, Kâbe gibi Kureyş'i de muhafaza etmek için gerçekleşmiştir. Bunun için yüce Allah onlara yaptığı bu iyiliği hatırlatıp ona şükretmelerini emrederek şöyle buyurdu:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

لِا۪يلَافِ قُرَيْشٍۙ ﴿١﴾ ا۪يلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَٓاءِ وَالصَّيْفِۚ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوا
رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِۙ ﴿٣﴾ اَلَّـذ۪ٓي اَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَاٰمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***Kureyş'in güvenliğini sağladığı,***

2. ***Kış ve yaz seyahatlerini emniyet içinde gerçekleştirdiği için,***

3. ***Onlar, şu evin Rabb'ine kulluk etsinler.***

4. ***O Rab, onları açlıktan kurtaran ve her çeşit korkudan güvende kılandır.***

Tefsir

Allah Teâlâ'nın Kureyş'e yaptığı iyilikler pek çoktur. Onlara denmek isteniyor ki: Allah'ın size yaptığı diğer nimetleri unutmuş olsanız da hiç değilse O'nun size sağladığı can güvenliği ve yol emniyeti için ibadet edin.

Bazıları, Kureyş sûresi ile Fîl sûresini bir sûre olarak görmüşler ve bu sûrenin başındaki lâm harf-i cerrini önceki sûrenin son âyetine bağlayarak mana vermişlerdir. Buna göre mana şöyle olur:

"Allah Kureyş'e kasteden Habeş fil ordusunu helâk etti ki insanlar bu sayede onların adını işitsin, onlara son derece hürmet ve saygı göstersinler ve böylece onların yol güvenliği sağlansın."

Ancak âlimlerin çoğunluğuna göre, aralarında mana irtibatı bulunsa da iki sûre birbirinden ayrı müstakil birer sûredir.

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"Kureyş'in güvenliğini sağladığı ..."* Yani Kureyş, kendilerine can emniyeti ve yol güvenliği sağladığı için bu beytin (Kâbe'nin) sahibine kulluk etsin.

Kureyşliler iki yöne yolculuk yaparlardı. Kışın Yemen tarafına, yazın da Şam bölgesine giderlerdi. Oralardan erzak ve eşya getirip ticaret yaparlardı. Yoluculuk sırasında güven ve emniyet içinde olurlardı; çünkü onlar Allah'ın haram bölgesinde (belirli şeyleri haram kılıp özel koruma altına aldığı yerde) oturmaktaydılar ve şerefli evinin sahipli-

ğini yapımaktaydılar. Bu sebeple onlara bir saldırı olmazdı. Halbuki diğer insanların yolları kesilir, malları yağmalanırdı.

Kureyş, Nadr b. Kinâne'nin oğullarına verilen bir isimdir. Fihr b. Mâlik'in çocuklarına verilen isim olduğu da söylenmiştir.

Kureyş'e niçin bu isim verildiği hakkında şunlar söylenmiştir:

Kureyş, "kırş" kelimesinden türetilmiş ism-i tasgîr (küçültme) kalıbında bir isimdir. Kırş, denizde yaşayan iri cüsseli bir hayvandır. Bu hayvan, gemilere takılır onları meşgul ederdi, kendisiyle ancak ateşle baş edilirdi. Şiddet ve sertlikte bu hayvana benzediği için, Kureyş'e de bu isim verilmiştir.

Diğer bir görüş şöyledir:

Kureyş, "karş" kelimesinden türemiştir. Karş, toplamak ve kazanmak anlamındadır. Kureyş, çokça ticaret yaptığı ve beldelerde dolaştığı için ona bu isim verilmiştir.

Diğer bir görüşe göre, Kureyş'in atalarından Kusay b. Kilâb, dağınık aşiretleri bir bayrak altına topladığı veya bu insanlar Harem çevresinde Kâbe'nin etrafında toplandığı için onlara Kureyş ismi verilmiştir. Kelimenin, "toplamak" manası da vardır.

"Onlar, kendilerini açlıktan kurtaran şu evin Rabb'ine kulluk etsinler."

Allah onlara, Kâbe'nin etrafında oturmaları sebebiyle, emniyet içinde yolculuk yapmayı temin etti ve bu sayede onlara kolay rızık yolunu açtı; onları daha önce düştükleri şiddetli açlıktan kurtardı.

Kelbî demiştir ki: "Şam'dan ilk ticaret izni (vize) alan ve onunla Şam'a yolculuk yapan Abdümenâf'ın oğlu Hâşim'dir."

Allah Teâlâ, rahmet peygamberi Hz. Muhammed'i [sallallahu aleyhi vesellem] peygamber olarak gönderip Kureyş müslüman olunca, Allah o bölgenin insanlarını bu iki yolculuğun zahmetinden kurtardı. Hz. Peygamber'in bereketine Mekke'ye her yandan rızık akmaya başladı.

Velilerden Mâlik b. Dînâr [rahmetullahi aleyh] der ki: "Allah'ın gözünden düşen (gazabına uğrayan) her ümmete Allah şiddetli açlık çektirir. Öyle ki açlık ciğerlerini eritir."

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle dua ederdi: *"Allahım, şiddetli açlıktan sana sığınırım. O, insanın başına gelen ne kötü bir haldir."*[106]

Buradaki kötülenen açlık, çok ileri derecede olan, insanın dengesini bozan ve içinde bir kuvvet bırakmayan açlıktır. Yoksa orta haldeki bir açlık, sûfilere göre övülmüştür.

Allah Teâlâ sonra şöyle buyurdu: *"O sizi korkudan güvende kıldı"* Yani büyük bir korkudan güvende kıldı. Emin kılındıkları korku hakkında şunlar söylenmiştir:

Bu, fil ordusunun korkusudur.

Yolculuk sırasında insanların saldırması korkusudur.

Bölgeyi saran açlık ve kıtlık korkusudur. Anlatıldığına göre Kureyş öyle bir kıtlık yaşamıştır ki açlıktan ölmüş leşleri ve atılmış kemikleri yemişlerdir. Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] duası bereketine onlardan bu kıtlığı kaldırmıştır.

Onlardan giderilen bir korku da cüzzam hastalığı korkusudur. Onların beldesine bu hastalık girmemiştir. Bu da Hz. İbrahim'in [aleyhisselâm], *"Rabbim, burayı güvenli bir belde yap!"* (Bakara 2/126) duasının bereketine olmuştur.

Sûrenin Tasavvufî İşaretleri

Allah Teâlâ, evi olan Kâbe'nin ehlini felaketlerden koruduğu gibi, kendisine bağlı âşık kullarını da korur. Dünyanın bütün süs ve alâyişinden kalbini çekip kendini yüce Mevlâ'ya adayan bir insan, nereye gitse emniyettedir. Onun etrafındaki diğer insanlar, bir sürü âfet ve felaketlere maruz kalırken, Hakk'a âşık kul özel bir himaye içinde yaşar

106 Ebû Davud, Vitir, 32 (nr. 1547); İbn Mâce, Et'ime, 53 (nr. 3354); Nesâî, İstiâze, 19.

Ben bu durumu bizzat gördüm. Bir zamanlar Tıtvân şehri muhasara edildiğinde, oradan her çıkan kimse ya soyguncular tarafından gasbediliyor ya da öldürülüyordu. Biz ise Allah'ın korumasıyla, istediğimiz her yere emniyet içinde gidiyorduk. Çünkü biz ve arkadaşlarımız, Allah dostlarının giysisini giyiyorduk; üzerimizde dervişlere ait cübbe, elimizde tesbih ve omuzumuzda seccademiz bulunuyordu. Eğer biri bu kıyafeti çıkarırsa, o yakalanıyor ve eziyet görüyordu. Dervişlerden biri özel elbisesini çıkarıp yolculuğa çıkmıştı, yolda yakalanıp malı elinden alındı. Durum şeyhine ulaşınca dervişe,

"Sen ölçüye dikkat etmedin, haddi aştın. Nefsinin keyfi için ölçüsüz hareket eden kimsenin zarar görmesi daha evlâdır" dedi.

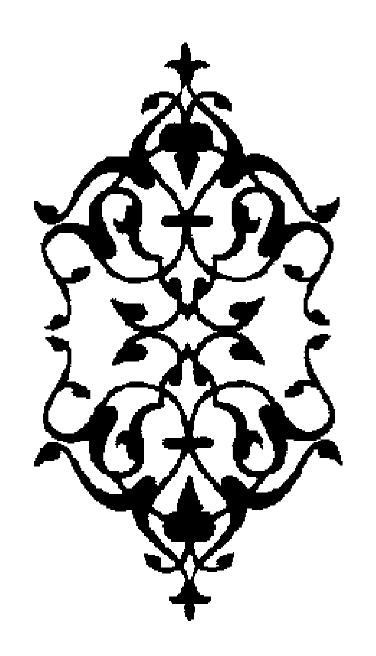
Hakk'a yönelmiş kimseye denir ki:

Bu beytin sahibine, yani peşinde olduğunuz gönül evinin Rabb'ine ibadet edin. O Allah ki sizi, yöneldiğiniz her taraftan rızıklandırmakta, lazım olan şeyi size sağlamakta, sizi manevi yolculukta açlık ve korkulardan emin kılmaktadır.

En doğrusunu Allah Teâlâ bilir.

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun ailesine ve ashabına en güzel şekilde salât ve selâm etsin.

Kureyş sûrenin tefsiri burada tamamlandı.

(107) MÂÛN SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Mâûn sûresi Mekke'de inmiştir. Medine'de indiğini söyleyenler de vardır. Yarısı Mekke'de yarısı Medine'de inmiştir diyenler de olmuştur. Yedi âyettir.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Allah Teâlâ, önceki sûrede Kureyş'e, onlara ihsan ettiği nimetlere karşılık bir şükür olarak kendisine ibadet yapmayı emretti. Bu sûrede de hesap gününü yalanlayan ve şükre yanaşmayan kimsenin durumundan bahsederek şöyle buyurdu:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَرَاَيْتَ الَّذ۪ي يُكَذِّبُ بِالدّ۪ينِۜ (1) فَذٰلِكَ الَّذ۪ي يَدُعُّ الْيَت۪يمَۙ (2) وَلَا
يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْك۪ينِۜ (3) فَوَيْلٌ لِلْمُصَلّ۪ينَۙ (4) اَلَّذ۪ينَ هُمْ
عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَۙ (5) اَلَّذ۪ينَ هُمْ يُرَٓاؤُ۫نَۙ (6) وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ (7)

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***Dini** (hesap gününü) **yalanlayanı gördün mü?***

2. ***Bu kimse, yetimi itip kakar,***

3. ***Yoksulu doyurmaya teşvik etmez.***

4. ***Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki,***

5. ***Onlar namazlarından gaflet içindedirler.***

6. ***Onlar** (ibadetlerinde) **gösteriş yaparlar,***

7. ***Ve** (en ufak bir) **hayra da mani olurlar.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"Dini,* hesap gününü *yalanlayanı gördün mü?"* Buradaki soru, bilinmeyen bir şeye cevap aramak için değildir. Onun amacı, anlatılan şeye dinleyicinin dikkatini çekmek, onu bahsedilen şeyi bilme konusunda şevklendirmektir. Bu soruda hayret ve şaşkınlık manası da mevcuttur.

Âyetteki hitap, Hz. Peygamber'edir [sallallahu aleyhi vesellem]. Yahut işiten herkesedir. Âyette geçen "görmek", bilmek anlamındadır.

"Bu kimse, yetimi itip kakar." Âyetin bir manası şudur:

"Din gününü yahut İslâm'ı yalanlayan kimseyi tanıyor musun? Eğer onun kim olduğunu bilmek istiyorsan o, yetimi şiddetle itip kakan, onu çirkin bir şekilde azarlayıp geri çeviren kimsedir."

Âyette bahsedilen kimsenin, Ebû Cehil olduğu söylenmiştir. O, bir yetimin malının bakımını üstlenmişti. Yetim ona çıplak bir vaziyette gelip kendi malından vermesini istedi. Ebû Cehil, onu şiddetli bir şekilde azarlayarak geri çevirdi, malından vermedi. Âyet onun bu haline işaret ediyor.

Âyette bahsedilen kimsenin, Velîd b. Mugîre veya Âs b. Vâil olduğu da söylenmiştir. Âyetin bahsettiği şahıslar içinde Ebû Süfyân'ın da ismi geçmektedir. Anlatıldığına göre bir gün Ebû Süfyân bir deve kesti. O sırada bir yetim gelerek bir parça et istedi, Ebû Süfyân da elindeki asâ ile ona vurarak geri çevirdi. Bu durum, o müslüman olmadan önce meydana gelmiştir.

Âyetin belli bir şahsı değil, bu vasıftaki bütün insanları kastettiği söylenmiştir.

"Yoksulu doyurmaya teşvik etmez." Bu kimse, ailesini ve zengin kimseleri yoksula bir şey vermeye teşvik etmez. O, kimseyi teşvik etmeyince, kendisi bizzat yoksula hiçbir şey vermez. Âyette, iyiliğe engel olmak, hesap gününü yalanlamanın bir göstergesi sayılmıştır; çünkü o kimse eğer ahirete iman etseydi, hesaba ve azaba yakînen inansaydı, Allah'ın azabından ve gazabından korkar, cimrilik yapmazdı.

"Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki onlar namazlarından gaflet içindedirler; ona önem vermezler. *Onlar,* insanlar kendilerini sevsin ve övsün diye ibadetlerinde *gösteriş yaparlar. Ve* en ufak bir *hayra da mani olurlar.* Yani mallarından, verilmesi farz olan zekâtı vermezler."

Âyetin bu kısmı, münafıklar hakkında inmiştir. Çünkü onlar, namazı önemsemez, onun farz olduğuna inanmazlardı.

Kevâşî, bir âlimden naklen der ki: "Âyette bahsedilen gaflet, namazın içinde olan gaflet değildir. Namaz içinde az çok gaflet hali yaşamayan kimse neredeyse yoktur. Hz. Peygamber'in de [sallallahu aleyhi vesellem] bazan namazda okuduğu âyeti unutma şeklinde yanıldığı olmuştur (Bu, ümmete o durumda ne yapılacağını göstermek için meydana gelmiştir).

Hz. Enes'in [radıyallahu anh] şu sözü, yukarıdaki görüşü desteklemektedir:

'Allah'a hamdolsun ki âyette, 'Namazdan gaflet edenler' dendi; 'Namazın içinde gaflete düşenler, denmedi."

Namazdan gaflet, namazı terketmek, onu ciddiye almamak ve ona yönelmemek anlamındadır. Eğer, 'Namazın içinde gaflete düşenlere yazıklar olsun denseydi' işimiz çok zordu. Çünkü bundan tamamen kurtulmak çok zor bir iştir."

Kevâşî sonra, İbn Atâ'nın şu sözünü nakleder: "Kur'an'da şiddetli her tehditten sonra, muhakkak daha yumuşak bir tehdit gelir. Ancak, '*Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki ...*' âyetinden sonra, daha yumuşak bir tehdit gelmemiştir. Bu âyette, hiç kalp huzuru olmadan namaz kılanlar azapla tehdit edilmiştir, onu hepten terkedenlerin hali nasıl olur, düşünün!"

İbn Atâ'ya, "Namaz nedir?" diye sorulunca şöyle demiştir:

"Namaz, ancak Allah'ın bileceği bir şekilde kulun yüce Rabb'ine ulaşması ve O'nunla buluşmasıdır."

Bundan sonra Kevâşî der ki: "Âyette, '*Onlar (ibadetlerinde) gösteriş yaparlar*' buyrulmuştur. Bu şunu gösteriyor: Kim namazına sırf Allah rızası için başlar, namaza ve dinin diğer ibadetlerine son derece hürmet ve tâzim içindeyken, bir yanılma ve gaflet haline düşerse, bu âyetin tehdidi altına girmez."

Kevâşî sonra şöyle der: "Gösterişten kaçınmak ve kurtulmak gerçekten son derece zor bir iştir. Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur:

'Riya (ibadet ve amelde insanlara gösteriş yapma duygusu), karanlık bir gecede siyah bir taş üzerinde yürüyen siyah karıncanın ayak izinden daha gizli ve farkedilemeyecek derecede sinsidir.'"[107]

Âlimlerden biri demiştir ki: "Onlar amellerini Allah için yapmazlar, ihlâsın hakikatine ulaşmak için de çalışmazlar. Bu durumda onlara Allah tarafından kendilerini insanlar için amel etmekten alıkoyacak ve onlar için amelini süslemekten kurtaracak bir manevi yardım gelmez."

107 Biraz farklı lafızlarla bk. Ahmed, *Müsned*, 4/403; Hâkim, *Müstedrek*, 2/290; Heysemi, *ez-Zevâid*, 10/223.

"Ve onlar en ufak hayra mani olurlar." Âyette "en ufak hayır" manası verdiğimiz "mâûn", bir evde kullanılan balta, su, ateş ve benzeri eşyalardır. Âlimler der ki: "Bu tür şeylerin bir zaruret anında emanet olarak istendiğinde verilmemesi dinen sakıncalıdır. Bir zaruret yokken istendiğinde verilmemesi ise güzel ahlâka yakışmaz."

İkrime [rahmetullahi aleyh] der ki: "Âyetteki tehdit bu şeyleri vermeyenlere değildir; oradaki tehdit, mal ve eşyaları toplayıp onları namazda düşünüp dururken gaflete düşen ve onlardan hiç kimseye vermeyenleredir."

İbn Aziz (veya İbn Üzeyz) der ki: "Âyetteki mâûn, Câhiliye devrinde her türlü hediyeye ve fayda getiren şeye denirdi. İslâm'da ise zekât ve hayır cinsinden olan taate 'mâûn' denir."

Şöyle de denilmiştir: "Âyette bahsedilen hayır, bir müslümanın diğer müslüman kardeşinden istifade edeceği normal şeylerdir. Bunlar emanet, yardım isteme ve benzeri iyiliklerdir."

Ferrâ, bu hayrın "su" olduğunu söylemiştir.

Buhârî'de ise şöyle geçer: "Bu hayır, bütün iyilik çeşitleridir. En yükseği zekât, en basiti ise bir eşyayı emanet vermektir."

En doğrusunu Allah bilir.

Sûrenin Tasavvufî İşaretleri

Din İslâm, iman ve ihsan hallerine hakkı ile sahip olmaktır. Kim bu üç makamı elde ederse, iç âlemi bütün kötü ve hoş olmayan şeylerden yana tertemiz olur. Bu durumda onun kalbinde halka karşı şefkat, acıma, ihsan ve cömertlik oluşur ve kul, ihlâs makamını elde eder, yüce Allah'a güzel kulluk yapmanın tadını alır.

İhsan makamını (yüce Allah'ı müşahede halini) elde etmeyen kimsenin kalbi katılık, cimrilik ve gizli riyadan kurtulamaz. Çoğu kez onun için bu âyetlerde anlatılan durumlar geçerli olur, hepsi onda bulunur.

İmam Kuşeyrî, "*Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki onlar, namazlarından gaflet içindedirler*" âyeti hakkında der ki: "Bu âyet, namazın sır ve inceliklerinden perdeli olan, ondaki manevi ilim ve hallerden habersiz bulunan, bir de onun zâhirî ilim ve hükümlerini bilmeyen kimselere işaret etmektedir.

'*Onlar gösteriş yaparlar.*' Yani amel ve hallerini manevi karanlık içindeki nefislerine ait görerek gösteriş yapıp onu boşa çıkarırlar.

'*Ve hayrı engellerler.*' Yani doğru yolunda giden kimseye fayda verecek irşad ve nasihati esirgerler."

Kuşeyrî'nin ifadelerini mana olarak naklettik.

Hayırlarda muvaffak olmak ancak yüce Allah'ın yardımı ile mümkün olur.

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun ailesine ve ashabına en güzel şekilde salât ve selâm etsin.

Mâûn sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

(108) KEVSER SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Kevser sûresi Mekke'de inmiş olup üç âyettir.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Allah Teâlâ, önceki sûrede eli sıkı cimri kimseleri kınayıp kötüledi. Bu sûrede ise Peygamber'ine eli açık olmayı ve cömertliği emretti. Cömertlik insanın en kıymetli malından olacağı için, ona deve kurban etmesini emretti. Çünkü deve, o günkü insanlara göre en kıymetli maldı. Cenâb-ı Hak buyurdu ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِنَّا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ﴿١﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿٢﴾ اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ ﴿٣﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. *(Resûlüm!)* ***Şüphesiz biz sana kevseri verdik.***

2. ***O halde sen de Rabb'in için namaz kıl ve kurban kes.***

3. ***Asıl soyu*** *(ve sonu)* ***kesik olan, sana kızıp kin besleyendir.***

Tefsiri

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"Resûlüm! Şüphesiz biz sana kevseri verdik."* Yani sana pek çok hayır verdik. Allah Teâlâ habibine peygamberlikle öyle bir şeref vermiştir ki onda dünya ve ahiret hayrı, bütün âlemin reisliği ve iki cihan saadeti mevcuttur.

Kevser Nedir?

Hz. Peygamber'e [sallallahu aleyhi vesellem] verilen kevserin cennette bir nehir olduğu söylenmiştir. Bu nehrin içeceği baldan tatlı, sütten beyaz, kardan soğuk, kaymaktan yumuşaktır. İki tarafı inci ve zeberced döşelidir. Bardakları altından olup gökteki yıldızlar sayısıncadır. Ondan bir defa içen kimse, ebediyen bir daha susamaz. Bundan sonra keyif için içer.

Ahirette bu nehre ilk varacak olanlar fakir muhacirlerdir. Onlar, dünyada iken, doğru dürüst elbise bulamayan, saçı başı dağınık, zengin ve güzel kadınlarla evlenemeyen, hallerini gizlediklerinden dolayı kendilerine sultanların kapıları açılmayan kimselerdir. Onların her biri ihtiyacını içinde saklayarak ve sıkıntısını gönlünde taşıyarak dünyadan ayrılmıştır. Onlar zâhiren böyle fakirdiler, fakat manen öyle naz sahibiydiler ki ellerini açıp da yüce Allah'tan bir şeyin olmasını isteselerdi, Allah onların isteğini verirdi (Ancak onlar Allah'tan ahireti ve ilâhî rızayı istediler; yüce Mevlâ da bunları kendilerine lutfetti).

Abdullah b. Abbas [radıyallahu anh] kevseri, pek çok hayır olarak tefsir ederdi. Kendisine, "O, cennette bir nehir değil midir?" diye sorulunca şöyle demiştir:

"O nehir de Allah Resûlü'ne verilen çok hayrın içindedir."

Allah Resûlü'ne verilen kevserin (çok hayrın) ne olduğu konusunda çok şey söylenmiştir.[108] Bunlardan bazısı şunlardır:

Evlatlarının ve kendisine tâbi olan ümmetinin çok olması.

Ümmeti içinde âlimlerin çok olması.

Kendisine, dünya ve ahiret hayrını içinde toplayan Kur'ân-ı Kerîm'in verilmesi.

Rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] yüce Allah'a,

"Yâ Rabbi! İbrahim'i kendine halil (dost) seçtin. Musa ile özel olarak konuştun. Bana özel olarak neyi verdin?" diye yalvardı. O zaman,

"Seni yetim olarak bulup barındırmadı mı?" âyeti indi. Hz. Peygamber bununla yetinmedi, daha fazla istedi. O zaman,

"Biz sana kevseri verdik" âyeti indi. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] yine yetinmedi, daha fazlasını istedi. Yetinmemekte de haklıydı, çünkü yüce Allah'tan gelen şeylere kanaat etmek, bir çeşit mahrumiyettir. Elindekiyle avunup yetinmek, Allah'tan daha fazla gelecek şeylerin yolunu keser. O zaman Cebrâil [aleyhisselâm] indi ve Resûl-i Ekrem'e,

"Yüce Allah sana selâm ediyor ve şöyle buyuruyor: "İbrahim'i kendime halil edinmiş, Musa ile özel olarak konuşmuşsam, seni de kendime habib (özel sevgili) yaptım. İzzet ve celâlime yemin ederim ki habibimi hiç kimseye tercih etmem."

---

108 İmam Fahreddin-i Râzî [rahmetullahi aleyh], Allah Resûlü'ne verilen kevserin (çok hayrın) ne olduğu hakkında on beş görüş nakletmiştir. Bunlar özetle şunlardır: **1.** Cennette bir nehir. **2.** Cennette bir havuz. **3.** Evlatlarının (seyyid ve şeriflerin) çokluğu. **4.** Ümmetinin âlimlerinin çok olması. **5.** Peygamberlik. **6.** Kur'ân-ı Kerîm. **7.** İslâm. **8.** Kendisine tâbi olan ümmetinin çokluğu. **9.** Kendisine verilen üstünlük ve faziletler. **10.** Adının yüceltilmesi. **11.** İlim. **12.** Güzel ahlâk. **13.** Makam-ı mahmûd yani en büyük şefaat yetkisi. **14.** Kevser sûresi ve içinde bahsedilen nimetler. **15.** Allah Teâlâ'nın Hz. Resûlullah'a verdiği bütün nimet, hayır, şeref ve faziletler (bk. Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 32/116-120).

O zaman Hz. Peygamber razı oldu ve rahatladı.

Devamındaki âyette şöyle buyruluyor:

"O halde sen de Rabb'in için namaz kıl." Allah Teâlâ Resûlullah'a ikram ve ihsan ettiği nimetleri kâinatta hiç kimseye vermemiştir, vermeyecektir de. Bütün bu nimetler, ona emredilen şeyleri en güzel şekilde yerine getirmesini gerektirir. Bunun için kendisine şöyle denmiştir:

Habibim, sırf Rabb'in için namaz kılmaya devam et. O Rab ki kâinatta bir benzeri olmayan en güzel nimetleri sana ihsan etmiştir. Sen de bu eşsiz nimetlerin şükrünü yerine getirmek için, namazdan gafil olanların ve onu gösteriş için kılanların tersine, ihlâsla Rabb'ine kulluk et, namaz kıl. Gerçekten namaz, bütün şükür çeşitlerini içinde toplamaktadır.

"Ve kurban kes."

Bu âyette şu denmek isteniyor: Deve kurban et. Deve, Araplar için en kıymetli bir maldı. Kestiğin kurbanı fakirlere ve muhtaçlara sadaka olarak dağıt. Onları geri çeviren, bir şey vermeden gönderen ve kendilerine basit eşyaları bile vermekten çekinen kalbi katı kimselerin aksine, sen onlara ikramda bulun.

Âyetteki namaz ve kurban hakkında farklı görüşler söylenmiştir.

İbn Atıyye'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Âyette emredilen namaz (Müzdelife'de) cemaat halinde kılınan sabah namazıdır, kurban ise Mina'da kesilen kurbandır."

Diğer bir görüş şudur: Âyette emredilen namaz bayram namazı, kurban ise kurban bayramı günlerinde kesilen kurbandır.[109]

Diğer bir görüş şudur: Namaz kıl emri, bütün namazları içerir. Nahr ise namazda sağ eli sol elin üzerine koyup göğsün altında bağlamaktır. Bunun, tekbir esnasında elleri göğüs hizasına kadar kaldırmak

---

109 Hanefiler, bayram namazlarının ve kurbanın vâcip oluşuna bu sûredeki, *"Rabb'in için namaz kıl, kurban kes"* emrini delil göstermişlerdir.

olduğunu söyleyenler de vardır.

İbn Abbas'ın [radıyallahu anh] son âyete şöyle mana verdiği rivayet edilmiştir: "Namazda göğsünle kıbleye yönel."

Ferrâ ve Kelbî de âyete böyle anlam vermişlerdir.[110]

"Asıl soyu ve sonu *kesik olan, sana kızıp kin besleyendir."*

Kim olursa olsun, sana kızan ve düşmanlık eden kimse var ya asıl soyu kesik olan odur. Onun geride bir nesli kalmayacağı gibi, güzellikle anılan bir adı da bulunmayacaktır.

Resûlüm, sana gelince, kıyamete kadar senin soyun devam edecek, adın ve sanın anılacak, faziletin ve ahlâkın yayılıp duracaktır. Mümin olarak doğan ve yaşayan herkes senin evladın ve takipçindir. İsmin günde beş defa ezanla minarelerde anılıp yüceltilecektir. Her âlim ve zikir ehli senin adını anıp duracaktır. Bu durum, kıyamete kadar devam edecektir. Önce Allah'ın ismi, sonra senin ismin anılacaktır. Bunlar dünyada olacak şeylerdir, ahirette ise senin için öyle nimet ve şerefler hazırlanmıştır ki insanlar onu ifade edemezler. Senin gibi birine soyu kesik denemez; asıl soyu ve arkası kesik olan kimse, dünyada ve ahirette unutulmuş o sana kızan kimsedir.

Denilir ki bu âyet Âs b. Vâil hakkında inmiştir. Bu herif, Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] oğlu Abdullah vefat edince ona, "Soyu kesildi, nesli kurudu!" derdi.

Bir defasında Âs b. Vâil Resûlullah'ın yanına gitmişti. Ona, "Kiminle birlikteydin?" diye sorulunca, "Soyu kesikle!" dedi. Aynı şekilde Kureyş müşrikleri de kendisine, "Soyu kesik, zavallı" derlerdi. Allah kendisine lânet etsin, yahudi şairlerinden Kâ'b b. Eşref Mekke'ye gelince, Kureyşliler'i Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] aleyhine kışkırtıyordu. Kureyş müşrikleri, ona,

---

110 Nakiller için bk. Şirbînî, *Sirâcü'l-Münîr*, 8/444 (Beyrut 2004); Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 8/650-651.

"Biz Kâbe'deki su ve bakım hizmetlerini gören kimseleriz. Sen ise Medine'nin ileri gelen bir reisisin. Söylesene, biz mi hayırlıyız yoksa kavmi içinde şu soyu kesik, nesli kurumuş kimse mi daha hayırlı?" diye sordular. O da, "Sizler daha hayırlısınız!" dedi. Bunun üzerine Kâ'b b. Eşref hakkında şu âyet indi:

"Kendilerine kitaptan (Tevrat'tan) bir pay verilmiş kimselere bakmaz mısın? Onlar Allah'tan başka putlara tapıyorlar ve inkâr edenler için de, 'Bunlar müminlerden daha hayırlıdır' diyorlar" (Nisâ 4/51).

Müşrikler hakkında da Kevser sûresindeki şu âyet indi:

"Gerçekten soyu kesik olan, sana buğzeden ve düşmanlık yapandır."

Sûrenin Tasavvufî İşaretleri

Bu sûrede Resûlullah'a [sallallahu aleyhi vesellem] buyrulduğu gibi, onun ahlâkı ile ahlâklanmış ve izinden hiç ayrılmayan halifesine de denir ki:

Ey dostum, biz sana kevseri yani pek çok hayrı verdik. Çünkü marifetullahı elde eden (Allah Teâlâ'yı tanıyan ve bütün varlığını O'nun yolunda harcayan) kimse her türlü hayrı elde etmiştir. Bu kul Rabb'ine der ki: Seni bulan kimse, neyi kaybetmiştir ki!

Marifet ehline yapılan hitap şöyle devam eder: Bütün kalbini toplayarak Rabb'in için namaz kıl, nefsini ve onun kötü arzularını kalpten silip at. Gerçek şu ki sana buğzeden ve düşmanlık yapan kimsenin arkası kesik, işi bitiktir. Sana gelince senin adın bu âlemde devamlı hayırla anılacaktır, senin hayatın ölümle bitmeyecektir. Takva ehli, âşık kulların ölümü, peşinden ölüm olmayan ebedî bir hayat demektir.

Cüneyd-i Bağdâdî [rahmetullahi aleyh], *"Sana buğzeden ve düşmanlık yapan kimsenin soyu kesiktir"* âyetine şu manayı vermiştir: "O kimse sana karşı yapmak istediği kötü emellerine ulaşamayacaktır, onun sana zarar verme yolu kesiktir."

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e ve ailesine salât etsin.

Kevser Sûresindeki İncelikler[111]

Müfessirlerin imamı Fahreddin-i Râzî [rahmetullahi aleyh] demiştir ki: Bu sûrede, bir önceki Mâûn sûresinde bahsedilen şeylere, zıddı ile bir karşılık verilmiş gibidir. Şöyle ki: Allah Teâlâ, önceki sûrede münafıkların şu dört özelliğinden bahsetti:

1. Aşırı derecede cimrilik ve eli sıkılık.
2. Namazı terketmek.
3. Namazda ve diğer ibadetlerde insanlara gösteriş yapmak.
4. Zekât vermemek, hayır yapmamak.

Kevser sûresinde ise bunların zıddı olan şu dört şeyden bahsedildi:

1. Cömertlik. İlk âyette, *"Biz sana bol hayır verdik"* denildi. Bu, sen de bolca hayır yap, eli sıkı ve cimri olma demektir.

2. Namaza ve kulluğa devam. *"Namaz kıl"* âyeti bunu istiyor.

3. İhlâs. Âyetin, *"Rabb'in için"* kısmı bunu istemektedir. Bu, insanlara gösteriş yapma, her işini ve ibadetini sırf Allah rızası için yap demektir.

4. İnsanlara hayır yapmak. *"Kurban kes"* emri bunu gerektiriyor. Kurban, en hayırlı maldan kesilir. İnsan en hayırlı malını kesip muhtaçlara dağıtınca, artık geride saklayacağı hiçbir hayır bırakmaz; her şeyini sevdiği Allah yolunda harcayabilir.

Yine Fahreddin-i Râzî [rahmetullahi aleyh], bu sûredeki bir başka hikmete şöyle dikkat çeker.

Bu sûrede Allah'a giden hak yolcularının hali özetle anlatılmaktadır. Şöyle ki: Allah'a giden hak yolcuları üç derecede bulunurlar:

En yüksek derece, kalple ve ruhla yüce Allah'ın nurunda kaybolmaktır; *"Biz sana kevseri verdik"* âyeti buna işaret eder. Bu hal Allah ver-

111 Bu kısım, konuyu tamamlayıcı olarak tarafımızca eklenmiştir (mütercim).

gisidir. Her ruhun kabiliyeti, alma gücü ve nasibi bir değildir. Bu işte en önde olan Resûlullah Efendimiz'in [sallallahu aleyhi vesellem] saadetli ruhudur. Marifet ve ilâhî aşkta önder odur.

İkinci derece, sürekli bedenle yapılacak ibadet ve taatlerle meşgul olmaktır; *"Rabb'in için namaz kıl"* âyeti bu hale işaret etmektedir.

Üçüncü derece, nefsi boş arzularından alıkoymak, onun kötü isteklerine engel olmak, kısaca şüphe ve haramlardan sakınmaktır; *"Kurban kes"* âyeti de bu hale işaret etmektir. Bunun manası, "Kalbindeki boş arzuları, kötü düşünceleri silip at" demektir.

Râzî, *"Asıl soyu kesik olan (ve arkası olmayan) kimse, sana buğzedendir"* âyetine şu manayı vermiştir: "Seni bu kötü işlere ve geçici zevklere çağırarak sana kötülük yapmak isteyen nefsin hali fânidir, geçicidir, devamlılığı yoktur. Rabb'in katında dâimî kalacak ve sana fayda verecek olan şeyler, salih ameller, ruhanî marifetler ve manevi ilimlerdir. Senonlarayönel."[112]

Sûredeki Diğer İncelikler

Allah Teâlâ, hiç kimseye vermediği nimet, makam ve şerefi ihsan ettiği habibi Hz. Muhammed'e [sallallahu aleyhi vesellem], bunlara bir şükür olarak iki şey emretmiştir:

1. Son nefese kadar ihlâsla namaz kılıp ibadet yapmak.

2. Allah'ın kullarına malı ve canıyla hizmet etmek.

Bunları yapan kimseyi düşmanlarına karşı koruma işini de yine yüce Allah üstlenmiştir.

Demek ki kulun manevi makamları arttıkça imanı, ihlâsı, marifeti, muhabbeti ve hizmeti artar.

Yüce Allah bir kulunu iman, ilim ve salih amelle dünyada şerefli yaparsa, onu ahirette zelil etmez, yalnız bırakmaz.

112 Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 32/111.

Her nimet şükür ister. En güzel şükür, nimetin içinde onu vereni görmek ve kalbi ona vermektir.

Yüce Allah, karşılıksız ikram eder, sebepsiz nimet verir. O'ndan bir şey isterken, rahmetinden başka bir şey düşünmemelidir. Kulun istediği şeyin olmasını, yaptığı bir amele bağlaması ihlâsa terstir, edebe aykırıdır. Yine günahlarını perde yapıp O'ndan istemekten çekinmek de Allah'ın sevmediği bir şeydir. Her kul yüce Mevlâ'sından bir şey isterken O'nun rahmetine güvenip istemeli, bu arada iyi veya kötü bir amelini aklına getirmemelidir.

Hz. Peygamber'in Neslinin Kızıyla Devam Etmesinin Hikmeti

Önce şunu hatırlatalım ki bu hüküm yüce Allah'a aittir ve iş olup bitmiştir. O'nun her hükmü hikmetli, her işi güzeldir. Ancak bu hükmün bazı hikmetlerini görmek mümkündür.

Bu konuda büyük müfessir Elmalılı Hamdi Yazır [rahmetullahi aleyh] tefsirinde güzel bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamanın özü şudur:

Hz. Peygamber'in, kendisinden sonra erkek evladının yaşamamasının iki önemli hikmeti vardır: Biri, onun son peygamber olması, diğeri de imâmet ve veliliğin nesebe bağlı olmamasıdır.[113]

Bunları, tefsirden de istifadeyle biraz izah edelim:

Resûlullah'ın [sallallahu aleyhi vesellem], ruhanî yönden olduğu gibi, cismanî kuvvet yönünden de en yüksek seviyede olduğunu göstermek için, Allah kendisine hem erkek hem kız evlat vermiştir. Fakat peygamberlik kendisiyle son bulduğu için erkek çocukları, kendisinden önce, masum yaşlarında küçükken alınmıştır.

Eğer erkek çocukları yaşasaydı, peygamber olamayacaklardı. Bu, bazılarının gözünde onlar için bir noksanlık görülecekti. Peygamber olamayacakları için, önderlik ve veliliğine vâris olmaları söz konusu olacaktı. Bu da birkaç yönden mahzurlu olabilirdi:

113 Elmalılı, *Hak Dini*, 9/538-539 (sad. Azim Dağıtım).

Önce, imâmetin (önderliğin) ve veliliğin babadan oğula geçtiği zannedilecekti. Halbuki dinde böyle bir prensip yoktur. İslâm'da imâmetin ölçüsü, temelde ehliyet ve yetkin olmaktır; veliliğin ölçüsü ise takvadır. Şeref, nesepte değil, edeptedir. Eğer nesepten gelende edep ve takva bulunursa bu çok güzeldir. Bulunmazsa, bu defa nesebin şerefinin zedelenmesi söz konusudur.

Resûl-i Ekrem'in [sallallahu aleyhi vesellem], peygamberliğinin en önemli özelliği, onun bütün insanlara gönderilmiş olmasıdır. Yani ona bütün insanlar yakınlık elde edebilir, ilmine ve edebine vâris olabilir, ehil olunca ümmetine imamlık (önderlik) yapabilir, hakkını verince velilik mertebesine yükselebilir.

Eğer Hz. Peygamber'in, kendisinden sonra erkek evlatları bulunup da imâmete ehil bulunmasalar veya velilik yönünden noksan olsalardı, bu durum da ümmet için bir imtihan ve fitne sebebi olabilirdi. Bu ve benzeri hikmetlerle, erkek çocuklarının masum iken ebedî saadet yurduna alınmaları, hem kendileri hem rahmet peygamberi ve hem de ümmeti için en hayırlı olmuştur.

Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] kız çocukları için peygamberlik ve imâmet düşünülmediği için, bu sıkıntılar söz konusu değildir. Allah Resûlü'nün âleme edep örneği olacak ve Muhammedî nuru taşıyacak saadetli gül nesli, kızları yoluyla devam etmiştir; kıyamete kadar da devam edecektir.

Bu durumla Câhiliye Arapları'nın bazı yanlış anlayışları da düzeltilmiştir. Bunların en önemlisi, bir insanın erkek evladı olmazsa, neslinin tamamen kuruyacağı anlayışıdır. Diğeri ise kız çocuklarının hiç hesaba katılmayıp onların nesep gibi, mirastan da mahrum bırakılmalarıdır.

En doğrusunu Allah Teâlâ bilir.

Hamdolsun âlemlerin Rabb'i Allah'a.

(109) KÂFİRÛN SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Kâfirûn sûresi Mekke'de nâzil olmuş olup altı âyettir.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Önceki sûrede geçen, *"Asıl soyu kesik olan (ve arkası olmayan) kimse, sana buğzedendir"* âyetiyle kastedilenler Mekke'deki kâfirlerdir. Allah Teâlâ bu sûrede peygamberine kâfirlerden uzak kalmayı ve onlardan dinini korumayı emrederek şöyle buyurdu:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قُلْ يَٓا اَيُّهَا الْكَافِرُونَۙ ﴿١﴾ لَٓا اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَۙ ﴿٢﴾ وَلَٓا اَنْتُمْ
عَابِدُونَ مَٓا اَعْبُدُۚ ﴿٣﴾ وَلَٓا اَنَا۬ عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْۙ ﴿٤﴾ وَلَٓا اَنْتُمْ عَابِدُونَ
مَٓا اَعْبُدُۜ ﴿٥﴾ لَكُمْ د۪ينُكُمْ وَلِيَ د۪ينِ ﴿٦﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***De ki: "Ey kâfirler!"***

2. ***"Ben sizin taptıklarınıza tapmam."***

3. ***"Sizler de benim taptığıma tapmazsınız."***

4. ***"Hem ben sizin taptığınıza** (daha önce de) **tapmış değilim."***

5. ***"Zaten siz de benim taptığıma** (hiçbir vakit) **tapmadınız."***

6. ***"Artık sizin dininiz size, benim dinim de banadır."***

Kâfirûn Sûresinin Fazileti

Hz. Peygamber buyurmuştur ki: *"Kâfirûn sûresi Kur'an'ın dörtte birine denktir. İhlâs sûresi Kur'an'ın üçte birine denktir."*[114]

"Gece yatacağın zaman Kâfirûn sûresini okursan şirkten uzak olursun (O gece ölürsen imanlı gidersin)."[115]

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem], Cübeyr b. Mut'im'e, *"Ey Cübeyr! Bir yolculuğa çıktığın zaman arkadaşların içinde hali en güzel, yol azığı en bereketli kimse olmak ister misin?"* diye sordu. Cübeyr de [radıyallahu anh],

"Anam babam sana feda olsun, tabii isterim" diye cevap verdi. Resûlullah Efendimiz şöyle buyurdu:

"Öyleyse şu beş sûreyi oku: Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn, İzâ câe nasrullah, İhlâs, Felak ve Nâs. Her sûreye besmele ile başla, besmele ile bitir."

Cübeyr [radıyallahu anh] demiştir ki:

"Ben önceleri zengin bir adamdım; birileriyle yola çıktığımda onların en dağınığı ve azığı en bereketsiz olanı ben oluyordum. Resûlul-

114 Tirmizî, Fezâil, 10; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 8/591, 656.

115 Ebû Davud, nr. 5055; Tirmizî, nr. 3403; Nesâî, nr. 11709; Hâkim, *Müstedrek*, 1/565.

lah'ın [sallallahu aleyhi vesellem] öğrettikleriyle amel ettikten sonra, arkadaşlarım içinde hali en güzel ve azığı en bereketli kimse ben oldum."[116]

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"De ki: Ey kâfirler!"* Bu âyetteki hitap, Allah Teâlâ'nın, ileride iman etmeyeceklerini bildiği belirli kâfirleredir. Rivayet edildiğine göre, Kureyş'in ileri gelenlerinden bir grup Hz. Peygamber'e [sallallahu aleyhi vesellem] gelerek,

"Ey Muhammed, gel, sen bizim dinimize uy, biz de senin dinine uyalım. Bir sene sen bizim ilâhlarımıza ibadet et, bir sene de biz senin ilâhına ibadet edelim; bakalım, eğer senin dinin daha hayırlı ise biz sana katılırız, şayet bizim dinimiz daha hayırlı ise sen bize katılırsın." Bu teklife Allah Resûlü, *"Başkasını kendisine ortak etmekten Allah'a sığınırız"* karşılığını verdi. Bunun üzerini bu sûre indi. Allah Resûlü, ertesi gün sabahtan Mescid-i Harâm'a gitti, orada Kureyş'ten bir grup insan bulunuyordu. Onlara bu sûreyi okudu; onlar da onun, kendi dinlerine uyma işinden ümitlerini kestiler.

Sûrede şöyle deniyor:

Habibim onlara de ki: Ben sizin taptığınız putlara asla ibadet etmeyeceğim. Siz de şu anda benim ibadet ettiğim ilâhıma ibadet etmiyorsunuz. Hem ben daha önce de asla sizin yaptığınız gibi putlara ibadet etmedim. O zaman böyle bir şey olmamışken, şimdi hak din İslâm gelince böyle bir şey benden nasıl beklenir? Zaten siz de hiçbir zaman benim yaptığım şekilde Allah'a ibadet etmediniz.

Sizin Allah'a şirk koşmaktan ibaret olan bozuk dininiz size aittir; sizin istediğiniz ve düşündüğünüz gibi ona dair benim yapacağım hiçbir şey yoktur. Boşuna ümitlenmeyin. Bu, imkânsız bir şeydir. Nitekim

116 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, nr. 7419; Heysemî, *ez-Zevâid*, 10/133-134; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 8/591, 658.

benim hak dinim de bana aittir; sizin için ezelde cehennemlik olma hükmü verildiği için, siz de bu dinden bir pay sahibi olamazsınız. Bu, önceki âyetlerin de ortaya koyduğu gibi kesin bir durumdur. En doğrusunu Allah Teâlâ bilir.

Sûrenin Tasavvufî İşaretleri

Avam halk, Hak yoluna girmiş bir müridin dünyaya ve onun zevklerine geri dönmesini istediklerinde müride denir ki:

Ey Hak yolucusu, seni bu yoldan döndürmek isteyenlere de ki:

Ey, gerçek tevhidin elde edilmesinden ibaret olan bu yolu, yani varlıkları terkedip bütünüyle Allah'a bağlanma yolunu inkâr edenler! Ben sizin ibadet edercesine içine daldığınız dünyaya ve dünyanın zevklerine ibadet etmem (onlara boyun eğmem, kalbimi vermem). Ben sizin delisi olduğunuz dünyaya kalbimi kaptırmam, ileride de ona dönmeyeceğim. Hem siz de benim gibi sırf Cenâb-ı Hakk'a bağlanıp muhabbetle ibadet yapmıyorsunuz. Yani buna gücünüz yetmiyor, yapamıyorsunuz. Ben de şu anda sizin yaptığınız gibi kalbi dünyaya kaptırmış bir vaziyette gaflet içinde ibadet etmiyorum. Sizin sebeplere bağlı olarak zorluk ve zahmet içinde yaşadığınız din size aittir. Benim de kalbimi bütün sebepleri yaratan yüce Allah'a bağlayıp hoşluk içinde yaşadığım din bana aittir.

Şöyle de denebilir:

Sizin vesvese, boş düşünce ve kuruntularla karışmış dininiz size aittir; yakînî iman üzere kurulu Allah için yaşanan safi din de bana aittir.

Delile dayalı dininiz size aittir, bizzat müşahedeye dayalı din de bana aittir.

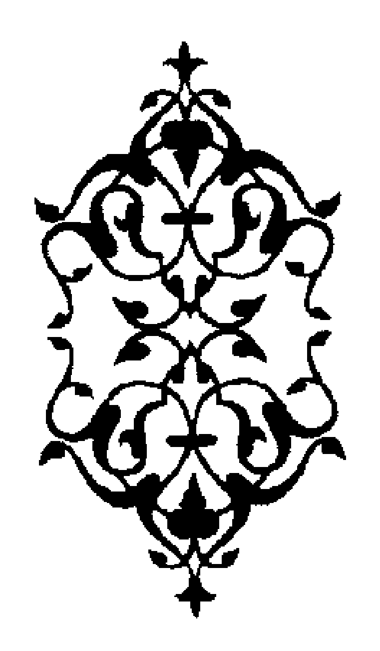
Müşahede ehli âriflere göre, sadece delil ve haberde kalan kimseler, avam halkı oluşturur. Seyyid Ebü'l-Hasan-ı Şâzelî de [kuddise sırruhû] böyledemiştir.[117]

Hayırlı işlerde muvaffak olmak sadece yüce Allah'ın yardımı ile mümkündür.

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun ehline ve ashabına salât ve selâm etsin.

Kâfirûn sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

117 Nimetullah-i Nahcuvâni [rahmetullahi aleyh], bu sûrenin tefsirini şu nasihatle bitirmiştir "Ey bütün bâtıl dinlerden, bozuk fikirlerden ve boş düşüncelerden kaçıp hak yola giren ümmet-i Muhammed! Sakın gaflet, dalâlet, cehalet ve şüphe sahipleriyle beraber olma. Hiçbir durumda onların meclisinde bulunma. Onlar seni haktan uzaklaştırır, bâtıl ve boş şeylere meylettirir. Çünkü insan tabiatı, kiminle beraber olursa, onun huyunu kapar, halinden etkilenir, boş sözüne kapılır. Böylece bid'atlara meyleder, bozuk fikirleri savunur hale gelir. Allah Teâlâ, lutuf ve ihsanı ile bizleri bu hallerden korusun" (Nahcuvâni, *el-Fevâtihu'l-İlâhiyye*, 2/535).

(110) NASR SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Nasr sûresi Medine'de inmiş olup üç âyettir. Sûre, ismini birinci âyetteki "nasr" kelimesinden almıştır. **Nasr,** "yardım, nusret, zafer" demektir.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Allah Teâlâ önceki sûrede Hz. Peygamber'e kâfirlerin dininden ve yolundan uzak kalmasını emretti. Bu sûrede ise kâfirlere ve onların bâtıl yoluna karşı ilâhî yardımı müjdeledi, ayrıca Resûlullah'a [sallallahu aleyhi vesellem] ümmetinden ayrılmaya hazırlanmasını yani vefatının yakın olduğunu bildirerek şöyle buyurdu:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ﴿١﴾ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ
اللّٰهِ أَفْوَاجًا ﴿٢﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***Allah'ın yardımı ve fetih geldiği vakit,***

2. ***Ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girmekte olduklarını gördüğün zaman,***

3. ***Rabb'ine hamdederek O'nu tesbih et ve O'ndan mağfiret dile. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: "Düşmanlara karşı *Allah'ın yardımı ve fetih geldiği vakit ...*"

Âyette bahsedilen fetih, Mekke fethidir yahut diğer beldelerin fethidir. Bu sûrenin Mekke'nin fethinden önce indiğini söylediğimizde şunu diyebiliriz: Onların fethedileceğini önceden bildirmek, peygamberliğin alametlerindendir. Çoğunluğun görüşü de budur. Buna göre mana şöyle olur:

Sana Allah'ın yardımı geldiğinde, senin Araplar'a üstünlüğünü kabul ettirdiğinde, Mekke'nin ve diğer Arap beldelerinin fethi gerçekleştiğinde, tesbih ve istiğfarı çoğalt. Böylece ilâhî huzura çıkmaya hazırlanmış ve sana verilen nimetlere şükretmiş ol.

"Fetih geldiğinde" tabiri, onun yakında gerçekleşeceğini bildirmek içindir.

Rivayete göre bu sûre, Veda haccında teşrîk günleri içinde Mina'da indi. Hz. Peygamber bundan sonra seksen gün yaşadı.[118]

Âyetin ifadesinden şu da anlaşılmaktadır: İnsanların İslâm'a grup grup girdiklerinin görülmesi sona ermeyecek, Resûl-i Ekrem'den [sallallahu aleyhi vesellem] sonra da devam edecektir.

---

118 Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 30/207-208.

Mekke'nin fethi, hicretin sekizinci senesinde ramazan ayının onunda gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber'in [sallallahu aleyhi vesellem] beraberinde muhacir, ensar ve diğer Arap kabilelerinden 10.000 kişi vardı. Allah Resûlü, Mekke'de on beş gün kaldı. Mekke'ye girdiğinde Kâbe'nin kapısının önünde durarak şöyle buyurdu:

"Lâ ilâhe illâllahü vahdehû lâ şerike leh, sadaka va'deh ve nasara abdeh ve hezemel ahzâbe vahdeh" (Allah'tan başka ilâh yoktur. O'nun bir ortağı da yoktur. O, kuluna doğru söyledi, ona yardım etti ve düşman ordularını tek başına hezimete uğrattı).

Sonra Mekkeliler'e dönerek,

"Ey Mekkeliler, benim size ne yapacağımı düşünüyorsunuz?" diye sordu. Onlar da,

"Güzel davranacağını düşünüyoruz. Çünkü sen, çok şerefli ve cömert bir kardeşsin" dediler. Allah Resûlü onlara,

"Gidiniz, hepiniz serbest bırakıldınız (esir muamelesi veya ölüm cezası görmeyeceksiniz)" buyurdu, hepsini serbest bıraktı. Halbuki onlar kendiliğinden teslim olmamış, savaşarak ele geçirilmişti ve İslâm ordusu için kendileri esir, malları ganimet idi. Bunun için Mekkeliler'e, "âzat edilmiş kimseler" denir. Sonra Mekkeliler, toptan müslüman oldular, gelip Allah Resûlü'ne İslâm'ı kabul ettiklerine dair biat yaptılar. Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] daha sonra Hevâzin üzerine yürüdü.

"İnsanların bölük bölük Allah'ın dinine girmekte olduklarını gördüğün zaman ..."

Yani insanların gruplar halinde İslâm'a girişlerini bizzat gördüğün veya haberini alıp bildiğin vakit.

Âyette, Allah'ın dini ile İslâm kastedilmiştir; çünkü İslâm'dan başka Allah'a nisbet edilecek başka bir din mevcut değildir.

İnsanların İslâm'a girişleri, gruplar halinde peş peşe gerçekleşmiştir. Bazan bir kabile veya millet toptan İslâm'a girmiştir. Halbuki daha

önceleri İslâm'a girişler tek tek oluyordu. Bunun için Araplar şöyle derdi:

"Muhammed, Allah'ın fil ordusundan koruduğu Harem'i (Mekke) ele geçirirse, sizin ona karşı koyacak hiçbir gücünüz kalmaz."

Mekke fethedilince oradakiler, bir savaş olmaksızın gelip müslüman oldular. Mekke fethinden sonra, diğer kavim ve kabilelerden de pek çok insan İslâm'a girdi. Tebük Seferi'nde Hz. Peygamber'in yanında 70.000 kişi bulunuyordu.[119]

Ebû Muhammed b. Abdülber der ki: "Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] vefat edince, Araplar içinde hiç kâfir yoktu. Bir rivayete göre, Hz. Peygamber vefat ettiği zaman müslümanların sayısı 114.000'di."

"İşte o zaman Rabb'ine hamdederek O'nu tesbih et ve O'ndan mağfiret dile. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir."

Yani Allah'ın yardımını ve fethi gördüğün zaman Allah'a hamdederek O'nu tesbih et, sübhânellah de, O'nun için namaz kıl. Bunca nimet karşısında tevazu göstermek ve nefsindeki bütün benlik duygularını ezip yok etmek için Rabb'ine istiğfar et, sürekli O'ndan affını iste. Şüphesiz, Allah tövbeleri çok kabul edendir.

Rivayet edildiğine göre Hz. Âişe [radıyallahu anhâ] şöyle demiştir:

"Mekke fethedilip Arap kabileleri İslâm'a girince, Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem], Kur'an'ın bu sûredeki emrine uyarak sıkça şöyle demeye başladı:

'Sübhânekellâhümme ve bihamdik estağfiruke ve etûbü ileyk'" (Allahım, seni şanına yakışmayan her şeyden uzak tutar yüceltirim. Sana hamdederim. Senden affını isterim).[120]

---

119 Kaynaklar Tebük için hazırlanan ordunun Medine'deki sayısının 30.000 kişi olduğunu kaydetmektedir (bk. İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/125; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 5/7; Köksal, *İslâm Tarihi*, 7/284). Müellif, 70.000 derken, bununla, orduya yolda katılanları da ekleyen bir rivayeti vermiş olabilir.

120 Buhârî, Tefsîru Sûre, 110 (nr. 4967); Müslim, Salât, 217.

Yine bir defasında Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem], Hz. Âişe'ye [radıyallahu anhâ] şöyle demiştir: *"Bu sûreden ecelimin yaklaştığını anlıyorum."*[121]

Hz. Abbas ve Hz. Ömer de [radıyallahu anhümâ] bu sûreden Resûl-i Ekrem'in [sallallahu aleyhi vesellem] vefatının yaklaştığı sonucu çıkarmışlar; Allah Resûlü onları doğrulamıştır. Aynı sonucu Abdullah b. Abbas ve diğerleri deçıkarmışlardır.[122]

Sûrenin Tasavvufi İşaretleri

Ey mürid! Ey Allah'a yönelmiş sâlik! Sana nefsinin engellerini aşma kuvveti vererek Allah'ın yardımı geldiğinde ve sen bu yolda nefsine karşı zafer elde ettiğinde, yani manevi fetih gerçekleştiğinde, Rabb'ine hamdederek O'nu tesbih et, yücelt.

Allah'ın kuluna nasip edeceği manevi fetih, onu fenâ makamına ulaştırması ve kendisine hakikat sırlarını göstermesidir.

Ey mürid, sen bu makama ve hale ulaştıktan sonra, (senin vesilenle) insanların grup grup Allah'ın yoluna girdiklerini gördüğün zaman Rabb'ini tesbih et (O'nu bütün noksan sıfatlardan uzak tutup yücelt). O'nun mülkünde kimseyi O'na ortak koşma, sakın ikiliğe düşme, tevhidden uzaklaşma. Ayrıca nefsinde bir varlık görme (kibir ve ucb) tehlikesine karşı sürekli Rabb'ine istiğfar et, O'ndan affını iste.

Kuşeyrî der ki: "Bu konuda şöyle denilmiştir: Allah'ın kuluna yardımı, onu nefsinden fâni etmesi, beşeriyetin kalbe perde olacak hallerinden kurtarması ve nefse ait bütün kötü düşüncelerden uzaklaştırmasıdır.

Allah'ın kuluna nasip ettiği manevi fetih ise kulunu zatına yaklaşma mahalline yükseltmesi, kendisine özel yakınlık derecesini ihsan

121 Bu konudaki rivayetler için bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, 9/260-262; Süyûtî, ed-*Dürrü'l-Mensûr*, 8/663.

122 Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 32/151.

etmesi, ona cem' makamını (her yerde ve her şeyde Allah'ı müşahede mertebesini) vermesi ve çok yüksek marifetlere ulaştırmasıdır. Bu çok özel bir ihsandır; çünkü bütün iman sahipleri, o hale ulaşma hasretiyle yanmaktadır.

Vertecübî (Rûzbihân-ı Baklî) demiştir ki:

"*'Rabb'ine hamdederek O'nu tesbih et'* âyetinin bir manası şudur: Resûlüm sen, kendi yapacağın tesbihle değil, Allah Teâlâ'nın zatını övdüğü şekilde O'nu tesbih et. Ayrıca, senin yaptığın hamd, yüceltme, amel ve elde ettiğin marifetlerdeki kusurların için istiğfar et. Bunların hepsinde bir kusur bulunduğunu bil. Çünkü yaratılmış bir varlığın hali, Rahmân olan Allah'ın cemalini hakkı ile idrak etmeye müsait değildir. Yüce Allah'ı en güzel kendisi tanır, över, yüceltir. Bunun için Allah, yüceliğini anlamaktan aciz kalan, O'nun ikram ve ihsanlarını gerçek manada bilmediğini itiraf eden kulun tövbesini kabul eder."[123]

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun ailesine ve ashabına salât ve selâm etsin.

Nasr sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

Nasr Sûresindeki Bazı Hikmetler[124]

Burada, sûredeki bazı tabirleri ve hikmetleri açıklayacağız.

Tesbihle Hamdin Birlikte Söyleniş Hikmeti

İmam Süheylî [rahmetullahi aleyh] der ki: "Bu sûrede olduğu gibi Kur'ân-ı Hakîm'de, hamd ile tesbih sürekli birlikte söylenir. Bunun sırrı şudur: Allah Teâlâ'nın marifeti iki kısma ayrılır. Biri zatını tanımak, diğeri de isim ve sıfatlarını tanımaktır. Biri olmadan diğer kısmın ispat edilmesi mümkün değildir. Zatın varlığını ispat, aklın gereğidir. İlâhî isim ve sıfatların ispatı ise ancak Kur'an ve Sünnet'le olur. Akıl ile yüce

---

123 Rûzbihân-ı Baklî, *Arâisü'l-Beyân*, 3/530-531.

124 Bu kısım, diğer tefsirlerden tarafımızca eklenmiştir (mütercim).

zat bilinir, din ile de ilâhî isim ve sıfatlar öğrenilir. Aklın yapacağı iş, yüce zatın, sonradan yaratılmadığını ve yaratılmış hiçbir varlığa benzemeyeceğini anlamak, O'ndan bu sıfatları nefyetmektir. İşte bu, O'nu tesbih etmek, yani noksan sıfatlardan ve yaratılmışlara ait hallerden uzak tutmaktır.

Akıl önce gelir, din sonra gelir. Din, akla yüce yaratıcı hakkında doğru bakışı öğretir; böylece akıl yüce yaratıcısını tanır. Din sonra akla bilmediği daha çok şeyi öğretir. Böylece tesbih etmekle hamd ve senânın bir arada yapılması gerekli olur. Bunun için bize yüce Allah'ı tesbih etmekle hamd birlikte emredilmiştir."[125]

Nimete Şükür Edebi

Bu sûredeki, *"Rabb'ini hamd ile tesbih et"* emrine, "namaz kıl" manası da verilmiştir. Çünkü tesbih, namazın bir parçasıdır. Sûrede, fetihten sonra tesbih ve istiğfar emredilmiştir. Allah Resûlü de kendisine Mekke fethi nasip olunca, ilk iş olarak sekiz rekât namazı kıldı. Bunun bir kısmı şükür, bir kısmı da kuşluk namaz idi.

Daha sonra bütün müslüman kumandanlar, kendilerine bir fetih nasip olunca bu şükür namazını kılmışlardır.[126]

Her mümin, özel bir nimete kavuşunca bu şükür namazını kılmalıdır. Çünkü her nimet şükür ister. Mesela evlenen, çocuğu olan, hayırlı bir hizmeti başarıyla tamamlayan, bir imtihanı başaran, okulunu bitirip başarı diploması alan, dünya çapında güzel işlere imza atan her mümin, kendisine nasip olan nimete şükretmelidir. Allah'a isyan olan işlerle şükür olmaz; o nankörlük ve vefasızlık olur.

Sürekli İstiğfarın Sebebi

Fahreddin-i Râzî [rahmetullahi aleyh], bu sûrede Resûlullah'a [sallallahu aleyhi vesellem] emredilen istiğfarın sebeplerini açıklarken der ki:

125 Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 10/642.

126 Ahmed, *Müsned*, 6/342; Köksal, *İslâm Tarihi*, 6/418-419 (İstanbul 2004).

1. Hz. Peygamber'in istiğfarı, tesbih yerine geçer, çünkü, "Rabbim beni affet" demek, Allah'ı çok affedici sıfatıyla zikrederek yüceltmektir.

2. Onun bu şekilde kulluk yapması, diğer insanlara örnek olması içindir. Çünkü hiçbir mükellef kul yaptığı ibadette hiç kusur olmadığından emin olamaz. Burada şuna da işaret edilmektedir: Resûl-i Ekrem aşırı derecede ibadet ve taat yaparken ve ayrıca Allah tarafından bütün günahlardan korunmuş iken, istiğfardan uzak kalmıyorsa, başkası nasıl uzak kalır ve benim istiğfar yapmaya ihtiyacım yok diyebilir?

3. Hz. Peygamber'in istiğfarının bir sebebi de kendisine ihsan edilen sayısız nimetlere şükürden aciz kaldığını görmesidir.

4. Bu istiğfarın bir sebebi de seyrü sülûkte meydana gelen kusurlardır. Çünkü Allah'a giden bir kul, kullukta bir makama ulaşır. Ondan sonra başka bir makama yükselir. Bu arada önceki makamın noksanlarını görür ve onun için Allah Teâlâ'ya istiğfar eder. Yüce Mevlâ'ya seyir mertebelerinin bir sonu bulunmadığı için, bu istiğfarın da bir sonu yoktur.

Hz. Peygamber'e verilen istiğfar emri, onun ümmeti için istiğfar etmesi gerektiği anlamına da gelir. O zaman kastedilen şey açıktır. Çünkü yüce Allah başka bir âyet-i kerimede resûlüne şöyle emretmiştir:

"Resûlüm sen, kendin için istiğfar et, ayrıca ümmetinin erkek ve kadınları için de istiğfar et" (Muhammed 47/19).

Allah Resûlü'nün ümmeti pek çok olunca (ve her birinin çeşitli kusurları bulununca), onlar için yapılacak bu istiğfar daha önemli ve daha gerekli olur. Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] her meclisin sonunda muhakkak istiğfar ederdi.[127]

Âriflerden Abdurrahman-ı Tâhî [kuddise sırruhû], bu sûrede emredilen istiğfarın hikmetini şöyle açıklamıştır: "Tarikatın amacı, nefsin aciz ve zelil olduğunun farkına varmaktır. Fazilet şükürdedir. Şükretmek ise elimizde değildir. İnsanda bulunan her iyi haslet, yüce Allah'ın bir

127 Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 32/149-150.

ihsanıdır. Kötülükler ise kendi nefsimizdendir. Kul, şükretmeye Allah'ın yardımıyla muvaffak olduğuna göre, kendisine nisbet edeceği hiçbir şey kalmaz. Böylece kul, kusurlu olmaktan hiç kurtulamaz.

Bu durumda insan, her iyiliği yüce Rabb'inden bilmeli, bütün kötülük ve kusurları da nefsinden görüp devamlı mağfiret dilemelidir."[128]

Bunun için ârifler, sadece bir kusur ve günahtan sonra değil, kılınan bir namaz, çekilen bir zikir, okunan bir Kur'an ve yapılan bir hayırdan sonra da istiğfar ederler. Bu edep, bu sûredeki emre uygun olarak yapılmaktadır. Çünkü insana nasip olan bütün hayırlar, Cenâb-ı Hakk'ın ona açtığı manevi bir fetih ve ilâhî bir yardımdır. Bu yardıma ulaşan bir kula düşen vazife, nefsini övmek, amelini beğenmek değil, onu kendisine nasip eden Rabb'ini yüceltmek, O'na hamdederek kulluktaki kusuruna istiğfar etmektir. Böylece, hem nimetin asıl sahibi unutulmamış hem de benliğe düşülerek amel boşa çıkarılmamış olur.

Bir insan manen ve maddeten yükseldikçe şükrü, tevazusu ve edebi artmıyorsa, onun Allah'tan uzaklığı artar. Şu halde, herkes için, her zaman en güzel amel, hamd, şükür, zikir, tövbe ve istiğfardır.

Resûlullah Efendimiz [sallallahu aleyhi vesellem], her kulun her zaman tövbe ve istiğfar etmesi gerektiğini şöyle belirtmiştir:

"Bütün insanlar hata eder. Hata edenlerin en hayırlısı ise çokça tövbe edenlerdir."[129]

"Ey insanlar! Allah'a tövbe ediniz. Ben, günde yetmişten fazla, -bir rivayette yüz defa- Allah'a tövbe ediyorum."[130]

"Kalbimi (nurdan birtakım) perdeler kaplar ve bu sebepten dolayı Allah Teâlâ'ya günde yüz defa istiğfar ederim."[131]

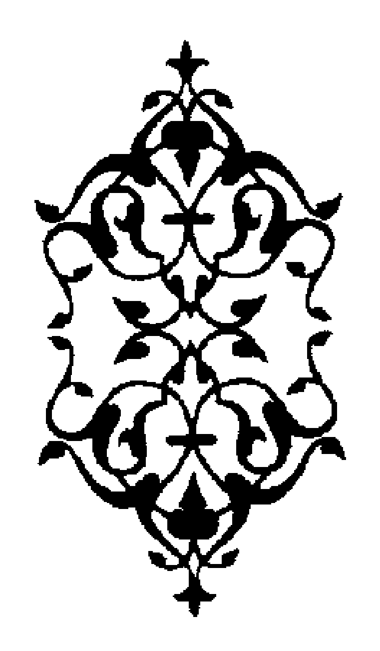
---

128 Abdurrahmân-ı Tâhî, *İşaretler*, s. 119.

129 Tirmizî, Kıyâme, 49; Ahmed, *Müsned*, 3/197; Hâkim, *Müstedrek*, 4/244.

130 Buhârî, Daavât, 3; Müslim, Zikir, 42.

131 Müslim, Zikir, 41; Ebû Davud, Vitir, 26.

(111) TEBBET SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Tebbet sûresi Mekke'de inmiş olup beş âyettir.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Allah Teâlâ önceki sûrede kusurlarından dolayı tövbe edenlerin tövbesini kabul edeceğini bildirdi. Bu müjde, günahına pişman olanlar içindir; Ebû Leheb gibi günahta inat ve ısrar edenler için değildir. Onun için ezelde, azap görme hükmü verilmiştir. Allah Teâlâ bu durumu açıklayarak şöyle buyurdu:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

تَبَّتْ يَدَٓا اَب۪ي لَهَبٍ وَتَبَّ ﴿١﴾ مَٓا اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ
﴿٢﴾ سَيَصْلٰى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٣﴾ وَامْرَاَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴿٤﴾ ف۪ي
ج۪يدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ ﴿٥﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***Ebû Leheb'in iki eli kurusun! Kurudu da.***

2. ***Ona malı ve kazandıkları hiçbir fayda vermedi.***

3. ***O, alevli bir ateşe girecek.***

4. ***Karısı da*** *(ateşe girecek);* ***odun taşıyıcı olarak,***

5. *(Hem de)* ***boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"Ebû Leheb'in iki eli kurusun! Kurudu da."* Ebû Leheb'in asıl ismi Abdüluzzâ'dır. Abdülmuttalib'in oğludur. Hz. Peygamber'in amcasıdır. Onun helâkini anlatmak için elin kuruması ifadesinin seçilmesinin ve azabın ele isnat edilmesinin sebebi şu olaydır:

Kur'an'da, *"Yakın akrabalarını uyar!"* (Şuarâ 26/214) âyeti inince, Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] Safâ tepesine çıkarak,

"Ey insanlar, önemli bir haberim var, toplanın!" diye seslendi. Her yönden insanlar toplandılar. Resûlullah onlara,

"Ey Abdülmuttaliboğulları, ey Fihroğulları! Ne dersiniz; şu dağın eteğinde size saldırmak üzere hazırlanmış bir atlı süvari grubu var desem, bana inanır mısınız?" diye sordu. Onlar da,

"Evet inanırız" dediler. O zaman Hz. Peygamber,

"Ben sizlere önünüzde çetin bir azabın bulunduğunu söylüyor ve sizi ondan sakındırıyorum, (Allah'a iman edin ve o azaptan kurtulun)" dedi. Bunları işiten Ebû Leheb,

"Yazıklar olsun sana, bizleri bunun için mi çağırdın?" dedi ve yerden bir taş alarak Hz. Peygamber'e doğru fırlattı. Sonra çekip gitti. Halk dağıldı. Olay üzerine bu sûre indi.

Âyette, *"Ebû Leheb'in eli kurusun, zaten kurudu da!"* dendi. Bundan kasıt, sadece eli değil, bütünüyle kendisidir. El, bütün beden yerine kullanılmıştır. Şu âyette de durum böyledir:

"Ona denir ki: İşte bu aşağılama ve azap, senin iki elinin kazandığı (bütün bedeninle işlediğin günahlar) yüzündendir" (Hac 22/10).

Âyetteki "kurudu da" ifadesi, bu işin kesin olduğunu bildirmek içindir.

Âyette, onun ismi yerine "alevli ateşin babası" manasındaki Ebû Leheb künyesinin kullanılması, kendisinin cehennemlik olduğuna da işaret etmektedir. Bir de o, bu künye ile meşhur olmuştu. Bunun bir diğer sebebi de şudur: Ebû Leheb'in asıl ismi Abdüluzzâ'dır. Uzzâ bir putun ismidir. İsim, "Uzzâ'nın kulu" anlamındadır. Âyette böyle çirkin bir ismin kullanılması kötü bulunmuştur.

"Ona malı ve kazandıkları hiçbir fayda vermedi." Yani eli kuruyup helâk olunca, bunlar ona bir fayda vermedi. Asıl malı ve onunla yaptığı ticaretleri kendisini kurtarmadı.

Diğer bir mana şöyledir:

Ona halk içinde kazandığı itibarı ve etrafında topladığı tâbileri bir fayda vermedi.

Bir diğer mana: Ona babasından miras kalan malı ve kendi kazancı bir fayda vermedi.

Bir diğer mana: Onun Hz. Peygamber'e [sallallahu aleyhi vesellem] karşı yaptığı hile ve düşmanlıklar kendisine bir fayda vermedi, emeline ulaşamadı.

Bir diğer mana: Kendisine göre bir değeri var zannettiği ameli onu kurtarmadı, bir işine yaramadı. Şu âyet bu tür amellerin durumunu bildirmektedir:

"Onların yaptığı her ameli ele alırız, (içlerinde bir hayır olmadığı için) onu toz duman eder kaybederiz" (Furkân 25/23).

İbn Abbas [radıyallahu anh], "elinin kazandığı" âyetine, "çocuğu" anlamını vermiştir. Rivayet edildiğine göre Ebû Leheb, "Eğer kardeşimin oğlu Muhammed'in söyledikleri doğru ise ben malımı ve oğlumu feda ederek o azaptan kurtulurum" derdi. Fakat ümidini bağladığı oğlu helâk oldu, temennisi gerçekleşmedi. Oğlu Utbe'yi Şam yolculuğu sırasında bir aslan parçaladı.

Utbe, babası Ebû Leheb gibi Hz. Peygamber'e [sallallahu aleyhi vesellem] düşmanlık yapıyordu. Bir defa yüzüne karşı yaptığı bir hakaretten dolayı, Allah Resûlü onun için, *"Allahım, ona köpeklerinden birini musallat et"* diye beddua etti. Allah ona, bir aslanı musallat etti.

Ebû Leheb'in kendisi de, Bedir Savaşı'ndan yedi gün sonra, tâun cinsi kara kızıl hastalığından öldü. Hastalığı sırasında öyle bir hal aldı ki insanlar hastalık kendilerine geçmesin diye ondan uzaklaştılar. Ondan tâun hastalığı gibi korkuyorlardı. Ölünce üç gün kendi haline terkedilmiş olarak kaldı, vücudu değişti. Yakınları yanaşamadı, sonra zencilerden birkaç kişiye ücret verdiler, adamlar onu götürüp toprağa gömdüler. Sonu Allah Teâlâ'nın belirttiği gibi oldu. Bu dünyadaki halidir. Ahiretteki hali ise şöyle alatıldı:

"O, alevli bir ateşe girecek."

Ebû Leheb, şüphesiz ahirette iyice tutuşup alevleri parlamış büyük bir ateşe girecek. Bu, cehennem ateşidir.

Ebû Leheb'in bu haberden sonra imana davet edilmesinin ve imanla mükellef yapılmasının hükmü hakkında âlimler farklı şeyler söylemişlerdir.

Âyetin zâhirî lafzı Ebû Leheb'in sadece ateşe gireceğinden bahsediyor. Fakat bunda onun iman etmeden öleceğine dair bir işaret vardır ve öyle olmuştur. Bu da ayrı bir gayb haberidir. Gerçi günahları affedilmeyen müminler de geçici bir süre cehennem ateşine gireceklerdir, ancak kalplerinde zerre kadar da olsa bulunan imanın bereketiyle sonunda ateşten çıkıp cennete gireceklerdir.

"Karısı da ateşe girecek; *odun taşıyıcı olarak."*

Ebû Leheb'in karısının ismi Ümmü Cemile'dir. Babasının adı Harb'dir. Ebû Süfyân'ın kız kardeşidir. Bu kadın, sırtında diken, pıtrak ve hurma dikeni taşır, onları getirip geceleyin Hz. Peygamber'in geçeceği yollara serperdi. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem], bir ipeğin üzerinde yürüyormuş gibi o dikenlerin üzerinde yürürdü, dikenler ayağına batmazdı.

Onun odun taşımasının bir manası da insanların arasında laf getirip götürmesi ve ara bozmasıdır. Laf getirip götüren ve insanların arasını bozanlar için, "Aralarında odun taşıyor, fitne ateşi yakıyor" denir.

"Odun taşıyıcı olarak" ifadesi, onu kınamak ve ayıplamak içindir.

Bunun bir manası da şudur: Ebû Leheb'in karısı, kıyamet günü sırtında zakkum ve diken gibi cehennem odunları taşıyacaktır.

Katâde'nin şöyle dediği rivayet edilir: "Ebû Leheb'in karısı, malı çok olmakla birlikte aşırı cimriliğinden dolayı sırtında odun taşırdı. Bunun için âyette cimriliğinden dolayı ayıplandı."

"Hem de boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde." Ebû Leheb'in karısının omuzunda hurma liflerinden örülmüş bir ip bulunur, onunla odun taşıyıp dururdu. Oduncuların yaptığı gibi, ipi omuzuna bağlardı. Onun bu şekilde anlatılması, kendisini küçük düşürmek ve oduncu lara benzeyen halini tasvir ederek anlatmak içindir. Bir diğer sebebi de onu ve kocasını üzüntüye sevketmektir. Çünkü onlar Kureyş içinde asil ve şerefli bir aile olarak biliniyorlardı.

Şöyle rivayet edilmiştir: Bu âyet-i kerime indiği zaman Ebû Leheb'in karısı, Hz. Peygamber'in evine geldi. Elinde de bir taş vardı. İçeri girdi. Evde Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem], Ebû Bekir-i Sıddık'la [radıyallahu anh] birlikte oturuyordu. Allah Teâlâ onun gözlerini perdeledi, kadın Allah Resûlü'nü görmedi, sadece Ebû Bekir'i gördü. Ona,

"Muhammed nerede? İşittiğime göre o beni hicvediyormuş (ayıplayıp kınıyormuş); eğer onu görürsem ağzına şu taş ile vuracağım!" dedi. Kadın bunları söylerken Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] oturduğu yerde ona bakıyor ve tebessüm ediyordu. Ebû Bekir de [radıyallahu anh],

"Yok, öyle bir şey olmadı" diyerek kadını başından savdı. O da elinde taş söylenerek dönüp gitti.

Gözü kör olan kimse, güneşi nasıl görecek ki!

Bu âyette kadının ilâhî rahmetten uzaklaştırıldığına ve hayırlardan mahrum oluşuna temsil yoluyla bir işaret vardır. Gerçekten onun hakkı yalanlama ve inkâr hırsı aşırı boyutlara varmıştır.

Mürre el-Hemedânî demiştir ki: "Ebû Leheb'in karısı Ümmü Cemile, her gün bir yük pıtrak dikeni getirir, onları müslümanların geçeceği yollara atardı. Bir gece sırtında bir yük dikenle gelirken yoruldu, dinlenmek için bir taşın başına oturdu. Tam o sırada bir melek arkadan onu yüküyle birlikte çekti, kadın yuvarlanıp sırt üstü düştü, boğazına dolanan ipiyle boğularak öldü gitti."[132]

Sûrenin Tasavvufî İşaretleri

Ebû Leheb'in eli kurudu, kendisi helâk oldu, asırlar boyu Kur'an'da çirkin halinin ve vasfının anlatılmasıyla rezil rüsva oldu; çünkü o, küfür ve inkârını ilk ilan edendi. Bu haliyle o, İslâm'da inkârcıların başı oldu. Her kim Allah Teâlâ'nın seçilmiş velilerini (halkı irşad eden kâmil mürşidleri) inkâr ederse, Ebû Leheb'in yolunda gitmiş olur. Ona malı ve kazancı fayda vermez. Bu münkir kimse, Allah'tan kopma ve ilâhî rahmetten uzaklaşma ateşine girecektir. O ateş yakıcı ve alevli bir ateştir. Bu kimsenin (münkirlikte) eşi, yani nefsi de omuzunda hızlân ipiyle günah odunlarını taşıyıp duracaktır. Hızlân, insanın ilâhî yardım ve rahmetten mahrum edilip kendi nefsiyle baş başa bırakılmasıdır.

132 Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 6/590.

Nimetullah-i Nahcuvânî [rahmetullahi aleyh], sûrenin tefsirini şu nasihatle bitirir:

"Ey Mevlâ'ya yönelen Hak yolcusu! Yüce Allah seni iki dünyanın helâk ve perişanlığından korusun. Sen Kur'an'ın anlattığı kıssa, hüküm, ibret ve misallerin içinde saklı işaretleri çok iyi düşün, Allah'ın sana verdiği imkân, güç ve takat nisbetinde onlardan payına düşeni al, ilâhî mesajı iyi anla. Şunu bil ki Kur'an'da anlatılan her şey insanları irşad etmek ve kemale erdirmek içindir.

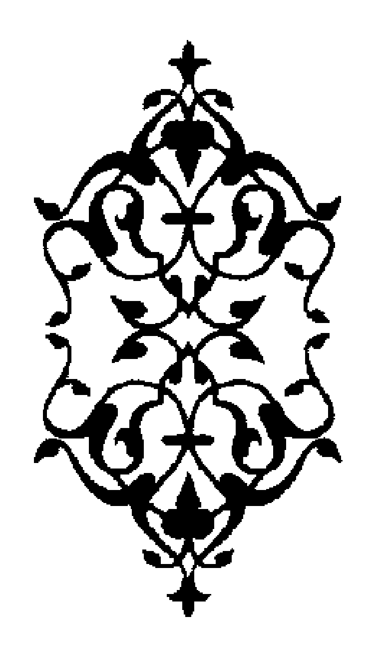
Sana bu sûrenin işaretinden şunu anlamak düşer: İnsanlara güzel muamele etmek, arkadaşlık ve komşuluk edeplerine riyat etmek, özellikle irfan sahibi Allah dostlarına karşı çok nazik ve edepli olmak gerekir. Ayrıca dünya nimetlerinin ve lezzetlerinin basitliğini görmeye çalış. Onların elde durmadığını, yok olup gittiğini ve arkada bir pişmanlık ve üzüntü bıraktığını gör. Gör de ona göre tedbirini al; yüce Allah'ayönel."[133]

Hayırlı işlerde muvaffak olmak sadece yüce Allah'ın yardımıyla mümkündür.

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun ailesine ve ashabına salât ve selâm etsin.

Tebbet sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

133 Nahcuvânî, *el-Fevâtihu'l-İlâhiyye*, 2/535. Bu kısım tarafımızca eklendi (mütercim).

(112) İHLÂS SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: İhlâs sûresi Mekke'de inmiştir. Medine'de indiğini söyleyenler de vardır. Bu sûrenin, bir defa Mekke'de, bir de Medine'de olmak üzere iki defa indiği de söylenmiştir. Dört âyettir.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: Allah Teâlâ önceki sûrede Ebû Leheb'i kınadı ve inkârından dolayı ona azap vaat etti. Bu sûrede de bizleri alevli ateşten kurtaracak tevhid inancını öğretti.

Bu sûrenin pek çok ismi vardır. Tevhid, ihlâs, necat, velâyet, marifet, cemal, sığınma, samed, esas, nur ve emân isimleri bunlardan bazılarıdır. Bu isimler içinde İhlâs ismi meşhurdur ve sûre onunla tanınır.

Bu sûreye İhlâs sûresi denmesinin bazı sebepleri şunlardır:

Bu sûrede yüce Allah şirkten uzak tutulmaktadır.

Bu sûre, hâlis tevhid inancını işlemektedir.

Bu sûre, Allah'a has olup sadece O'ndan bahseden bir sûredir. Onda dünya veya ahiretle ilgili bir şey yoktur.

Bu sûre, kalbi nifak, şirk ve günah kirlerinden temizler. Okuyanı, şeytandan, dünyanın hastalık ve dertlerinden, ölüm anındaki sıkıntılardan, ahiretin dehşetinden ve cehennemin ateşinden kurtarır.[134]

İhlâs sûresine "sığınma sûresi" de denmiştir; çünkü bu sûre ile maddi ve manevi düşmanlardan, zararlardan yüce Allah'a sığınılır.

İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerinin üçüne birden "Muavvizât" denir. Bu, "kendileriyle Allah'a sığınılan sûreler" demektir.

Felak ve Nâs sûrelerinin ikisine ise "Muâvizeteyn" (iki sığınma sûresi) denir.

Sûrenin İniş Sebebi

Sûrenin iniş sebebi olarak şunlar nakledilmiştir:

Müşrikler Hz. Peygamber'e gelerek, "Bize, kendisine davet ettiğin Rabb'ini tanıt, O'nun sıfatlarından bahset. Rabb'in altından mıdır gümüşten midir, nasıldır?" dediler. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] sükût buyurdu, o anda bir cevap vermedi. Sonra bu sûre indi.[135]

Sûrede yüce Allah'ın tek olduğu ve bütün varlıkların O'na muhtaç olup hepsinin ihtiyacını gördüğü belirtilince, müşrikler,

"360 tane put bizim ihtiyaçlarımızı göremezken, senin tek ilâhın bütün mahlûkatın ihtiyaçlarını nasıl görür?" dediler o zaman Sâffât sûresinin ilk dört âyeti indi.[136]

Diğer rivayete göre yahudiler, Hz. Peygamber'e [sallallahu aleyhi vesellem], "Bize Rabb'ini tanıt, O'nun hangi sıfatlara sahip olduğundan bahset" dediler. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] o anda vahiy alma

---

134 İhlâs sûresinin isim ve manaları için bk. Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 32/161-162; Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 10/ 656.

135 Tirmizi, Tefsiru Sûre (112), 1-2; Ahmed, *Müsned*, 5/134.

136 Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 32/161.

haline girdi, titremeye başladı, kendisinden geçti, Cebrâil [aleyhisselâm] bu sûreyi indirdi.[137]

Bu rivayetlere bakılarak, İhlâs sûresinin Mekke ve Medine'de ayrı ayrı iki defa indiği belirtilmiştir. Cenâb-ı Hak buyurdu ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌۚ ﴿١﴾ اَللّٰهُ الصَّمَدُۚ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْۙ ﴿٣﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ ﴿٤﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***De ki: O, Allah birdir.***

2. ***Allah sameddir*** *(hiçbir varlığa ihtiyacı yoktur, bütün varlıklar O'na muhtaçtır).*

3. ***O, doğurmamış ve doğmamıştır.***

4. ***O'nun dengi*** *(ve benzeri)* ***hiçbir varlık yoktur.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"De ki: O, Allah birdir."*

Kendisine ibadet edilmesini hak eden, varlığı zorunlu olan, bütün kemal sıfatlarına sahip bulunan Allah, tektir; O'nun zatında, sıfatlarında ve fiillerinde bir ortağı yoktur. O, bölünüp parçalanmaz, Zatına bir sınır çizilmez, yüceliği sayı ile anlatılmaz. O, Evvel'dir; bir başlangıcı yoktur. Âhir'dir; bir sonu yoktur. Zâhir'dir; varlığının delilleri herkes için açıktır. Bâtın'dır; zuhuru herkes için gizlidir.

137 Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 8/670-671.

Yüce Allah'ın tek olmasının üç manası vardır:

1. Yüce Allah, ilâh olarak tektir; âlemde ikinci bir ilâh yoktur. Bu, adedi ortadan kaldırır.

2. Yüce Allah, zatı ve sıfatlarıyla tektir; O'nun bir eşi, ortağı, benzeri ve dengi yoktur.

3. Yüce Allah, vücut olarak tektir. Zatında bir bölünme ve parçalanma olmaz.

Bu âyetin kastı, yüce Allah'ın bir ortağının olmadığıdır. Bu şekilde müşriklerin O'na ortak edinme beklentileri reddedilmiş olmaktadır. Bu açıklama müfessir İbn Cüzey'e aittir.[138]

"Allah sameddir."

Samed, bütün ihtiyaçlar için müracaat edilen, kendisi hiç kimseye muhtaç olmayan, zatının dışındaki bütün varlıkların her an muhtaç olduğu, her şeyin kendisiyle ayakta durduğu yüce zat demektir.

Samede şu manalar da verilmiştir:

Samed, ebedî olan, varlığının bir sonu bulunmayandır.

Samed, dilediğini yapan ve istediği gibi hükmedendir.

Samed, yediren, doyuran, fakat kendisi yiyip içmeyen, kimse tarafından doyurulmayan ve böyle bir şeye ihtiyacı olmayandır.

Allah Teâlâ âyette, kendisinin samed olduğunu belirtirken, bunu ma'rife (belirlilik takısı alan) bir kelime ile ifade etmiştir. Bundan şu anlaşılır: Âyetle ilk muhatap olan Araplar, samed deyince bunun ne manaya geldiğini anlıyorlardı. Onun için bu ifade ile yetindi. Fakat yüce Allah tek olduğunu ifade ederken, "O birdir" deyip yetinmedi, tek ve bir oluşunu açıkladı.

138 bk. İbn Cüzey, *et-Teshîl li-Ulûmi't-Tenzîl*, 2/524.

"Allah sameddir" âyetinde Allah ism-i şerifi tekrar söylendi. Bununla şuna işaret edildi: Kim samed sıfatına sahip değilse o, ilâhlıktan uzaktır, onun zikriyle tatlanmak da mümkün değildir.

İkinci âyet, birincinin neticesi gibidir.

Bu sûrede önce yüce Allah'ın, bütün kemal sıfatlarına sahip olmayı gerektiren ilâhlığı anlatıldı. Sonra zatında hiçbir şekilde parçalanma, bölünme, çoğalma gibi beşerî hallerin bulunmadığı söylendi. Zatının hakikatinde ve sahip olduğu özelliklerde kimsenin O'na ortak olmasının mümkün olmadığı belirtildi. Sonra, yüce Allah'ın hiçbir varlığa ihtiyaç duymadığı, tam tersine bütün varlıkların vücut bulma, varlığını devam ettirme ve diğer hallerinde sürekli O'na muhtaç olduğu ortaya kondu. Böylece O'nun gerçek ilâh olduğu belirtilmiş ve samed sıfatına bağlı olarak sahip olduğu özellikler dile getirilmiş oldu.

Allah Teâlâ, bundan sonra, önceki âyetlerin hükmü içinde mana olarak mevcut olan bazı hükümleri ayrıca şöyle açıkladı:

"O, (hiçbir varlığı) doğurmadı."

Yani O'ndan hiçbir varlık doğmadı. Bununla müşriklerin ve hıristiyanların yanlış itikadları reddedilmiştir. Çünkü onlar, müşrikler meleklerin Allah'ın kızı, hıristiyanların ise Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğuna inanıyorlardı. Bunun için ifade geçmiş zaman kipiyle (mâzi sîgası) ile ifade edildi. Yani geçmişte böyle bir şey olmadı; O'ndan hiçbir çocuk doğmadı; çünkü hiçbir şey O'nun cinsi değildir. Kimse O'nun cinsi olmayınca hiçbir varlık O'na eş olamaz ve bu yolla bir çocuğu olması da düşünülemez. Bu durum bir âyette şöyle belirtilmiştir:

"O, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. O'nun bir eşi olmadığı halde nasıl çocuğu olabilir! Her şeyi O yaratmıştır. O, her şeyi hakkı ile bilendir" (En'âm 6/101).

Allah Teâlâ'nın, kendisine yardım edecek veya O'nun adına işlerini görecek kimseye ihtiyacı yoktur; çünkü O'nun, samed oluşundan ve mutlak zenginliğinden dolayı birilerine ihtiyaç duyması imkânsızdır.

"O, doğrulmadı da."

Yani, Allah, hiçbir varlıktan meydana gelmedi. Önce, şimdi ve gelecek zaman içinde O'nun yokluğa nisbet edilmesi, yani bir zaman diliminde yok olduğunun düşünülmesi imkânsızdır.

Önceki âyette yüce Allah'ın hiçbir varlıktan doğmadığı mana olarak anlaşıldığı halde, burada bir kere daha açıkça söylenmesi, şuna işaret etmek içindir: Bu iki durum birbirinin lazımıdır. Biri olmayınca diğeri de olmaz. Şu durum herkes tarafından bilinmektedir: Bir varlık doğurmuşsa, kendi de doğrulmuştur. Kendisi bir varlıktan doğmamışsa, ondan da bir şey doğmaz.

"Onun dengi (ve benzeri) hiçbir varlık yoktur."

Hiçbir varlık, eş veya başka biri olarak O'na denk, emsal ve benzer değildir.

Bu sûre-i celile, kısa olmakla birlikte Allah hakkındaki bütün bilgileri ve O'nun kudsî sıfatlarını özetle içermekte, bu sıfatları inkâr edenleri reddetmektedir.

İhlâs Sûresinin Fazileti

Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

"Kul hüvellahü ehad sûresi, Kur'an'ın üçte birine denktir."[139]

Kur'an'ın ana konularını üç alanda toplamak mümkündür. Bunlar inanç esasları, hükümler ve kıssalardır. Derin bir şekilde bakılırsa, bu sûrenin bütün inanç esaslarını içerdiği görülür.

Bu manadaki bir hadiste şöyle buyrulur:

"Sizden biri, her gece Kur'an'ın üçte birini okumaktan aciz midir?" Ashap,

139 Müslim, Müsâfirin, 259 (nr. 812); Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân, 11 (nr. 2900).

"Bir kimse bir gecede Kur'an'ın üçte birini nasıl okuyabilir?" diye sordular; Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurdu:

"Kul hüvellahü ehad sûresini bir defa okursa, bu Kur'an'ın üçte birine denktir."[140]

İmam Müslim'in rivayet ettiği hadiste şöyle buyrulur:

"Yüce Allah Kur'an'ı üç ana bölüme ayırdı. Kul hüvellahü ehad sûresini (onda işlenen tevhid inancını) Kur'an'ın ana bölümlerinden biri yaptı."[141]

Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem], diğer bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

"Yedi kat gökler ve yedi kat yer, Kul hüvellahü ehad sûresindeki tevhidi ispatiçinyaratıldı."[142]

Yani, bütün kâinat bu sûrede anlatıldığı gibi yüce Allah'ın birliğini ispat etmek ve yüce zatını tanıtmak için yaratılmıştır.

Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] bir adamın İhlâs sûresini okuduğunu işittiğinde,

"Ona vâcip oldu" buyurdu. Oradakiler,

"Ona ne vâcip oldu?" diye sorduklarında, Hz. Peygamber,

"Cennet vâcip oldu" buyurdu.[143]

Sehl b. Sa'd es-Sâidî [radıyallahu anh] şöyle naklediyor:

Bir adam Hz. Peygamber'e gelerek fakirlikten ve geçim darlığından şikâyette bulundu. Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] adama,

"Evine girdiğin zaman içeride biri varsa ona selâm ver; eğer kimse yoksa bana selâm ver (salavat getir) ve Kul hüvellahü ehad sûresini oku" buyurdu.

140 Müslim, Müsâfirîn, 259 (nr. 811); Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân, 11 (nr. 2896).

141 Müslim, Müsâfirîn, 260.

142 Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, nr. 2265; Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdîs ve'l-Âsâr*, 4/331 (Dâru İbn Hüzeyme, 1414 hicri); Süyûtî, *es-Sağîr*, nr. 1020.

143 Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân, 11 (nr. 2897); Hâkim, *Müstedrek*, 1/566; Nesâî, *Amelü'l-Yevm*, nr. 702.

Adam söylendiği gibi yaptı; Allah Teâlâ ona bol rızık gönderdi, öyle ki gelen rızık kendisine yettiği gibi komşularına da ondan ikramda bulundu.[144]

Resûl-i Ekrem [sallallahu aleyhi vesellem] diğer bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

"Kim bir günde iki yüz defa Kul hüvellahü ehad sûresini okursa, Allah Teâlâ onun elli senelik günahını affeder; ancak bu günah bir borç (kul hakkı ise) ise onu affetmez."[145]

İhlâs sûresinin fazileti hakkında İmam Süyûtî'nin *el-Câmiu's-Sagîr* adlı hadis kitabında pek çok hadis nakledilmiştir. Ancak biz uzatıp okuyucuyu usandırma korkusuyla hepsine yer vermedik.

Sûrenin Tasavvufî İşaretleri

Bu sûre, müşahede sahibi seçkin velilerin tevhid anlayışıyla, delil üzere iman eden umum halkın tevhid anlayışını içermektedir.

Seçkin velilerin tevhid anlayışında iki makam vardır. Biri, ceberût âleminin sırlarının keşfedildiği makam, diğeri de melekût âleminin nurlarının seyredildiği makamdır.[146] İhlâs sûresindeki "hüve" lafzı, ceberût âleminin aslî, latîf sırlarının keşfedildiği makama işaret etmektedir. Allah lafzı ise ceberût denizinden fışkıran kesif nurların seyredildiği makama işaret etmektedir.

Müşahedenin hakikati, latif olan nurların kesif (yoğun) hale yani müşahede edilecek duruma gelmesidir. Muayenenin (varlıkların aslını görmenin) hakikati ise kesif olan şeylerin latif hale gelmesidir. Buna göre muayene, daha ince ve sırlıdır. Varlıkları, ceberût denizinden

---

144 Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 20/224.

145 Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân, 11 (nr. 2898);

146 Beş duyu organı ile görülmeyen, içinde meleklerin yaşadığı, arştan dünya semasına kadar olan âleme melekût âlemi, duyu organları ile görülen ve hissedilen âleme müşahede âlemi, bunların dışındaki ilâhi tecellilerin zuhur ettiği âleme ceberût âlemi denir.

kaynayan kesif nurlar halinde görmek müşahededir. Bu nurlar latif hale gelip her şeyi kaplayan latif denize ulaştığında ve ahadiyyet denizi her şeyi kapladığında ona muayene denir.

Allah Teâlâ'nın tek oluşunu, hiçbir şeye muhtaç olmayıp her şeyin O'na muhtaç olmasını, bir varlıktan doğmaktan ve kendisi çocuk edinmekten uzak oluşunu anlamak için insanlar bir delile ihtiyaç duyar. Bu, iman makamıdır. Müşahede hali ise ihsan makamıdır. Âyet, ilâhın hakikatini insan aklına yaklaştırarak anlatmaktadır.

Kuşeyrî [rahmetullahi aleyh] der ki: "Şöyle denilmiştir: Allah Teâlâ hakikati sırlara 'hüve' sözüyle açtı, ruhlara 'Allah' sözüyle açtı, kalplere 'ehad' sözüyle açtı; müminlerin nefislerine ise sûrenin kalan kısmıyla açtı.

Sûre hakkında şu açıklama da yapılmıştır:

Allah'ta fâni olan âşıkların hakikati keşfi 'hüve' iledir. Muvahhidlerin keşfi 'Allah' sözüyledir. Âriflerin keşfi 'ehad' sözüyledir. Âlimlerin keşfi ise sûrenin kalan kısmıyla olur.

Bu konuda bir açıklama da şöyledir:

Allah Teâlâ, seçilmiş velilerin içindeki has kullarına 'hüve' (O) lafzıyla hitap etti; onlar da sadece O'nunla oldular ve O'nunla kaldılar. Yüce Allah seçkin kullarına 'Allah' sözüyle hitap etti; onlar da hep Allah ile meşgul oldular. Sonra onlardan aşağı mertebede olanlar için daha fazla beyanda bulundu ve zatının 'ehad' (tek) olduğunu belirtti. Onlardan aşağı derecede olanlara zatını tanıtmak için daha fazla beyanda bulundu ve zatının 'samed' olduğunu bildirdi. Bu şekilde derecesi düşük olan diğer müminlere de diğer sıfatlarını söyleyerek zatını tanıttı."[147]

Hakîm et-Tirmizî [rahmetullahi aleyh], *Nevâdirü'l-Usûl* adlı eserinde der ki: "Hüve lafzı, Allah Teâlâ için bir isimdir, zamir değildir. Aslı, hakikat manasındaki hüveyitten gelir."

---

147 bk. Kuşeyrî, *Letâifü'l-İşârât*, 6/332.

Diğer açıklamalar için bu esere bakılabilir.

Şâzelî yolunun büyüklerinden Şeyh Abdurrahman Ârif demiştir ki:

"Sözün özü şudur: 'Hüve' lafzıyla yüce Allah'a işaret edilmesi, Cenâb-ı Hakk'ın nurları içinde kaybolmuş ve hakiki hüviyetin ne olduğunu gerçek manada anlamış âriflere mahsustur. Ahadiyyet denizi onları çepeçevre sardığından ve hakiki vücut gözlerinin önüne açıldığından ârifler, yüce Allah'tan başka her şeyi gönüllerinden silip attılar. Ârifler, 'O' denince sadece Allah'ı hatırlarlar; başka kimse akıllarına gelmez. Çünkü gerçekte var olan ve işaret edilecek hakiki vücuda sahip olan tektir ve o da sadece yüce Allah'tır. Ne zaman 'O' denilse, âriflerin aklına Allah gelir; zira onlar, diğer herkesi şuurlarından silip atmışlar ve bütün beşerî şekillerden fâni olmuşlardır. Onlar ilâhî tecellileri seyre dalıp kendi varlıklarını bile hissetmez duruma gelmişlerdir. Bu hal, tevhidde ve Allah'ı yüceltmede hedef noktadır. Cenâb-ı Hak, peygamberi Hz. Muhammed'in [sallallahu aleyhi vesellem] bereketine bizlere sürekli o hal içinde bulunmayı ihsan etsin ve bizleri dostlarından yapsın."

Fahreddin-i Râzî [rahmetullahi aleyh] der ki: "Bu sûredeki, *"De ki: Allah birdir'* âyeti, iki ilâh anlayışını reddetmektedir. Bu kimseler, 'Nuru bir ilâh, karanlığı ayrı bir ilâh yarattı' derler; iyilik ve kötülükleri iki ayrı tanrının yarattığına inanırlar. Bu âyet hıristiyanların üçlü ilâh inancını da reddetmektedir. Âyetle ayrıca yıldız ve felekleri başka bir tanrının yönettiğine inanan Sâbiîler'in inancını da reddetmektedir.

'Allah sameddir', bütün varlıkları yaratan ve ihtiyaçlarını görendir, âyeti, kâinatta Allah'tan başka ilâh olduğunu söyleyenlerin inancını reddetmektedir.

'O doğurmadı ve doğrulmadı' âyeti, yahudilerin, hıristiyanların ve müşriklerin inancını reddetmektedir. Yahudiler, 'Üzeyir Allah'ın oğludur' dediler. Hıristiyanlar, 'Mesîh İsa Allah'ın oğludur' dediler. Müşrikler de, 'Melekler Allah'ın kızlarıdır' dediler.

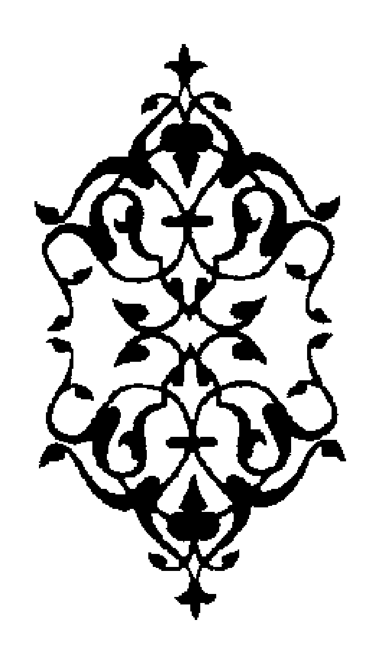
'Hiç kimse O'na denk değildir' âyeti de Allah'a putları ortak koşan müşriklerin görüşünü reddetmektedir."[148]

Hayırlı işlerde muvaffak olmak sadece yüce Allah'ın yardımıyla mümkündür.

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun ailesine ve ashabına salât ve selâm etsin.

İhlâs sûresinin tefsiri burada tamamlandı.

148 Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, 32/170. Bu kısım tarafımızca eklendi (mütercim).

(113) FELAK SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi: Felak sûresi Medine'de inmiş olup beş âyettir.

Önceki Sûre ile Bağlantısı: İhlâs sûresinde kendisine sığınılacak ve tutunulacak zat tanıtılmıştır. İhlâs sûresiyle Allah'a sığınma konusunda Hz. Osman'ın [radıyallahu anh] hadisi mâlumdur. Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem], hasta iken Hz. Osman'ı [radıyallahu anh] ziyarete geldi. Ona,

"Şu anda hissettiğin acıdan seni koruması (ve kurtarması) için bir ve samed olan yüce Allah'a sığınırım" diye dua etti ve onun da hastalık ve benzeri şeylerden bu şekilde Allah'a sığınmasını emretti.[149]

İhlâs sûresinden sonra, içinde Allah'a sığınma emri olan Felak ve Nâs sûrelerinin gelmesinin bir sebebi de şöyle söylenmiştir:

---

149 Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü'l-Usûl*, 2/11; Heysemî, *ez-Zevâid*, 5/110.

İhlâs sûresinin iniş sebebi Allah hakkındaki cehalet ve edep dışı isteklerdir. Allah'ın nesebini sormak insana şer olarak yeter. Bunun için Felak sûresinde bütün şerlerden Allah'a sığınılması emredildi. Sonra özel olarak karanlığın şerrinden Allah'a sığınılması emredildi. Çünkü iplere üfürme ve sihir işleri daha çok gece karanlığında olur. Sonra hasetten Allah'a sığınılması emredildi. Zira insanı sihir büyü gibi kötü işlere sevkeden hasettir. Peşinden vesveseden Allah'a sığınılması emredildi. Çünkü bütün kötülüklerin kaynağı bu vesvesedir. Bir insanın iradeli olarak kötülük yapması ancak bir insan ve cin şeytanın vesvesesi ile olur.

En doğrusunu yüce Allah bilir.

Sûrenin İniş Sebebi

Celâleddin-i Mahallî der ki: "Felak ve Nâs sûreleri, yahudi Lebid b. A'sam'ın Hz. Peygamber'e sihir yaptığında nâzil oldu."

Sahih hadis kitaplarında nakledildiği üzere, yahudilerden Lebid b. A'sam Resûlullah'a [sallallahu aleyhi vesellem] sihir yapmış, bu sihir Allah Resûlü'nün saadetli bedeninde rahatsızlık sebebi olmuştur. Daha sonra Cebrâil [aleyhisselâm] büyüyü yapanın ismini ve büyünün yerini haber vermiştir. Resûl-i Ekrem Hz. Ali'yi göndererek büyüyü yerinden çıkartmıştır. O sırada Felak ve Nâs sûreleri nâzil olmuştur. Resûlullah bu sûreleri okuyunca üzerindeki bütün sıkıntı gitmiş ve Hz. Peygamber rahatlamıştır.[150]

---

150 Tefsirdeki rivayet kısaltılarak özetle verilmiştir. Sihir olayı için bk. Buhârî, Tıb, 47; 50. Ayni, *Umdetü'l-Kârî*, 14/738-741; Müslim, Selâm, 42; İbn Mâce, Tıb, 45; Ahmed, *Müsned*, 6/96.

Cenâb-ı Hak buyurdu ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِۙ ﴿١﴾ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَۙ ﴿٢﴾ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ
اِذَا وَقَبَۙ ﴿٣﴾ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِۙ ﴿٤﴾ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا
حَسَدَ ﴿٥﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***De ki: Ben sabahın Rabb'ine sığınırım,***

2. ***Yarattığı şeylerin şerrinden,***

3. ***Karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden,***

4. ***Düğümlere üfürüp büyü yapanların şerrinden,***

5. ***Ve haset ettiği vakit hasetçinin şerrinden.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"De ki: Ben sabahın Rabb'ine sığınırım."* Âyetin lafzında geçen "felak", "sabah" manasındadır. Felak, yarıp çıkarmak anlamındadır. Gecenin içinden gündüzün aydınlığı çıkarıldığı için sabaha "felak" denmiştir.

Yarılıp açılarak içinden bir şey çıkan durumlar ve olaylar anlatılırken bu fiil kullanılır. Mesela, toprağın yarılıp içinden bitkinin çıkarılması, dağların altından su gözelerinin fışkırması, buluttan yağmurun akıtılması, çekirdeğin yarılıp içindeki şeyin ortaya çıkarılması, karındaki rahmin ve fercin açılıp içinden çocuğun çıkması ve bunlara benzer şeyler felak fiili için örnek olarak verilebilir.

"Felak"ın cehennemde bir azap kuyusu olduğu da söylenmiştir

Âyette "felakın Rabb'i" ifadesi, bize şunu haber vermektedir: Karanlıktan sonra nur vardır. Darlıktan sonra genişlik gelir. İşler tıkandıktan sonra açılır. Bu, herkes için bir müjdedir. O, insanlara, sığınmaya öğretmekte ve onları buna hazırlamaktadır.

Bu âyetler ayrıca sihir ve benzeri yollarla bağlanan düğümlerin çözüleceğini ve zorda kalanların kurtulacağını haber vermektedir. Bu şekilde insanın ümidini kuvvetlendirmektedir. Birkaç örnek verip diğer zorlukların da aynı şekilde yüce Allah'a sığınmakla aşılacağını müjdelemektedir. Bunun için kulları Allah Teâlâ'ya yönelmeye ve sığınmaya teşvik etmekte, buna çok önem verip özen göstermelerini istemektedir.

Sonraki âyetlerde kendisinden sığınılacak şeyler zikredilerek şöyle buyruldu:

"Yarattığı şeylerin şerrinden ..."

Yaratılan şeylerin içine insan, cin ve diğer bütün varlıklar girer. Her ne olursa olsun, bu ifade ile, zarar veren her şeyden Allah'a sığınılmış olur. Bu ifade çok geneldir, onun içine zarar veren maddeler, hayvanlar, yıldırım ve benzeri gök âfetlerinin hepsi girer.

Şerrin yaratılan şeylere izafe edilmesi, onun özellikle halk âleminde meydana geldiğini ifade etmek içindir. İçinde yaşadığımız ve bozulup dağılmayla yüz yüze olan bu hikmet âlemine "halk âlemi" denir. Bu âlemde varlıklar birbirine zıt terkiplerle yaratılmış olup biri diğerinin düzenini bozup ortadan kaldıracak özelliklerle donatılmıştır. Âlem-i emir ise böyle değildir. Orada sebep ve gerekçeler yoktur. O âlemde her şey, Cenâb-ı Hakk'ın "Ol!" emriyle oluverir.

"Karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden ..."

Aslında gecenin şerrinden sığınma, önceki âyetin içine girmektedir. Ancak ondan sığınmaya çok fazla ihtiyaç olduğu ve kötülüklerin çoğu gece meydana geldiği için ayrıca söylenmiştir.

Âyetin manası şudur: Gece karanlığı çöktüğü ve her yanı iyice sardığı zaman, meydana gelecek kötülüklerin şerrinden sabahın (nurun ve aydınlığın) Rabb'i Allah'a sığınırım.

Gerçekten gece içinde çok acayip olaylar olmakta ve şaşılacak işler meydana gelmektedir.

Âyetteki gece anlamı verdiğimiz "gâsık" kelimesine, kamer (ay) manası verenler de olmuştur. Ayın karanlığa gömülmesi, tutulup ışığını kaybetmesi ve kapkaranlık olmasıdır.

Bu konuda gelen bir rivayette Hz. Âişe [radıyallahu anhâ] şöyle demiştir:

"Resûlullah [sallallahu aleyhi vesellem] bir gece gökte yeni doğmuş aya baktı, sonra elimi tutarak,

*'Âişe, bunun şerinden Allah'a sığın; âyette şerrinden Allah'a sığındırılan gâsıkbudur'*buyurdu." [151]

Gökteki ayın karanlığa gömülmesi, ayın son bir veya iki günü hiç görünmemesidir. Müneccimler o zamanı uğursuz sayarlar. Bunun için sihirbazlar da vücutta hastalık yapacak sihirlerini o günlerde yaparlar. Bu görüşün, sûrenin inme sebebine uygun olduğu söylenmiştir.

Gâsıkın Süreyya yıldızı olduğunu söyleyenler de olmuştur. Onun karanlığa gömülmesi, kaymasıdır. Bu yıldızın kaymasıyla birçok hastalık ve tâun ortaya çıkar.

Gâsıkın, insanın başına gelen her türlü şer olduğu da söylenmiştir. Onun bastırması, insana hücum etmesi ve onu her yandan sarmasıdır. Bu hal insanı aciz bırakacak bir durum olduğundan, ondan Allah'a sığınmalıdır.

Âyette, Allah'a sığınılacak gece karanlığının temsil yoluyla insanı saran aşırı şehveti anlattığını ve o hal içinde gelecek tehlikeden yüce Allah'a sığınılması gerektiğini söyleyen âlimler de vardır.

---

151 Tirmizi, nr. 3366; Ahmed, *Müsned*, 6/61; Hâkim, *Müstedrek*, 2/540.

Karanlık manası verdiğimiz gâsık için bundan başka şeyler de söylenmiştir. Kısaca, içinde nur ve edep olmayan her iş karanlıktır, tehlikelidir; ondan yüce Allah'a sığınmalıdır.

"Düğümlere üfürüp büyü yapanların şerrinden ..."

Yani kötü nefislerin şerrinden Allah'a sığınırım de.

Yahut iplere düğüm atarak sihir yapan ve onlara üfüren kadınların şerrinden ... Üfürme, ya tükürerek olur ya da tükürmeden nefes vererek olur. Âyette kelimenin "en-neffâsât" şeklinde ma'rife olarak (belirlilik takısıyla) söylenmesi, ya Hz. Peygamber'e sihir yapan o mâlum kadını ifade içindir ya da cins içindir. Cinsi ifade edince, bu işle uğraşan bütün sihirbazları kapsar. Bu durumda Resûlullah'a [sallallahu aleyhi vesellem] sihir yapan yahudi Lebid'in kızları zaten ifadenin içine girmiş olur.

"Ve haset ettiği vakit hasetçinin şerrinden ..."

İçindeki hasedi dışarı vurduğu ve gereğini yaptığı zaman hasetçinin şerrinden insanların ilâhına sığınırım de!

Hasetçinin hasedi içinde kaldığı sürece başkasına zarar vermez. Fakat bu şeytanî duygu insanın içinde depreşip de onu fiilen bir şey yapmaya zorladığı zaman, hasetçi, karşı tarafa zarar verecek şeyleri söz ve fiille uygulamaya başlar. Bunun için hasetçinin zararı haset ettiği zamana bağlanmıştır. Çünkü ondan önce haset, başkasına zarar vermez, sadece sahibine zarar ve sıkıntı verir.

Müfessir İbn Cüzey-i Gırnâtî [rahmetullahi aleyh] haset hakkında der ki:

"Haset, hem temiz fıtratlarca hem de dinimizce kötü bulunmuş bir huydur. Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem] şöyle buyurmuştur:

'Ateşin odunu yakıp kül ettiği gibi, haset de insanın iyiliklerini yakıp yok eder.' [152]

---

152 Ebû Davud, nr. 4903; İbn Mâce, Zühd, 22 (nr. 4210).

Âlimlerden biri demiştir ki: 'Haset gökte ve yerde işlenen ilk günahtır. Gökte İblîs Hz. Âdem'e haset etti, Allah emrettiği halde ona hürmet secdesine yanaşmadı. Yeryüzünde de Hz. Âdem'in oğlu Kâbil, kardeşi Hâbil'e haset etti ve bu hasetle onu öldürdü.'

Hasedin farklı dereceleri vardır.

Birinci derece, bir insanın müslüman kardeşindeki bir nimetin yok olmasını istemesidir. Bu nimet kendisinin eline geçecek bir nimet de değildir. Bunun tek sebebi, kendisinden başkasına Allah'ın nimet vermesini istememek ve bundan acı duyup rahatsız olmaktır.

İkinci derece, müslüman kardeşindeki bir nimetin yok olmasını ve o nimetin kendisine verilmesini istemektir.

Üçüncü derece, müslüman kardeşindeki bir nimetin yok olmasını istemeden bu nimetin bir benzerinin de kendisine verilmesini temenni etmektir. Bu, câizdir; o haset değildir, ona gıpta, yani imrenme denir.

Haset eden kimse kendine üç türlü zarar verir:

1. Günah kazanır; çünkü haset büyük günahlardandır.

2. Allah Teâlâ'ya karşı saygısızlık etmiş olur. Hasedin aslı, Allah'ın bir kuluna nimet vermesini kötü görmek ve O'nun işine itiraz etmektir.

3. Çokça gam ve keder ile kalbini acılara gark eder.

Kısaca, haset eden mesut olmaz, kimse tarafından sevilemez, gönüllere giremez, kimsenin efendisi olamaz.

Allah Teâlâ bizleri haset edenlerden değil, kendine haset edilenlerden eylesin."[153]

153 İbn Cüzey, *et-Teshîl li-Ulûmi't-Tenzîl*, 2/527.

Sûrenin Tasavvufî İşaretleri

Felakın aslı ceberût denizinin (gayb âleminin) kendisinden ortaya çıktığı nurdur. Bu, bütün kâinatın çekirdeği olan Muhammedî nurdur. Bu nuru ortaya çıkaran Allah Teâlâ, habibine, onu Rabb'inden alıkoyan bütün varlıkların şerrinden kendisine sığınmasını emretmiştir. Ayrıca insana hücum eden, ona hükmeden nefsin hevâsından, gazabından ve kininden de Rabb'ine sığınmasını emretmiştir. Yine kendisine hile yapan, tuzak kuran sihirbaz ve hasetçilerin şerrinden de Rabb'ine sığınmasını emretmiştir.

Haset, avam havas bütün insanların gözünde kötü bir huydur. Haset eden, asla mesut olmaz.

Hasedin aslı, başkasına verilmiş hayra üzülmek ve onun elinden gitmesini, yok olmasını istemektir. Fakat onun elindeki nimetin kalmasını isteyerek bir benzerinin de kendisine verilmesini istemek haset değildir; buna gıpta, yani özenme ve imrenme denir. İlim, amel, manevi zevk ve haller gibi kemalatlarda başkasına özenmek, övülmüş ve güzel bulunmuştur.

Hayırlı işlerde muvaffak olmak sadece yüce Allah'ın yardımıyla mümkündür.

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun ailesine ve ashabına salât ve selâm etsin.

Felak süresinin tefsiri burada tamamlandı.

(114) NÂS SÛRESİ

Sûre Hakkında Bilgi

Nâs sûresi Medine'de inmiştir, altı âyettir. Önceki sûre ile bağlantısını Felak sûresinde açıkladık. Cenâb-ı Hak bu sûrede buyurdu ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِ ﴿٢﴾ اِلٰهِ النَّاسِ ﴿٣﴾ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ﴿٤﴾ اَلَّذ۪ى يُوَسْوِسُ ف۪ى صُدُورِ النَّاسِ ﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1. ***De ki: Sığınırım insanların Rabb'ine,***

2. ***İnsanların melikine*** *(sahibine ve hâkimine),*

3. ***İnsanların ilâhına,***

4. *O sinsice vesvese veren şeytanın şerrinden.*

5. *Öyle bir şeytan ki insanların göğüslerine* *(kalplerine)* ***vesvese verir durur.***

6. *(O şeytan),* ***cinlerden de olur insanlardan da.***

Tefsir

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki: *"De ki: Sığınırım insanların Rabb'ine."* Yani onları terbiye eden ve her işlerini düzenleyip yoluna koyana.

"İnsanların melikine." Yani insanların sahibine ve her işlerini tedbir edenine. Yüce Allah'ın terbiyesi, sultanların emri altındakileri terbiye etmesine benzemez. O'nun terbiyesi çok başkadır. Her şeyden önce yüce Allah, kullarının her şeyine tam sahiptir; onlarda tam bir tasarruf hakkı ve hükmetme yetkisi vardır. Şu âyeti de bu manada düşünmeli.

"İnsanların ilâhına." Bu âyet şunu açıklıyor: Yüce Allah'ın kullarının meliki olması, diğer sultanlar gibi, sadece onları hükmü altına alıp işlerini tedbir etmesi, kendilerini yönetmesi ve himaye edip koruması şeklinde değildir. O'nun melikliği (sahipliği ve hâkimliği) insanların mâbudu olması yönüyledir. Bu da O'nun ilâh oluşundandır. Bu ilâhlık ise kullar üzerinde tam bir tasarrufu gerektirir. Öyle ki onları diriltme, öldürme, varlık âlemine getirme ve yok etme yönüyle bütün yetki O'ndadır; O, dilediğini yapar.

Âyette, *"insanların ilâhına"* şeklindeki izafetin ayrı bir hikmeti vardır. Aslında, *"İnsanların Rabb', insanların meliki"* âyetlerinde bütün âlemin O'nun terbiyesinde ve mülkiyetinde bulunduğu, ilâhlığını ilan ve ikrar ettiği mana olarak anlaşılmaktadır. Ayrıca, *"İnsanların ilâhına"* denmesi, insanlara, O'nun razı olduğu gerçek sığınma şeklini öğretmek içindir. Çünkü kulun Rabb'ine tevessül etmesi, O'nu terbiyecisi, sahibi ve mâbudu kabul ederek yüce zatına yönelip teslim olması, kendisine ilâhî rahmeti ve şefkati çekmenin en güzel yoludur.

Allah Teâlâ'nın kuluna bu şekilde kendisine sığınmayı emretmesi, hiç şüphesiz çok değerli bir vaattir ve kendisine sığınan kimseyi muhakkak koruyacağına alamettir. Kendisinden Allah'a sığınılacak şey, düşmanlığı ile tanınan şeytandır. Şeytanın şerrinden Allah'a sığınmanın açıkça söylenmesi de O'nun kendisine samimi olarak sığınan kulunu şeytanın tasallutundan koruyacağına bir işarettir. Bu durum bir âyette şöyle ifade edilmiştir:

"Şu bir gerçek ki benim (ihlâslı) kullarım üzerine senin hiçbir hâkimiyetin (zarar verme imkânın) yoktur" (Hicr 15/42; İsrâ 17/65).

Bu âyetlerde geçen, "İnsanların Rabb'i, insanların meliki, insanların ilâhı" ifadelerinin sadece kötü ve zararlı nefislerin şerrinden O'na sığınmak için dile getirildiği söylemek noksan olur; makam, mana ve muradın hakkı verilmiş olmaz. Bu ifadelerin tekrar edilmesi, daha fazla hakikati açmak, kalplere yerleştirmek ve insanlara şeref vermek içindir. Buraya kadar yaptığımız açıklamalar, müfessir Ebüssuûd'a [rahmetullahi aleyh] aittir.[154]

İbn Cüzey der ki: "Bu âyetlerde terakki sanatı (ifadede derece derece yükselme) görülmektedir. Şöyle ki:

İlk âyette, *'İnsanların Rabb'ine"* dendi. Rab, sahip ve efendi anlamlarına da gelir. Bu anlamlar pek çok insan için kullanılabilir. Mesela, 'evin sahibi', 'malın sahibi', 'bahçenin sahibi' denebilir. İkinci âyette, *'İnsanların meliki'* dendi. Melik de herkese değil fakat bazı insanlar için kullanılır. Melikler (sultanlar), diğer insanlardan daha üstün kimselerdir. Bunun için melik, Rab'den sonra söylendi. Son olarak *'İnsanların ilâhına'* dendi. İlâh, en yüce varlıktır; o melikten daha üstündür. Hiçbir melike ilâh denmez. İlâh, tek olan, hiçbir ortağı ve benzeri bulunmayan zattır."[155]

Devamındaki âyette şöyle buyruluyor: *"O sinsice vesvese veren şeytanın şerrinden ..."* Âyette şeytanın hannâs sıfatı söylenmiştir. Hannâs,

154 bk. Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm*, 6/492.
155 İbn Cüzey, *et-Teshîl li-Ulûmi't-Tenzîl*, 2/529.

"kalbi boş bulunca oraya dalan, kalp Allah'ı zikredince sinip kaçan" demektir.

"Öyle bir şeytan ki insanların göğüslerinde (kalplerine) vesvese verir durur."

Şeytan, insan Allah'ın zikrinden uzaklaşınca vesvese verir. Âyette, kalplerine vesvese verir denmedi. Çünkü şeytanın vücutta durduğu yer göğüstür, kalbin içi değildir. Göğüs kalbin kafesidir. Şeytan oradan hortumunu kalbe uzatır. Kalp, yüce Rabb'in evidir. Orası imanın mahallidir. Şeytan kalbi bütünüyle hâkimiyeti altına alamaz. Göğüsten kalbin etrafını sarar, oraya vesvese atmak için fırsat kollar. Eğer şeytan kalbi tam istila etse ve hâkimiyetine alsa, kalbini böyle ele geçirdiği bütün insanların imanını bozar.

İbn Cüzey der ki: "Şeytanın vesvesesi çok çeşitlidir. Şeytan önce kalpteki imanı bozmak ve mümini inancında şüpheye düşürmek ister. Buna gücü yetmezse, onu taatlerden geri bırakmaya çalışır. Hayırdan alıkoyamazsa, bu defa yaptığı ibadet ve taatte onu gösteriş yapmaya sevkeder; bu şekilde yaptığı hayrı boşa çıkarmak ister. Eğer kul bundan da kurtulursa, bu defa şeytan ona kendini beğendirmek ve amelini çok bulup gözünde büyütmek için vesvese verir.

Şeytan ayrıca kalpte haset, kin, kızgınlık ateşini körükler ve bu şekilde insanı kötü işlere bulaştırıp çirkin hallere düşürür.

Şeytanın vesvesesinden kurtulmanın yolu üçtür:

1. Allah Teâlâ'yı çokça zikretmek.

2. Şeytandan çokça Allah'a sığınmak.

3. Bu konuda en faydalı işlerden biri de Nâs sûresini çokça okumaktır." [156]

156 İbn Cüzey, *a.g.e.*, 2/530.

Ben de (Ahmed İbn Acîbe) derim ki: Şeytanın vesvesesini kalpten tamamen söküp atmanın yolu, irşadla görevli ârifibillâh kâmil bir mürşidin sohbet halkasına yani manevi terbiyesine girmektir. Bu terbiye ile mürşid onu fenâ fillâh makamına ulaştırır (kalp Allah'ın sevgisinde kaybolur), böylece şeytanın vesvesesinden kurtulur; yoksa bu hale ulaşmadan kulda vesvese tamamen kesilmez.

Sonra kalbe vesvese verenler açıklanarak şöyle buyruldu:

"(O şeytan), cinlerden de olur insanlardan da."

İnsanların vesvesesi daha büyük ve daha tehlikelidir; çünkü cinlerin vesvesesi, eûzü çekerek veya Allah'ı zikrederek çeker gider. İnsanların vesvesesi ise böyle değildir. İnsanların vesvesesinden maksat, onların din hakkında kalbe attığı şüpheler, iç âleme attıkları bozuk fikirler, insanlar hakkında kötü düşünceler ve bunlara benzer zararlı şeylerdir.

Müfessir İbn Cüzey der ki: "Eğer sen, 'Kur'an niçin Allah'a sığınma sûreleri olan Felak ve Nâs sûreleri ile bitti, bunun hikmeti nedir?' dersen, buna üç şekilde cevap verilebilir:

1. Şeyhimiz üstat Ebû Cafer b. Zübeyr demiştir ki: 'Hiç şüphesiz Kur'ân-ı Kerîm, bir kula verilmiş en büyük nimettir. Her nimete haset edenler bulunur. Bunun için Kur'an, hasedi söndürecek ve onun şerrinden kulu kurtaracak bu iki sûre ile bitti.

Hz. Peygamber [sallallahu aleyhi vesellem], Felak ve Nâs sûreleri hakkında şöyle buyurmuştur: *'Bana öyle âyetler indirildi ki onlar gibisini görmedim.'* [157]

2. Allah Resûlü, Kur'an'ın ilk sûresi olan Fatiha hakkında da şöyle buyurmuştur: *'Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da onun gibisi indirilmedi.'*[158]

---

157 Müslim, Müsâfirîn, 264; Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân, 12; Nesâî, Fezâilü'l-Kur'ân, 25.

158 Buhârî, nr. 4474; Ebû Davud, nr. 1458; Tirmizî, nr. 2875; Ahmed, *Müsned*, 4/211; Hâkim, *Müstedrek*, 1/558; Mâlik, Salât, 38.

Böylece Kuran-ı Kerîm, benzeri indirilmemiş bir sûre ile başlamış ve benzerleri görülmemiş iki sûre ile bitirilmiştir. Böylece, açılışı da bitirilişi de en güzel şekilde olmuştur. Bakınız, hutbe, risâle, kaside ve diğer söz sanatlarında, başlangıç ve bitişler en güzel şekilde yapılmaya çalışılır.

3. Allah Teâlâ, Kur'an okumak isteyen kimseye kovulmuş şeytandan Allah'a sığınmayı emretmiştir. Aynı şekilde, Kur'an'ın bitişi de iki sığınma sûresi ile olmuştur. Böylece Kur'an okumaya başlarken ve Kur'an'ın en son âyetleri okunurken Allah'a sığınma gerçekleşmiş olur. Bu şekilde Allah'a sığınma, başlangıcı ve bitişi kapsar ve Kur'an okuyan kişi, işin başında ve sonunda yüce Allah'ın korumasında olur."[159]

Sûrenin Tasavvufi İşaretleri

Vesveseden bütünüyle kurtulmak ancak kulun fenâ fillâh makamına ulaşması ve kalbin melekût âleminin nurları ve ceberût âleminin sırlarıyla mâmur olmasıyla gerçekleşir. Kul öyle bir noktaya varır ki kalp bütünüyle Allah'ın muhabbeti ve tecellileriyle dolar. İşte o zaman vesvese denen şey kesilir, kalbe gelen düşüncelerin şekli değişir; hepsi tevhid sırları içinde bir çeşit fikir ve ibretlik nazara dönüşür, yüce zatı müşahede sebebi olur.

Bir tanesi bu hali şöyle dile getirmiştir: "İnsanların kalplerine vesvese veren şeytanları vardır; vallahi ey sevgili benim kalbime söz atan da naz eden de sensin."

Hayırlı işlerde muvaffak olmak sadece Allah'ın yardımıyla mümkündür. Kulunu doğru yola sevkeden O'dur. Taatleri yapmak, günahlardan sakınmak ancak yüce Allah'ın vereceği kuvvetle ve yardımla olur.

Allah Teâlâ, efendimiz Muhammed'e, onun Ehl-i beyt'ine ve ashabına en güzel şekliyle salât ve selâm etsin.

159 İbn Cüzey, *et-Teshîl li-Ulûmi't-Tenzîl*, 2/530.

SON SÖZ

el-Bahrü'l-Medîd fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd adlı tefsirimiz, yüce Allah'ın yardım ve desteğiyle burada tamamlandı. Allah Teâlâ'dan, öncekilerin ve sonrakilerin efendisi, nebîlerin sonuncusu, peygamberlerin imamı Muhammed Mustafa Efendimiz'in yüzü suyu hürmetine bu eseri insanlara hüsnükabulle sevdirmesini, onu elde etmek, onunla hayırlı maksat ve muradına ulaşmak isteyen herkesin bu muradını yerine getirmesini dilerim. Bu tefsiri yazarken temel kaynaklarımız, Beyzâvî ve Ebüssuûd tefsirleriyle şeyhlerimizin şeyhi Abdurrahman-ı Fâsî'nin *Celâleyn Tefsiri* üzerine yazdığı *Hâşiye*'si oldu. Zaman zaman İbn Cüzey'in, Sa'lebî'nin ve Kuşeyrî'nin tefsirlerinden de yararlandık.

Tefsirin bitiş tarihi: 6 Rebîülevvel 1221 Pazar.

Eserin müellifi: Allah'ın zayıf kulu, her halde yüce Mevlâ'sına muhtaç Ahmed b. Muhammed İbn Acîbe el-Hasenî. Allah Teâlâ onu her iki âlemde sonsuz lutuf ve ihsanlarına ulaştırsın. Âmin.

Son duamız şudur: Âlemlerin Rabb'ine sonsuz hamdolsun.

Bu kıymetli eserin tercümesini bize nasip eden yüce Rabbimiz'e sonsuz hamdolsun. Hamdinden aciz olduğumuzu itiraf ederek, Zât-ı Bârî'den bütün kusurlarımızın affını istirham ederiz.

Cenâb-ı Hak, habibi Seyyidü'l-evvelîn ve'l-âhirîn Efendimiz [sallallahu aleyhi vesellem] hürmetine bütün günahlarımızı bağışlasın, bizi onun sevgi ve şefaatlerine ulaştırsın, Ehl-i beyt'iyle gönülde, halde, yolda, iki cihanda beraber eylesin, Hz. Kur'an'ın şerefli hizmetinde daim ve kaim kılsın, bize hakikat yolunda şahitlik ve rızası uğrunda şehidlik lutfetsin. Âmin.

Velhamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn hamden kesîran tayyiben mübâreken dâimen ebedâ.

Doç. Dr. Dilaver Selvi

Tercümenin bitiş tarihi:
18 Rebîülâhir 1433 Pazar/
11 Mart 2012 Pazar

İÇİNDEKİLER

(1-11 CİLT)

1. CİLT

BİRİNCİ BÖLÜM

TASAVVUFÎ TEFSİRİN İLMÎ DEĞERİ ve TEFSİRLER İÇİNDEKİ YERİ

İKİNCİ BÖLÜM

İBN ACÎBE'NİN HAYATI, ESERLERİ ve TEFSİRİNDEKİ METODU

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM ve İSTİÂZE

2. CİLT

3. CİLT

4. CİLT

5. CİLT

6. CİLT

7. CİLT

8. CİLT

9. CİLT

10. CİLT

11. CİLT

İNDEKS

A

C

E

F

I-İ

M

N

O-Ö

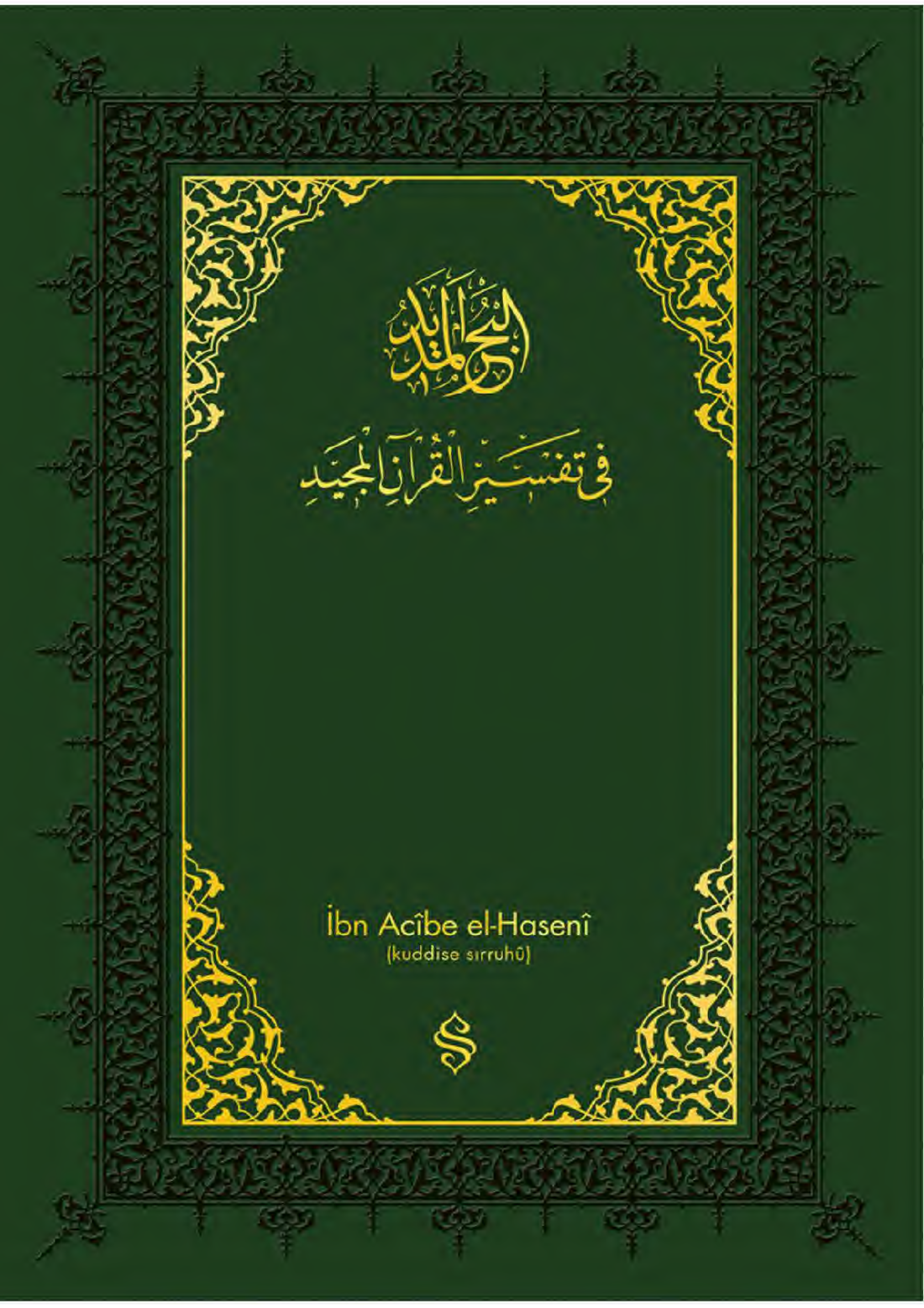
S-Ş

U-Ü

V

Y

Z

البحر المديد
في تفسير القرآن المجيد
İbn Acîbe el-Hasenî
(kuddise sırruhû)